RARD VAN ECKEREN

DA WESTERMAN

AMSTERDAM — P. N. VAN KAMPEN & ZOON

IDA WESTERMAN

Van GERARD VAN ECKEREN zijn verschenen:

DE VAN BEEMSTERS 1916.
ANNIE HADA 1911, 2e druk 1914, 3e druk 1918.
GUILLEPON FRÈRES 1910, 2e druk 1917.
IDA WESTERMAN 1908, 2e druk 1918.
OM EEN LEUZE 1907.
DE STEM DIE VERKLONK... 1902.
STUDIES 1902.
DONKERE MACHTEN 1901, 2e druk (in voorbereiding).
ONTWIJDING 1900.

GERARD VAN ECKEREN

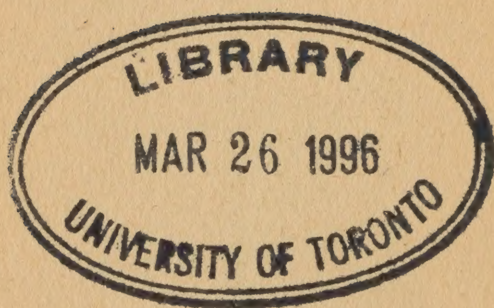
IDA WESTERMAN

„Ik, de Heere Uw God,
ben een ijverig God . . ."
Exodus.

TWEEDE DRUK

AMSTERDAM
P. N. VAN KAMPEN & ZOON

LIBRARY
MAR 26 1996
UNIVERSITY OF TORONTO

Aan mijn Vrouw.

EERSTE BOEK

EERSTE HOOFDSTUK

I.

Tante Dien, al geheel klaar, had reeds een paar maal ongeduldig den winkel op en neer geloopen, mopperend waar ze toch zoo lang bléven.

Tante Dien was in een goed humeur, om de zon die door het neergelaten gordijn zoo lekkertjes naar binnen zeefde en de winkelruimte zette in een gouden blankte, een welige koestering van lente-atmosfeer. En als tante Dien in een goed humeur was, dan sputterde zij altijd haar kleine mopperwoordjes uit tegen alles en iedereen, dat was zoo haar gewoonte.

— Ah, da's vast nummer één boven water!

Met een korten ruk wendde zij haar pittig lichaampje om van de winkeldeur, waar ze door een kier naar buiten had staan kijken op de zonnige straat, en zóo, een paar passen naar voren doende tot midden in den winkel, inspecteerde ze nu met spottend-critisch oog haar zuster Door, die, lang en spichtig in haar zwarten kraalmantel, wat houterig het trapje afkwam.

Dien en Door waren groote contrasten, zoo in- als uitwendig. Dien was kleintjes en rond; haar donkerblauwe manteltje spande haar gladjes en welletjes om het goed gevormde lichaam; van achter de voile van haar een tikje te modieus capotje glinsterden haar bruine oogen in voortdurende bewegelijkheid. Ze was jong getrouwd met een zilversmid in Amsterdam en nu, evenals haar zuster, overgekomen voor de bevestiging van de kinderen van haar broer. Karel had er zóó op aangedrongen, dat er ten minste een paar van de familie bij zouden zijn, en nu tegen het voorjaar had ze wel lust gehad aan een verzetje. Ze zou met de Paschen overblijven.

— Lekker weertje hè, kneukelde Dien, in een poesige behaaglijkheid om 't zonnetje, dat in goud-stofjes rondstoeide. Haar zuster Dora, wat doof, hoorde niet; stokstijf stond zij bij het uiteinde van de toonbank haar zwarte katoentjes over haar vingers te strijken.

— Hè je geen glacés? schreeuwde Dien.

— Hé? schrikte Door op, stug het hoofd wendend.

— Of je geen glacés heb?!...

— Neen, schudde Door, wat voor Dien onverstaanbaars mompelend van: „die wereldsgezindheid".

Maar een levendig stemmengeluid klonk door het glasraam uit de achterkamer, hooge kinderkreetjes, even gelach en toen een sussende bedarende mannestem.

— Daar zijn ze eindelijk, verzuchtte Dien.

De tusschendeur werd geopend en Westerman verscheen boven aan het trapje, dat in den winkel afvoerde. Met een half schertsende, half statige handbeweging groette hij de zusters. — Al klaar, kom aan, da's wel op tijd...

— Op tijd, op tijd, je mag je wel wat reppen hoor; 't is tien minuten naar de kerk zeg je, en 't is al lang over half. — Tante Dien haalde bedrijvig haar gouden horlogetje uit, vergeleek met de winkelklok.

— Hè pa, hè pa... mag Dolf nou laten, hij zit me den heelen tijd achterna en ik word zoo warm. — Lientje, blond vrouwtje van tien, ook al klaar, alleen hoed in de hand nu om te beschermen, drong zich tegen haar vader aan, wegschuilend voor Dolf.

— Alà Dolf... uitscheiden, maande vader. — Bedenk dat het Goede Vrijdag is...

Dolf, roode wangen, hijgerig van 't ravotten, trok een lipje. — We maggen ook niks vandaag...

— 't Zijn kinders hè? vergoelijkte Dien, bij wie de „nakommertjes" een streepje vóor hadden. Zij woelde Lientje door 't blonde krulhaar, en aanhalerig-lachend zag het meisje tot haar op. — Vindt u dat geen mooie hoed tante? vroeg zij wat droomerig, met haar handje liefkoozend langs den breeden castoren rand.

Ook moeder en Willem waren nu beneden, en Westerman vond nu toch óók dat het tijd werd; begreep niet waar Ida nu zoo lang bleef; zou maar eens even onder aan de trap roepen.

Boven, op haar kamertje, stak zij met bevende vingers de speld door haar hoed. In het spiegeltje boven de waschtafel zag zij zichzelve wat bleek, met groote knippende oogen. Toen haar vader riep, had ze even, met stokkende stem, teruggeroepen, dat ze dadelijk kwam, nog een paar minuten. Nu, aangekleed, liet ze zich vlug op de knieën voor den stoel, waar, afgehaald, haar bed op lag, en bad.... Tranen drongen in haar oogen, terwijl zij God smeekte met haar en haar broer te zijn in de ure die komen ging, haar getrouw te doen blijven in de belofte die zij nu, voor het aangezicht van de gansche gemeente, stond af te leggen.....

Toen stond zij haastig op, liet zacht een blik gaan over alle dingen van het zoo vertrouwde kamertje: de teksten op het bleekblauw, van de zon verschoten behang, haar snuisterijtjes op het linnenkastje, en dan spoedde zij zich naar beneden.

II.

Op straat, in den zonnigen April-morgen, gingen zij in groepjes langzaam naar het kerkgebouw: voorop vader en moeder en tante Door; daarachter tante Dien met Dolf en Lientje, en eindelijk, als de laatsten, zij met haar broer Willem, die haar kerkboek droeg.

Het was stil in de straten, de meeste winkels gesloten; hier en daar was er een open en ging alles zijn gewonen gang, als in de week. In 't Westerplantsoen stonden de boomen voor 't meerendeel nog kaal, licht groen en rosig geknopt aan 't uiteinde der zwarte takken; alleen de kastanjes waren reeds uitgeschoten, vingerden sap-groen en welig tegen de diep-blauwe lucht. Een hartige reuk van uitbottend plantleven dreef òm.

Vreemd-ontroerd voelde Ida zich gaan in de wordende lente. De lucht was zoo hoog en zoo ijl en zoo gouden en het leven lag zoo mooi en zoo jong om haar heen, als met blauwe verschieten van verre beloften, zij wist zelf niet waarvan....

Zij dacht aan de kerk en hare belijdenis, toen ook even aan vanavond, wanneer zij, lid der gemeente dan, voor 't eerst aan 's Heeren Heilig Avondmaal zou mogen aanzitten, en weer kwam dat waas voor haar oogen, als een zachte verteedering. O, hoe goed was toch God, hoe lief had hij haar, ondanks haar zonden en haar tekortkomingen. Hoe heerlijk moest het zijn te leven voor Zijn dienst, in volle overgave aan haar Heer en Heiland. Ach, ze was vaak zoo laksch, zoo onverschillig; zij liet zich zoo meesleepen door aardsche beslommeringen. Zij was zoo oppervlakkig; haar stemmingen vervluchtigden zoo gauw; het minste was genoeg om haar hart van God af te trekken.... Maar 't zou alles, alles anders worden nu.

Naast haar ging Wim, lang in zijn donker grijze overjas, nieuw aangeschaft voor deze gelegenheid. Van onder zijn zwarte kaasbolletje krulde zijn blonde haar, en zijn smal, blank gezicht met de blauwe oogen straalde. Zij zagen elkaar aan, gelijktijdig, en glimlachten blij.

— Da's 'n stap voor ons leven Ida, zeide hij.

Zij knikte zwijgend, even-beklemd. Was zij bereid? Was zij waardig in de gemeente des Heeren te worden opgenomen? Was 't haar ernst: haar gansche leven in de handen van haar Heiland te stellen?... Doch weg was die twijfel al, als een wolkje vervluchtigd aan het blauw van den stralenden hemel. Er was niets, niets in haar dan 't vreugdig verlangen te zijn kind-van-God....

Zij waren tamelijk laat: het kerkgebouw reeds geheel gevuld, in een stikkende zwoelte van menschen. Haastig drongen zij en Willem zich tusschen de stoelen door, tot voor, bij den preekstoel, de gereserveerde plaatsen; een paar meisjes stonden op om haar door te laten, bleekjes knikkende. Zij glimlachte vriendelijk terug, blij om die bekende gezichten, temidden van al die vreemden om haar heen, in het groote kerkgebouw. En toen zij zat, wat zenuwachtig-bevend haar zakdoekje besprenkelend met eau de cologne, bleef dat gevoel als een zachte gerustheid in haar neergevlijd: dat ze zat tusschen allen die van de catechisatie, gebonden door een onzichtbaren band van éénzelfde verlangen. Daarom hinderde het haar toen zij achter zich een paar meisjes hoorde fluisteren; zij wendde snel het hoofd om, en 't gefluister dook weg. Toen bleef zij zitten met halfgeloken oogen, handen in den schoot, terwijl de tonen van het orgel in breedzwaar geluid vòl over haar heen golfden. Tot haar vader, in 't voorlezersbankje, het schelletje klingelde en de stilte na 't orgelgeklank zóó plotseling viel, dat zij even er van schrikte....

Het was alles nu afgeloopen. Als in een droom was zij opgestaan, met de anderen, en had op elk der met plechtige stem tot haar van den kansel neergedaalde vragen het hoofd gebogen, als een zwijgende gelofte. En het was haar, of ze ontwaakte uit dien droom, toen ze daarna de dominee, met een weinig stemverheffing, hoorde zeggen: — Zoo ziet ge dan thans uw hartewensch vervuld en u opgenomen in het midden der gemeente — ... en die gemeente den nieuw ingelijfden de woorden toezong van Gezang 96:

Vader sla hen steeds in liefde gade,
Zoon des Vaders schenk hun Uw genade,
Uw gemeenschap, Geest van God,
Amen, zij hun eeuwig lot....

Teruggezonken op haar plaats, onder het neuzensnuiten der rondom haar zittenden, had zij een oogenblikje van fel-scherpe ontnuchtering. Gebeurd was dus nu, wat zij weken en weken met verlangen en een onbekenden angst had tegemoet gezien; gebeurd in enkele minuten. Om zich heen zag zij meisjes snikken, en zij zelve zat strak, met droge oogen, onontroerd. Was het dan niet doorgedrongen in haar ziel, wat dominee gesproken had? En zijn tekst, had die tekst niets in haar bewogen? „Zie Uw Koning..." Was Jezus haar Koning niet; had zij zich zelve bedrogen, al dien tijd, jaren lang; had zij haar hart voor Hem gesloten gehouden? Was zij slecht, verhard, was zij een steen?... Stil zat zij recht voor zich uit te staren, terwijl de dominee nu zijn tekst voorlas tot de preek van dien morgen. Zijn woorden gingen als klanken, waarvan zij den zin niet verstond, over haar heen. Eerst nadat

voor de derde maal gezongen was, kon ze haar aandacht bij wat gesproken werd, bepalen.

Dan, hoe langer zij luisterde hoe meer het haar scheen of haar omgeving terugweek, als werd het alles ver en vaag en als hoorde zij de stem van den predikant door een waas. Als een nieuw, een ander leven werd het om haar heen. Haar oogen sloten kwijnend zich toe; nog even zag ze door 't geschaduw van haar pinkers een zonneglans wemelen over de hoofden der vóor haar zittenden, toen werd het nacht...

Zij zag een kruis op een hoogte; een bleeke man was daaraan hangende. Hij had een doornenkroon op het hoofd en bloeddroppels leekten van de doorwonde handen en voeten. Een zachte lichtschijn glansde af van het kruis, als een vlam in den nacht... Zij stond bij het kruis en weende. Zij omklemde het hout en drukte er haar lippen op en het werd of de grond nu onder haar wegzonk, wegspoelde in golven van zwart. Alleen het kruis stond rotsvast in den nacht en haar handen omklemden het bevende. Toen was het als een stem van zilver op haar neerdruppelend: — Vrees niet, ik ben met u, — en wederom: — Zie het Lam Gods dat de zonde der wereld wegneemt...

Toen zij opschrok door het gezang, dat, plots, het kerkgebouw vervulde, bemerkte zij hoe hare oogen vol tranen waren.

III.

Op straat, bij den uitgang der kerk, nog half in 't gedrang van de naar buiten stroomende menschenmassa, waren ze allen naar haar toegekomen: vader, moeder, de tantes, Wim... en hadden haar gefeliciteerd, vluchtigjes, omdat de menschen hen al opzij drongen. Moeder had haar zwijgend gekust, en vader, haar de hand drukkend, een eenvoudig-hartelijk: „God zegene je kind en Hij stelle je tot een zegen", toegesproken.

Toen waren ze, in groepjes weer, naar huis gegaan. Wim liep met moeder nu vooraan; zij zag zijn blond krulhoofd onder 't zwarte bolletje vertrouwelijk naar haar overgebogen; die Wim, hij straalde nog meer als toen ze er heengingen. Tante Dien liep weer met de kleintjes, en zij kwam met tante Door en vader achteraan.

— 't Was plechtig... vond tante Door onder 't loopen. — Over dien zelfden tekst „Het is volbracht" heb ik ook in mijn jongemeisjes-jaren eens hooren preeken, een preek die ik nooit vergeten zal. En ook zijn toespraak tot de kinderen was goed, niet te lang en niet te kort en ook niet te veel op het gevoel; zulke zwemmerige preeken kan ik nooit goedkeuren; Gods woord is

niet zwemmerig, het is een vaste spijze, een kracht ter zaligheid een iegelijk die gelooft."

Tante, lang en stug in haar kraalmantel, stootte norsch haar woorden uit op bijna bevelenden toon. Ida, nog half weg in haar droom, vreemd-onwerkelijk gaande door het witte middaglicht, moest er toch even om glimlachen, in een zacht-meelijdende verteedering om tante, die verstugd was en verzuurd in een leven van eenzaamheid. Ze wilde haar best doen veel van tante Door te gaan houden, besloot zij . . .

Thuis, in de huiskamer achter den winkel, werd Ida nog eens door allen omhelsd en kwamen de tantes elk met een cadeautje voor den dag, voor haar en Wim. Tante Door's pakje bevatte een boekje in zwart linnen gebonden met zilveren kruis: „Blikken op den lijdensweg". Tante Dien, sinds haar huwelijk meer en meer den vrijzinnigen kant op gegaan, zooals de familie wel wist, al bezocht zij in Amsterdam dan ook geregeld nog de kerk, schonk haar een bundeltje gedichten van de Genestet.

— Zie je, had tante haar ingefluisterd in een even apartje buiten den kring — ik had je wel liever iets van bij ons uit den winkel gegeven, een broche of zoo . . . maar ik wist niet . . . je ouders zie je . . . die hadden het misschien . . .

Ze bedankte tante hartelijk; zei de Genestet nog niet te kennen, of ja . . . toch eén, het Vogelschieten, of nee, dat was van Staring . . .

Zij bloosde over haar domheid; tante gaf haar een tikje op de wang. — Als je gezegd had van Vondel, had ik het ook geloofd, hoor meid; voor de dichtkunst hebben we in Amsterdam zoo geen tijd weet je . . .

Zij zaten nu om de blank gedekte tafel, even-stil in eerbiedige handenvouwing, terwijl door Westerman 't gebed gesproken werd. Hij dankte den hemelschen Vader voor het voorrecht zijn kinderen op dezen dag geschonken en smeekte een zegen af op de milde gaven die uit Zijn liefderijk zorgende hand als verbeurde zegeningen hun waren toevloeiende.

Na het „amen" ontspande zich de stilte; tante Dien begon dadelijk een druk gesprek over Amsterdam, het rijksmuseum en artis: Ida moest vast van den winter eens een paar weken komen logeeren, zou ze 't doen, nee heusch, nu maar vast afspreken, anders kwam er toch niets van. — Nietwaar Karel, ze mag wel? —

Westerman antwoordde niet dadelijk; haast onmerkbaar fronste hij de wenkbrauwen. Het deed hem leed zijn zuster wat te moeten weigeren, en toch . . . O hoe wenschte hij dat hij Ida vrij kon laten gaan, maar hij voelde het verschil in levensopvatting te diep dan dat hij zijn meiske onbekommerd onder Dina's invloed zou hebben durven stellen.

Maar Ida zelf bespaarde hem 't zoo moeilijk antwoord door te

zeggen: — Ik zou wel graag willen tante, maar 't zal, vrees ik, niet gaan; ik heb mijn Zondagschoolklasse en die laat ik niet graag aan vreemde handen over.

— Kom, zoo'n paar keer, wierp tante luchthartigjes tegen, al overspringend op een ander onderwerp.

Ter eere van Wim en Ida, van de overkomst der tantes ook, was de disch wat rijker voorzien dan gewoonlijk. Moeder had het mooie servies voor den dag gehaald, met de gouden roosjes; in 't midden der tafel prijkte een bouquet voorjaarsbloemen. Glanzend-bruin en gaaf-glad, als een eiland in een gele zee van saus, lokte een chocoladepudding; een paar schaaltjes rozijnen en suikertjes stonden er om heen gegroept.

Reeds bij de soep had Dolfje Lientje aangestooten en met klein-geknepen oogjes van verlangen verliefderig gegluurd naar al die heerlijkheid. Maar Lientje bleef er ongevoelig voor. Zij fronste de wenkbrauwen, haalde ouwevrouwtjesachtig de schouders op, tegelijk energisch haar hoofdje in een andere richting draaiend.

Een paar maal moest Ida opstaan om de borden te verwisselen, wat ze vlug en handig deed, in de gewoonheid van iederen dag. Toch waren haar gedachten er ditmaal niet bij. Als een blankte van droom lag over haar ziel; een zoet geluid van verre orgel-klanken ruischte aan en zwond weg als met de zachte deiningen van een zomerzee. Daar bovenuit was het drukke praten om haar heen als een vreemde onwerkelijkheid, waardoor zij niet beroerd werd. Eens — weder in het keukentje, nu voor de dessertbordjes, geborgen in de glazenkast boven de rechtbank — bleef ze een oogenblik dralen. Van voor, uit de huiskamer, drongen de stemmen tot haar door: het bekende, rustig-betoogende geluid van vader, die lieve stem waarvan ze zooveel hield, en de hooge uitschieten-de klankjes van Lientje, die een druk verhaal scheen te doen over een poppenwagen. Ida, op het aanrecht steunend en haars ondanks een oogenblik wat bestemder luisterend, hoorde het telkens terug-keerend zinswendinkje, waarmee Lientjes stem weer opschoot, zoodra die wat in de laagte was neergezakt. — En tante tóen . . . tante tóen . . .

Een glimlach van onuitsprekelijk geluk en vrede gleed over haar gelaat. Door 't open keukenvenster dreef haar blik naar buiten in den blauwen middag, die zwemelend van onbestemde geuren over 't kleine tuintje hing; vogeltjes floten, warme kelige klankjes als goudene druppels in de stilte. — Haar handen vouwden zich en zij sloot de oogen. Nog enkele dagen en 't zou Paschen zijn, de eerste Paschen die zij als lid der gemeente zou vieren. „En op den eersten dag der week, in den morgenstond, als het begon te lichten, gingen zij naar het graf, dragende de specerijen die zij bereid hadden . . ."

Tranen drongen in haar oogen, nu zij Jezus zag in 't witte

kleed, uittredend uit het graf. De stemmen in het andere vertrek verstomden. En het was het keukentje niet meer waar zij stond en het tuintje, waar de middag blauwde. Nog even zong een enkel vogeltje, toen was het alles stil. Haar knieën beefden, haar blik versmolt en zij zonk neer, biddende.

Zoo vond haar Lientje, uitgezonden om te zien waar zij toch bleef. Een oogenblikje bleef het kind verwonderd staan — oogen groot; — toen trok zich haar gezichtje strak in eerbied, en sloop zij muisjesstil op haar teenen terug, geheimzinnig moeder influisterend, dat Ida bad...

TWEEDE HOOFDSTUK

I.

De feesten waren afgeloopen, de tantes vertrokken en alles ging weer zijn gewonen gang.

's Morgens klokke acht opende Westerman, reeds in zijn witte jasje, den winkel, nam met Gerrit, den bediende, de luiken van de vensters en de deur en was achter de toonbank al spoedig met de eerste klanten bezig: dienstmeisjes om suiker of grutten, geduldig wachtend — boodschappenmand onder den arm gesjord — tot de lijzige stroop was neergeslangeld in hun kannetje.

Gerrit, die met Paschen sjiekig in de kerk gezeten had, in zijn gelikt colbertje, maakte grappen over 't weer en alles en nog wat, krek als was er geen Paschen geweest, dadelijk geheel weer in zijn „metjee".

Gerrit, dat was me d'r eentje.... wisten de dienstmeiden wel — als d i e je hielp, homaar! En toch een fijne hoor, onder al zijn dolheid; kwaaie haren zaten er niet aan. Temet zou hij net als zijn baas worden later. Zat liever in 't Heilsleger dan bij de meziek in 't park.

Toch, ook den ouden Westerman mochten zij graag. Zoo iets deftigs en vaderlijks als die over zich had: kon je toch dadelijk zien dat die van de fijne kant was. En nooit kort-an, zooals wel eens andere winkeliers in de stad.

Na de eerste klanten stond de deur haast niet meer stil. Telkens schrilde het belletje. De firma Westerman was een bekend goede zaak, die nagenoeg de gansche orthodoxie van 't kleine stadje bediende, gereformeerden en lutherschen inbegrepen. Ook enkele deftige liberale families begunstigden Westerman met hun klandizie. 's Avonds, als de lichten op waren, zag de winkel er recht feestelijk uit. In de vensters boven aan de wit geverfde ijzeren stang, stonden de gloeikousjes — drie op een rij voor ieder raam — te stralen als vurige tooverbloemen, oversproeiend de kleurige veelheid der uitgestalde artikelen.

Die ramen, dat was Gerrit's trots. 's Woensdags om de veertien

dagen werd de etalage vernieuwd. Dan zat hij er een heelen morgen weggekropen te passen en te meten en te frutselen, telkens roepend achter zich om naar Piet, den jongsten bediende, een joggie van 14 jaar, net van school af — om hem dit eens aan te geven: een paar van die fleschjes Cibils, daar ginds in den hoek en ook een paar pakkies kindermeel.

Was de uitstalling eindelijk gereed, dan ging Gerrit in zijn bloote hoofd de straat op, zijn werk staan inspecteeren, hoofd schuin, om het effect beter te kunnen beoordeelen. Piet stond dan meestal nog binnen over de etalage heengebukt, met oogen van gedienstigheid hangend aan zijn chef. En dan begon de pantomime zonder entrée, zooals Gerrit het noemde. Bus een tikkie links, wees buiten het hoofd, als een bok die stoot. Mooi, zóo; niet te veel . . .

Als de baas dan ten slotte ook nog buiten was geweest en de etalage had goedgekeurd, dan was de zaak weer voor een veertien dagen gezond.

II.

Zoolang Ida heugde hadden ze in het oude huis in de Brugstraat gewoond. Als klein meisje al kende zij haar vader in het witte jasje achter de toonbank, en 't was haar grootste plezier als hij haar optilde en uit een der hooge manden een vijg snoepen liet. Wat later, schoolgaande, zat ze haar vrije achtermiddagen vaak muisjes-stil in een hoekje van den winkel haar lessen te leeren of te lezen uit een van die mooie boeken uit de schoolbibliotheek: „In de Duinen" van Gerdes of de boeken van Andriessen en Louwerse. Onderwijl, met steelsche blikjes, keek ze naar wat in den winkel gebeurde. Ze zag haar vader op en neer gaan, laadjes open trekken en zakjes vullen, en telkens als er gewogen werd hoorde zij het tjieng tjieng van de koperen weegschaal.

Als klein meisje had die winkel altijd iets geheimzinnigs voor haar gehad. Met eerbied kon ze kijken naar de vele laadjes met opschriften, in lange rijen van onder tot boven; — toen ze lezen had geleerd stond ze vaak heele Zondagmiddagen de letters te spellen in eindeloos geduld. En in haar kleine hoofdje werd het stil van vagen eerbied om dat vele onbekende, in die laadjes geborgen, dat zulke mooie namen droeg, en om haar vader, die met al dat onbekende zoo vertrouwd was. Vader-in-zijn-witte-jasje in den winkel scheen haar een heel andere als de vader, die haar 's avonds na het eten op de knie liet rijden of met haar en Willem wandelde ver buiten de stad.

Dat waren de Zondagen, toen zij wat ouder was — die heerlijke Zondagen! Dadelijk na het koffiedrinken gingen ze dan meest op weg. Moeder, toen al slecht ter been, was maar zelden

meegegaan. Meest gingen zij naar de duinen — dat was verrukkelijk. Dan deden zij en Wim wie het eerst beneden was, terwijl vader boven bleef staan lachen en in de handen klappen als één het gewonnen had. Meestal won Wim — maar dat was ook een jongen, die geen last had van rokken. Alleen kreeg zij dikwijls dorst op zulke wandelingen; het kon zoo warm en zoo zonnig in de duinen zijn. Dan was het wel vaak verdrietig dat ze nooit een glas melk mochten hebben als andere kinderen — „'t Was Zondag en dan werd er niet gekocht," zei vader, en daar was het mee uit. Als ze dan vroeg, waarom andere meisjes wèl op Zondag melk mochten: of het die hun paën en moeën dan géén Zondag was, dan had hij haar nooit veel geantwoord — alleen gezegd hoe ze dit later wel beter begrijpen zou.

Nooit zou ze vergeten dien eenen, dien vreeslijken dag. Ze was twaalf jaar toen geweest. Een van de meisjes op school had haar gevraagd een Zondagmiddag met haar te gaan wandelen. Ze had een groote zuster van al twintig, en die zou meegaan. Alleen maar wat naar de duinen, nergens naar toe, had het meisje verzekerd. Na lang bedelen stonden vader en moeder het toe, haar nog eens op het hart drukkende: nietwaar, ze zou een flink, groot meisje zijn op wie vader en moeder vertrouwen konden: „nergens naar toe".

En toen waren ze tòch ergens naar toe geweest!

't Was zóo aangekomen: ze hadden den geheelen middag in de zon loopen bramen zoeken, Greta en zij, terwijl de zuster tegen een duin gezeten had met een boek. Ze was heel warm en moe geworden en onder 't naar huis gaan had Greta geklaagd van pijn aan haar been; dat ze niet verder kon zonder uitrusten. De groote zuster mopperde om de zon die zoo stak en den weg die zoo stoffig en zoo lang was, „da's eens, maar nooit meer", had ze gezegd.

Toen waren ze langs een melkinrichting gekomen en had Greta met geweld naar binnen gewild; ook de zuster zei dat ze dorst had gekregen, en zoo waren ze het hek ingestapt. Zij had even geaarzeld van „op Zondag niet koopen", — maar toen was Greta hard gaan lachen en de zuster had even haar schouders opgehaald en haar voor zich uitgeduwd tusschen de menschen door naar een tafeltje.

Ze had het thuis niet durven vertellen; toen haar moeder vroeg of ze plezier had gehad en waar ze geweest was, zei ze van „ja" en dat ze „enkel naar de duinen" waren geweest, tegelijk zich omdraaiend om haar kleur te verbergen. Dat was de eerste maal dat ze gejokt had. Een dag lang bleef ze er mee rondloopen; toen had ze, onder tranen, alles aan moeder verteld: ze kon het niet langer uithouden.

Maar ook de Zondagavonden waren heerlijk. Dan hoefde vader

niet naar den winkel toe, maar bleef in de kamer en las voor uit het boek: Des pelgrims reize naar de eeuwigheid. Of zij speelden kien of domino om kaakjes.

Ook van school had ze prettige herinneringen: veel vriendinnetjes, meisjes met wie zij winkelplaatjes omruilde tegen pennen. Zij, ze had prachtige collecties winkelplaatjes; heele reeksen die bij elkaar hoorden: verhalen van roodkapje en sneeuwwitje, bontgekleurd. Ze kreeg die van de reizigers die bij haar vader kwamen. De meisjes waren er altijd jaloersch van. Eén had ze nooit goed begrepen. Daar stond zoo'n gekke vent op met een duvelskop en er onder stond: Faust, en nog een woord, een vreemd, dat ze niet onthouden kon. Ze had die altijd gauw omgeruild, 'm nooit lang durven bewaren, zoo griezelig was-t-ie.

Vooral van de bijbelsche geschiedenislessen hield ze veel: al die mooie verhalen uit het Oude Testament: van hoe de kinderen Israëls door de woestijn trokken en van de koperen slang. Ze had het altijd wat wreed van God gevonden, dat Mozes niet in het beloofde land mocht; ze begreep nooit dat God niet een heel klein beetje medelijden met dien armen Mozes kon hebben, toen hij op dien hoogen berg stond en 't land Kanaän zag in de verte . . .

Van 't kerkgaan hield ze minder. Ze verstond niet wat die zwarte man vertelde, die in een soort van doos zoo raar met zijn armen stond te zwaaien en dan soms opeens zijn hoofd voorover wierp. Dan zat ze maar de ruitjes te tellen of onder 't bidden met haar tanden in de bank te bijten, tot het eindelijk uit was en ze weer naar buiten mocht in de vrije lucht. Later — als meisje van vijftien, zestien jaar — toen ze op de catechisatie ging en 't kort begrip van den catechismus moest leeren, begreep ze die preeken wel beter; maar toch had het lang geduurd eer ze het kerkgaan prettig vond, en ze was er zich heel slecht en zondig om gaan vinden, wijl zij acht gaf op de inblazingen van Satan.

III.

In de zachte verteedering, de glanzende blijheid ook, die over haar ziel lag gespreid, de dagen volgende op haar bevestiging, kwamen zulke herinneringen veel bij haar op, en — onder de vreugde die het nieuwgewordene haar bracht, genoot zij haar stillen weemoed om dat wat nu tot een verleden periode van haar leven behoorde. „Het oude is voorbijgegaan, zie, het is alles nieuw geworden!" Afgesloten was het tijdperk van haar jeugd; haar roeping begon nu.

Des morgens, als zij wakker werd in 't kleine kamertje, alle dingen weer zoo opéëns en vertrouwd om haar heen: het blauw-

grijs behang met de teksten en de portretlijstjes, haar kastje, de waschtafel, een stoel met haar kleêren, en naast haar, op het bedde-tafeltje, haar vaal-zwart, gesleten bijbeltje, waaruit ze den vorigen avond haar hoofdstuk gelezen had, — als ze zoo liggen bleef, nog een oogenblik, handen op 't kussen gestrengeld onder haar hoofd, dan kwam het in haar op, als met de vage roze-lichting van verre verschieten: verwondering, de heilige nieuwsgierigheid om veel tot heden onvermoede zaligheden, die de toekomst voor haar versluierd hield. O, sterk en jeugdig voelde zij zich; zoo gaarne zou zij veel, véél doen; met alle kracht en alle liefde, de kracht en de liefde van hare overvloeiende ziel, arbeiden in den wijngaard des Heeren. Zij wist zich vol rijkdom en heerlijkheid, als om een nieuw en kostelijk bezit: het besef, o, het levend, het vurig besef van te zijn kind-van-God, door zijn Vader-liefde gedragen te worden.

Neen, ze kòn het niet uitdenken nog, nog niet zich bezig houden met wat haar de toekomst mogelijk brengen zou aan roeping, aan heilige Taak: het Heden lag licht en zonne-glanzend voor haar uit en zij had slechts te grijpen, te tasten, toe te tasten in de schatten Gods...

Met opgewektheid deed zij haar werk. Wel even — dien morgen na Paschen — was er in haar een lichte verbazing dat het leven weêr den gewonen gang ging van alle dag: haar vader, weêr in zijn witte jasje, met Gerrit 's morgens vroeg den winkel opensluitend, Wim naar de kweekschool weêr, Dolf en Lientje naar school, zij moeder helpend in 't huishouden, — doch dat was maar een oogenblik. Over alles scheen de glans van de afgeloopen dagen, zoodat zij zelfs dingen, haar vroeger hinderlijk, thans verrichtte met toewijding en zorg.

„Gij goede en getrouwe dienstknecht, over weinig zijt gij getrouw geweest, over veel zal ik u zetten..."

't Scheen, of zij nù eerst de diepe beteekenis van de gelijkenis haars Heeren doorgronden mocht.

IV.

Zoo was het haar dien Juni-morgen, dat zij, voor 't opgeschoven raam van de achterkamer, met haar moeder saampjes te tornen zat.

In 't kleine tuintje groeide de zomer; een warme gloeiïng trilde over 't perk met vurige geraniums; zonne-tinteling speelde door 't nog frissche heestergroen. Een wit kapelletje knipperde rusteloos òm zonder toch de rust van het geheel te storen. Aan de andere zij van de kamer, waar een dunne vitrage over 't glasraam strakte, klonk het domp gepraat van stemmen uit den winkel, en Ida — telkens als zij even opkeek van haar werk — zag de schimmerende

gestalten van haar vader en Gerrit bewegen, nu hier, dan daar, in voortdurende ruchtlooze bezigheid. Af en toe klonk haar vaders klare lach kort even op — lach die een vreemde teederheid in Ida wakker maakte, dat ze wel zóó had willen opspringen van haar stoel, het trapje af, om 'm eventjes, heel effentjes, te knuffelen. Dat goeie vadertje! —

Op haar wijd-gespreiden schoot lag, rimplig-bollend, afhangende met ruime plooien naar den grond, een oude japonrok van dof paarse stof, die zij lostornde. Haar moeder was met het lijf bezig. Oogen kleintjes geknepen, als om beter te kunnen zien, de nagel van haar linker duim den zoom drukkend, peuterde zij met de punt van 't fel blikkerend schaartje de draden los, tot het een gekriel van malle draad-sliertjes werd — net kronkelende wurmpjes, dacht ze even griezelend — dan dadelijk die gekke gedachte van zich afzettend en naar 't kapelletje kijkend, dat rusteloos fladderde boven 't helle gevlam der geraniums. Grissend rukten haar vingers toen de stof van een.

Zoo zaten zij zwijgende een langen tijd. Af en toe zag Ida even naar haar moeder tegenover haar, en als die toevallig ook opzag, glimlachten beiden, een stillen glimlach.

— Me kind ... knikte juffrouw Westerman eens, een kantje om haar vinger rollende, dat zij daarna wegborg in haar werkdoos. — Zitten we hier saampjes maar wàt gezellig niet?

Ida gevoelde zich vol dankbaar geluk. Buiten blauwde de lucht boven 't zonnende tuintje, en hier binnen — tegenover haar — zat stralend moedertje.

— Als we zulk weer hebben met het Zendingsfeest ... begon juffrouw Westerman, naar buiten ziende. Ze ging rechtop in haar stoel zitten — klein, breed figuurtje in haar zwarte morgenjapon — en haalde diep adem.

— Dit is nu al het derde jaar op Schaarbeek ... merkte Ida op.

— Laat 's kijken ... het derde? ja de derde keer, beaamde de moeder. — Daarvóór was het in den omtrek van Haarlem, in Velsen, en dàarvoor ... laat 's zien — me geheugen begint slechter te worden kind. Ja, de ouderdom die komt met gebreken. Au, druk me niet dood asjeblieft.

Ida had de japon van haar schoot laten glijden en stond achter haar moeder, de armen om haar heen. — Kom moeder, wat 'n praat; je bent nog zoo jong as 'n ... as 'n kievit ...

Onstuimig drukte het meisje, zich overbuigend, haar wang tegen 't grijzig haar-knotje van haar moeder, die zich lachend trachtte los te maken.

— En m'n beenen dan? vraagde juffrouw Westerman.

— Stil, daar niet van ... smeekte het meisje, het ontactvolle voelend van haar vergelijking.

De moeder trok haar dochter van achter den stoel om naar

zich toe, half op schoot, als een kindje. Liefkoozend streken haar vingers door 't blonde meisjeshaar.

— We begrijpen mekaar wel, is niet Iedeke? Je weet wel dat moeder het tevreden draagt. God geeft ons ieder een kruis te dragen kind, de een wat vroeger, de ander wat later — en Hij doet dat zeker niet om ons te plagen, maar om ons nader te brengen tot Hem . . . Gunst kind, da's al elf uur, zóó zal je vader komen om zijn kopje koffie en je hebt nog niet eens opgezet.

Ida — na een vluchtigen kus — snelde weg naar de keuken.

DERDE HOOFDSTUK.

I.

— Alles klaar koetsier . . . vooruit maar!

Vader, nog op de steenen, in zijn zwarte jas, die los openhing voor de hitte, zijn hoogen hoed een tikje achterover om 't warmrood voorhoofd vrij te laten, riep het langs het rijtuig òm naar den koetsier, die dadelijk tongklakte. Het paard zette aan. Vijf, zes handen trokken Westerman het rijtuig binnen, die, lachend, even zijn hoed stootte tegen het lage plafonnetje.

Het portier klepte toe en de brik denderde de stille straat af, de brug over, den weg op naar Schaarbeek.

— Hè, hè, 'k had niet gedacht da 'k ooit met alles klaar zou komen, wuifde juffrouw Westerman zich koelte toe met haar zakdoek. — Stil Lientje, niet zitten draaien kind, 't is al warm genoeg met zijn vijven in het rijtuig . . . .

— Veel makke schapen in een hok, zei Wim, die al weer straalde in 't vooruitzicht van het feest. Ida zat tegenover hem en knikte. Die Wim, wat stond hem dat kaasbolletje toch eenig. Zou hem zeggen dat hij altijd zulke hoeden nemen moest; stond hem veel beter, dan die deuk.

Dolf, van den bok af, stak zijn hand naar binnen, waarnaar Lientje snaste, zonder 'm te kunnen pakken. Moeder hield haar op de bank terug, zette haar hoed af, de wilde krullen gladstrijkend. — Kind, kind, hou je toch wat bedaard, — je bent warm en moe vóór we er zijn. — Toen ging Lien wat zitten vleien, of zij dan straks, bij 't naar huisgaan, op den bok mocht.

Zij reden nu tusschen groenende weilanden, die wijd, in verre strekking, bontgestippeld uitlagen naar het blank verschiet. Koeien stonden droomerig aan zilveren slootjes; paarden, de halzen slank geheven, renden òm in dolle vlucht. Af en toe kwamen zij een boeren-hofstee langs, knussig weggedoken in een nest van groen. En over dat alles de lucht paarlig-ijl, met een donzige stapeling van wolken.

Terwijl de anderen praatten en lachten, zat Ida stil in haar

hoekje en genoot. Haar oogen dronken de ruimte in en het licht; met haar gedachten bleef zij toeven onder de schaduwige boomgroepen, waaraan zij voorbijreden, en zij droomde zich er liggen, uitgestrekt in 't malsche gras.

— Ida soest! lachte Wim, en zij schrikte op en opende haar toegeloken oogen wijd en lachte meê. Om een oogenblik later weer weg te mijmeren...

Zij zwenkten nu het hardsteenen hek in van Schaarbeek en moesten langzaam rijden om de vele feestgangers. Voor hen uit en achter hen aan gingen andere rijtuigen. Blije gezichten aan alle kanten. Hier en daar uit een groepje steeg een gezang op, een sankeylied of een uit den bundel van Johan de Heer. Andere troepjes namen 't lied dan over, schraaltjes eerst, dan geluidvoller aanzwellend, tot het twee-, drie-stemmig galmde onder de koepeling van 't boomen-groen:

„Daar ginder is een heerlijk land....
O zoo schoon, o zoo schoon....

Even voor zij aan 't eigenlijke feestterrein kwamen, moesten zij uitstappen, daar 't verboden was verder door te rijden. Even was 't toen een angstig oogenblik nu moeder uit het rijtuig moest; vader en Willem hielpen elk aan een kant, haar steunende in de schouders. Dolf reikte daarna moeders stokje aan. Juffrouw Westerman weigerde cordaat den arm, haar door Willem geboden.

— Dank jongen, dank, als 't maar niet te gauw gaat kan ik wel alleen, glimlachte zij, blijmoedig steeds in haar beproeving.

Zoo wandelden zij langzaam op. Wim haalde zijn feestprogramma voor den dag, waaruit hij Ida voorlas, van tijd tot tijd even staan blijvende om het plattegrondje te bestudeeren, dat den weg wees naar de verschillende spreekplaatsen. Vader, hoed nog steeds naar achteren, las over Wim z'n schouder meê. Arme vader, wat had hij het met de warmte te kwaad; het zweet parelde 'm in zijn baardje; hij was steeds met zijn grooten zakdoek in de weer.

— Spreekplaats C.: Ds. Kloppers uit Rotterdam, klokslag half drie... las Wim. — Jongens da's een beste spreker, moeten we trachten te hooren, vin-u-ook-niet pa?

Kleine Lien kwam aanhollen met een flaconnetje, presenteerende eau-de-cologne. — Pa... u... hier, een flinke plas... Wim jij... Ied, Ied dan toch, I e d, moet je ook wat hebben? — trok ze ongeduldig haar zuster aan haar mouw.

Ida bukte zich naar het meisje over, dat ijverig met haar flaconnetje te schudden stond. — Hè, ja, graag... zei ze afgetrokken. Voor haar oogen dwarrelden de menschen voorbij in kleurige

kleêren; brokjes gezang vlaagden van uit de verte aan. En om haar óp stonden de ernstige reuzenstammen grijs-brons in 't getemperd zonnelicht. Even zag ze omhoog, waar zacht de dichte kruinen wuifden, en voortloopende — een oogenblik de oogen sluitend — dacht ze hoe vreemd toch alles was; net een droom...

Zij kwamen nu op het feestterrein, en Dolfje viel niet meer te houden. Hij danste en sprong en stiet verrukte kreetjes uit, niet wetende waar hij het eerst wel naar zou kijken. Op 't groote grasveld vóór het Heerenhuis, dat blind staarde met zijn rijen van gesloten vensters, was het een gekrioel van volk rondom de houten cantine. Schril-wit-plankig stompte die op uit den weligen grasbodem, rusteloos ommiereld door den gaanden en komenden man. Wat op zij zat het fanfare-corps van een Jongelingsvereeniging, de koperen instrumenten flitsen schietend in de zon. — Daar om rond verspreid, in groepjes van drie, vier, heele kringen ook, de feestgangers, op mantels en zakdoeken, of ook wel zóó op het gras, in zit- en lighoudingen. En ginds, waar de vlakte glooiend verliep in een blanken vijverspiegel, dreven — als onberoerd van de woelige menschendrukte — hagelwit een paar statige zwanen.
Men bleef even staan om te overleggen, wat nu te doen; Dolfje wou hier blijven: naar de muzikanten kijken, die een koraal bliezen; Lientje klaagde over dorst. Doch de anderen waren het er allen over eens dat men een eindje het bosch zou ingaan; daar kon moeder dan wat rustig zitten, in de buurt van een der spreekplaatsen. Juffrouw Westerman had vader nu een arm gegeven, sterk op hem leunende, wat moe al; — voetje voor voetje ging het zoo door de menschen heen het bosch in.

— Is het niet heerlijk Ied? kwam Wim naast haar loopen, diep ademend den geur van het woud.
— Ik ben blij tenminste, dat we wat uit die menschenvolte zijn, zei Ida. — Zooveel menschen benauwen me.
Wim zag haar aan met oogen van verwondering.
— Maar vindt je dan niet heerlijk dat gevoel van eenheid met die allen — ik heb zoo'n gevoel — misschien vindt je 't gek... maar of wij allen broeders en zusters van elkaar zijn... zeide hij enthousiast, met zijn arm een wijd gebaar makende in de ruimte.
— Dat ben je ook... als christenen, gaf Ida toe.
Het was haar als was het een ander, die die woorden sprak. Zij voelde zich moe al, en vaag-verdrietig — ze begreep zelf niet waarom. De warmte... trachtte zij zich te verklaren; straks als zij een tijdje in het bosch gezeten hadden, wat weg uit die volte, zou het wel overgaan.
Na haar laatste woorden bleef Wim peinzend zwijgen; zij zag zijn blank, blond jongensgezicht onder 't voortgaan staren naar

den grond. Toen, eindelijk, zeide hij: — Jawel... juist als christenen, dat bedoel ik ook... alleen... je voelt 't meestal zoo niet, tenminste ik niet: 't blijft meest theorie. Maar vandaag, met zoo'n Zendingsfeest... dan voel je het als iets lévends...

Zij antwoordde niet. Zij dacht aan die menschen ginds op het grasveld, als mieren krioelend om de houten cantine. Een lichte huivering ging door haar heen. O, 't was slecht, ze wist het wel, 't was slecht, en toch, neen, ze had een afkeer van al die menschen.

O God, o Heere Jezus, help mij, help mij toch, bestreed zij zich.

. . . .

En werkelijk, in den loop van den dag, onder 't hooren der sprekers, begon zij iets te beseffen van wat Willem bedoeld had.

Op een open plek in het bosch stond zij met haar beide broers, op korten afstand van de tribune. Vader en moeder, voor wie deze plek te ver was geweest, waren in de buurt gebleven van het feestterrein.

Om hen stond een kleine menigte van aandachtige toehoorders. Buiten het klare heldere spreken van den man op 't gestoelte geen geluid alom dan 't roepen van een verren koekoek. Door de toppen der boomen, gulden beglansd, het suizen van een zachte koelte.

— Want alzoo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij Zijn eenig geboren Zoon gegeven heeft, opdat een iegelijk die in Hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe....

De prediker sprak, zoo kalm en zoo zeker, zoo vreugdig-beslist van het heil in Christus geworden. En de menschen — zij luisterden, als drinkende de woorden in en als veranderd van aangezicht. Hun burgerlijke tronies werden overzond van glans, en als zij — om beter te kunnen hooren — zich wat verplaatsten, wat meer naar voren drongen, of de hand aan het oor legden — scheen onder de schamelheid van hun kleedij — de stugge plompheid van de zondagsjassen der mannen, de schreeuwerige smakeloosheid van de japonnen der vrouwen — hun gebaar als verzacht en beschaafd, met een zweem van distinctie.

Ida — te midden der anderen — onderging er den indruk van, en een stemming als op den morgen van haar bevestiging — die plechtige kerk-stemming — maakte zich meester van haar ziel. Tranen drongen in haar oogen van liefde en dankbaarheid, en voor haar geest plaatste zich het beeld van Jezus, rondgaande onder de scharen.

. . . .

Na afloop der toespraak — bij 't uiteengaan der menigte — zocht zij tevergeefs naar Wim. De jongen scheen plotseling en spoorloos verdwenen. Zenuwachtig Dolfje meetrekkend, ging ze al de groepjes rond, die nog deels bijeen stonden; Dolfje riep: — Wim, Wim, Wim! zonder dat echter het verloren schaap te voorschijn kwam.

— Ida, Ida, hier! wenkte Dolfje plotseling van op een afstand. Had hij Wim gevonden? Zij haastte zich er heen en zag zich eensklaps tegenover een jongen man, die nu beleefd zijn hoed lichtte.

Zij knikte vluchtig terug, en: — Nu, heb je Wim gevonden? vraagde zij Dolfje.

— Hè, Wim? nee... maar dit is de meester... de meester van school Ida... daarom wenkte ik. Hè meneer blijf u nu meteen bij ons, pa en moe zijn ginds bij de tent en u kan best mee in 't rijtuig terug straks, vleide hij.

Een vlaagje rood ging over Ida's gelaat. Die jongen toch, begreep-t-i nou niet...

— Kom Dolf, maak 't meneer niet lastig met die warmte, trachtte ze haar broertje van den vreemde af te halen, nu ze eenige stoeibewegingen samen maakten.

— 't Is een wildebras juffrouw, zeide de meester; toen, nogmaals zijn stroohoed lichtende: — Mag ik mij misschien even voorstellen... mijn naam is Vermeer. Ik meen te begrijpen, dat u in de volte uw broer is kwijtgeraakt?

— O, die zal wel op zijn pootjes terecht komen, lachte Ida. — Kom vent, ga je nu mee, — tot Dolfje.

— Staat u toe, dat ik u even naar uw ouders terug breng? vraagde hij nu — ik maak graag met de ouders van mijn leerlingen kennis, en op zoo'n Zendingsfeest, niet waar...

Als vanzelf hadden zij zich uit de menigte losgemaakt en traden langzaam de laan in, naar 't feestterrein terug. Ze spraken niet. Dolfje, die meestal vooruit rende, ging, tegen zijn gewoonte in, stil-tevreden aan de hand van meester, naar wien Ida af en toe even, schichtig, van terzijde opzag. Het was een lange jongen in een donker blauw colbert; onder den stroohoed uit zag een fijn bleek gezicht met grijze oogen wat starend voor zich heen; een donker kneveltje bedekte de bovenlip. Een-jongen-om-niks-van-te-zeggen, dacht Ida even, critisch ondanks haar zelve.

Dolfje was een druk gesprek begonnen; vroeg met zijn hoog, gillerig stemmetje honderd uit over allerlei dingen, waarop de meester antwoord gaf.

— En... en... waarom staan die rooie kruisen op die boomen?...

— Die worden omgehakt en dan verkocht...

— En... en... waarom worden die dan omgehakt?

— Ik denk omdat ze te dicht op elkaar staan... klonk het geduldig, — dan komt er geen zon genoeg door en kunnen ze niet goed genoeg groeien...

Voor een schaduwig zijlaantje bleef hij stilstaan; 't leek een soort van berceau.

— Da's 't zoogenaamde „kattepaadje", verklaarde hij; — als u even afslaat en één minuutje doorloopt heeft u een prachtig vergezicht... Hebt u soms lust?...

Zij volgden het laantje, schemerig-groen. Hoe stil, hoe vredig was het hier! Geen menschenstemmen klonken; in de van zon doorbronsde struiken slechts het zacht gekweel van vele vogeltjes. Zelfs Dolfje werd er stil van; zwijgend liep hij voort aan meesters hand.

Door Ida's ziel ging een wijde verteedering; zij dacht aan den spreker; haar hoofd was nog vol van de woorden zijner klare stem. En een geluk, een zaligheid doorjubelde haar, vrijgekochte door het dierbaar bloed van het Lam . . .

Het paadje eindigde bruusk, en: — Oooo! kreet Dolfje. Uit de enge behuiving van het berceau zwaaide de hemel open met verschieten van blauw. Beneden, aan den voet van de helling lagen de landouwen kleurend-frisch, in een zachte molligheid van sapgroen uitrollende en uitrollende hunne vlakte naar alle kanten. Een donker bosschage steigerde tegen de kim; — dichter bij, in wemeling van gouden schichten, half door boomen omgeven, die hun pluimbossen hielden stil in het licht, een watertje, als onmerkbaar uitvloeiend over het land. Barstend rijp hing de zon aan den stralenden hemel.

Lang stonden zij stil, tegen de van takken gevlochten balustrade geleund; hun ziel klom nu óp met den leeuweriken-zang in het wijde . . .

Tot zij langzaam terugkeerden.

Nog spraken ze niet gedurende eenige minuten. Toen zuchtte Ida uit: — Hoe prachtig is toch Gods schepping.

Hij gaf niet dadelijk antwoord, staarde peinzend naar den grond. Eindelijk zeide hij met een snellen, wat driftigen ophef van het hoofd: — En toch leeren wij christenen, dat ook de natuur ligt onder den vloek der zonde . . .

Zij zag hem, even, verwonderd aan. Wat zei hij dat vreemd, dat: „wij christenen"; zij begreep niet.

— Al het mooie in de schepping, ging hij voort, — is niets dan blinkende zonde. Mogen wij dan de zonde prachtig noemen, alleen omdat zij blinkend is? . . .

Weer zwegen zij; Dolfje rende vooruit. Wat een vreemde man, dacht Ida, vaagjes verlangend dat de wandeling nu ten einde mocht zijn, tegelijk nadenkende over zijn woorden. Eindelijk zei ze aarzelend:

— Ik denk zoo . . . zouden het niet meer de ménschen zijn, die zondig zijn . . . en die de natuur bederven . . . Zou de natuur, zooals God die geschapen heeft, niet goed zijn en mooi zooals . . . zooals dat landschap bijvoorbeeld daar straks? . . .

Hij zag haar snel even aan en glimlachte.

— U vergeet, dat u alleen maar den buitenkant ziet van dat landschap; dat u niet gezien hebt hoe die boomen om dat water zijn gegroeid uit de enkele, weinige korrels zaad, die hun be-

stemming bereikt hebben, tegenover duizenden, neen millioenen dergelijke zaadjes, die alle zulke boomen hadden kunnen voortbrengen en die reddeloos zijn te niet gegaan. En ook vergeet u, dat al die vliegjes en insectjes, daar wemelend tusschen het gras, al die beestjes met hun mooie, teêre vleugeltjes, slechts het leven houden door middel van een jammerlijken strijd om het bestaan — precies als de menschen . . . Wat blijft er dan over van die „prachtige" schepping, tenzij wat verguldsel, wat uiterlijk schoon ? . . Neen, hoe meer men het zich indenkt, hoe meer men tot de overtuiging komt, dat het Christendom gelijk heeft met zijn leer van zonde en dood. Alleen . . . er kunnen wel eens oogenblikken zijn — als daareven bijvoorbeeld — dat ons gevoel zich tegen zulk een leer verzet . . .

Zij wilde iets antwoorden, doch kon niet meer, daar zij thans in 't gewoel van de feestgangers terug waren.

— Hier, kleine man, geef je zuster een hand, wacht, we zullen hem tusschen ons in nemen, juffrouw, als u goed vindt.

Van 't feestterrein — opzij van de houten loods, waar het wriemelde van menschen — klonken hun de schettertonen tegen van een koraal. Groepjes mannen en vrouwen zongen mee op de woorden van een Psalm.

— Aha, daar hebben we onze Ida ! hoorde 't meisje haar vaders vroolijke stem tusschen de menigte. — Je moeder zit dáar Ied, 'k ga er juist heen.

— Pa, pa, hier 's de meester, de meester van school pa ! . . . juichte Dolfje . . . En de jonge man, die zich juist, bescheiden, thans had willen verwijderen, werd door Westerman dadelijk meegetrokken in 't gezelschap. Meneer Vermeer . . . aangenaam . . . van m'n jongen al zoo 't een en ander gehoord . . . 't Is een lastpost niet, die jongen van me . . . Mag ik maar even voorgaan ? . . .

In een hoekje van de tent, aan een tafeltje, waar, tusschen Lientjes hoed en mantel en den doek van de juffrouw, een paar flesschen en glazen stonden, zat juffrouw Westerman, die haar glunder toeknikte.

— Lief moesje, zonde het in Ida's ziel, terwijl zij zich haastig bukte en haar een kus gaf. Ook Willem zat er, quasi-brommend, omdat ze zoo gauw was weggeloopen ; hij had een heelen tijd naar haar gezocht. Toen : — Wàs 't prachtig Ied ? . . . straalde hij.

— En u, vadertje, hoe heeft ú 't gehad ? vroeg Ida, terwijl ze ging voor hem staan en zijn losgeschoten kolletje vastmaakte. — Tsjonge, tsjonge, waar heb jij gezeten, vader ; je mooie jas vol blaren en zand !

— Wij hebben 't goed gehad — sja — sja . . . we hebben 't héel goed gehad, nietwaar moeder ? Dominé Rutgers uit Leeuwarden. Spreekplaats vlak in de buurt. Moeder hoefde niet ver te loopen . . . sja, een gezegende dag . . . kan ik u met iets dienen,

meneer Vermeer? . . . wacht, daar staat nog een half fleschje bier, geloof ik . . .

— Toe vader, staat u nu een oogenblikje stil, 't schiet telkens weer los . . . smeekte Ida.

. . . .

Dat was ook weer echt iets voor Westerman geweest. Als d i e eenmaal uit was — nou!

Ze waren thuis de pot toch misgeloopen! had hij geoordeeld, zachts dat ze ergens anders hun kostje trachtten op te halen.

Zoo hadden ze nog wat gewandeld in de buurt van 't feestterrein. Westerman met meester Vermeer voorop, z ij volgend met Wim en Lientje en Dolfje, die telkens wegliepen, krijgertje speelden tusschen de menschen; tot ze moeder ophaalden en zich langzaam naar het dorp begaven, waar 't rijtuig gestald stond in het Heerenlogement. Daar — in de lage, bedompte eetzaal, vol gasten reeds, lieten zij zich neer aan een uithoek der tafel, de kinderen kraaiend van pret.

— En nou zullen we eens zien wie er honger heeft! plooide Westerman een grof servet uit, tegelijk zijn opgewekt gezicht verernstigend en een waarschuwend mondje trekkende naar Dolfje en Lien, sein gevend om stil te zijn vóór ze begonnen.

Bij 't naar huis rijden zat meester Vermeer op den bok: Dolfje en Lientje, die bijna omvielen van den slaap, waren in 't rijtuig genomen tusschen moeder en Ida.

Regelmatig klapperden de hoeven van het paard over den stillen straatweg. De zon was bijna onder; boven de parelig-grijze wolkbank aan de kim leefde nog een kleine stip van gloeiend goud, een korte poos, helle flitsen schampend op de verre boeren-hofsteden.

Tot ook die stip was weggegleden.

Toen werd het een wonderlijk branden aan den einder, een levende vuur-vloeiïng: vlammenstrepen als gloeiende stranden aan zeeën van vloeibaar goud . . . De boomen op het land doopten hun takken in den koper-rooden afglans; het water van de stille slootjes kaatste den schijn. Van uit de verte zing-zangden de stemmen van verdwaalde koeienklokjes, en op den weg klipperklapperden steeds de hoeven van het paard.

Ida zat in haar hoekje weggedoken, oogen gesloten. Af en toe, als zij ze even half opende, zag zij door haar pinkers schemeren het groen en het goud en het zachte parelige grijs, waaraan zij voorbij gleden . . .

Hare ziel vloeide over van dankbaarheid. Hoe goed was God en hoe mooi het leven. Er was geen ander verlangen in haar, dan altijd zoo te kunnen blijven doorrijden . . . ook als de maan opkwam en de sterren straks . . . altijd doorrijden, zonder denken . . . in de zilveren zaligheid van onbestemd geluk . . .

VIERDE HOOFDSTUK.

I.

Zij stond in 't keukentje de vaten te wasschen, een blauw-geruit mors-boezel over haar japon, de mouwen opgestroopt. Haar handen kledderden in 't vies-geel zeepsopwater, smijïg wrijvend met de kwast over de nattige borden, die brobbelend onderdompelden, klik-klakkerend tegen den rand van den blikken omwaschbak. Een walg-zwoele geur damptè op uit het water, zoodat Ida telkens als een prop van misselijkheid in haar keel voelde ophikken, die het keukentje zwemmerig verduizelen deed.

Al van 's morgens af had ze hoofdpijn gehad, verergerd in 't gesjouw van een heelen dag druk werken, nu Lena, de meid, onverwachts naar huis was geroepen, waar haar vader ziek leî. En daarbij die hitte, die broeiende hitte, die maakte dat je niet wist waar je 't zoeken zou. Nu zelfs, dat het avond was en de zon al uit het tuintje weggetrokken, leek de keuken nog een dompe oven, smorend-wee.

Een oogenblik was het haar als zou zij flauw vallen. De kwast schoot uit haar vingers het water in, het bord dat zij vasthield gleed weg en botste op tegen den kant; zij trad haastig op het open venster toe en snakte naar lucht. Koorts-beverig krampten zich de vingers van haar rechterhand steunzoekend aan 't kozijn; die van haar linker wreven zich over elkaar, droog melig en rimpelig aanvoelend. Zoo stond zij eenigen tijd in de nauw merkbare koeling, die van buiten aan-ademde en lichtjes haar voorhoofd bestreek.

Toen, na drie, vier minuten, hervatte zij, zichtbaar opgekwikt, haar plassend werk.

O, hoe moeilijk was het — op den duur in 't kleine getrouw te blijven, niet in opstand te komen tegen dat drukkend-materieele. Als zij ze overzag, haar laatste dagen, was het één roes, een jachten in voortdurend zorgen voor duizenderlei kleinigheden, die haar geen oogenblik rust lieten. 's Morgens, zoodra ze haar oogen open-

deed, begon het al: vlug zich aankleeden om te zorgen voor pa's kopje thee, dat hij graag had vóór 't opensluiten van den winkel. Dan gauw weer naar boven om Lientje en Dolfje met aankleeden te helpen, dan naar beneden weer voor 't klaarzetten van het ontbijt. Tegen negen uur, als Gerrit met de kinderen naar school was, kon ze dan naar boven om de slaapkamers te doen: bedden afhalen, waschtafels schoonmaken en zoo voort, van het een op het ander, zonder één oogenblik haast waarop ze tot zichzelve kwam. Als ze dan 's avonds, moe, bij de kaars op haar kamertje zat, en, vóór het hoofdstuk uit haar bijbeltje te lezen, haar dag overzag, drensde in haar een leege ontevredenheid, een weeë matheid, als zou ze in schreien moeten uitbarsten.

Was dit leven ... vroeg ze zich dan af, of was dit levend dood zijn? Was dit wat Jezus bedoelde met: het niet bezorgd zijn voor den dag van morgen, het zich niet bekommeren, waarmede zich te kleeden en te voeden? Hoe kon dan, hoe mocht dan een christen leven als zij? Voelden de anderen daarvan dan niets, haar vader, haar moeder, haar kennissen, die allen leefden en zorgden als zij? O, al dat materiëele ploeteren, ze kón het niet hebben. Het verstikte het mooiste en 't beste in haar ziel.

Op een ochtend, dat ze met haar moeder in de achterkamer zat te naaien, had zij het haar bekend: dat ze niet kon. Haar moeder had stil geglimlacht en haar over het hoofd gestreken en kalm gezegd: hoe zij ook in die dagelijksche bezigheden zich Gods kind kon voelen, als zij dat werk maar biddende deed en 't als een voorrecht leerde inzien, dat God haar een taak had waardig gekeurd.

Dat had haar verootmoedigd voor een oogenblik, haar tot tranen geroerd, indachtig die eerste dagen na hare bevestiging, toen het alles zoo licht, zoo vreugdig haar geschenen had. O, zwak was ze, en slecht, zóó spoedig reeds te verslappen in wat ze als hare heilige roeping had vóór zich gezien: te leven in den dienst van haar naaste omgeving.

Doch — kleinigheden schenen genoeg om haar ziel weer aan 't wankelen te brengen.

Het was op een avond, dat zij „krans" gehad hadden beneden in de achterkamer, voor de Zending. 's Winters was het iedere week — doch nu, in den zomer, gelukkig om de veertien dagen. In een benauwende atmosfeer was zij den heelen avond in de weer geweest voor thee en limonade — en nu, eindelijk boven, doodmoe gezonken op den rand van haar bed.

Toen bedacht zij met bitterheid, hoe alles wat de menschen deden diep, diep leelijk was en slecht. Zij dacht aan den kring van oude juffrouwen om de tafel, hun vale gesprekken over ditjes en datjes, terwijl hun vingers om de pennen bewogen in malle bedrijvigheid. O, hun doel was goed en ze verdienden er den

hemel om, die zielen, en toch was het slecht en leelijk ook, even leelijk als de grauwe, vale huizen uit een achterstraat. Het leven moest wel iets anders zijn dan zij zich dachten, dan allen zich dachten, die in grijze beslommeringen hun dagen doorgingen: het leven, dat moest iets zijn van dien avond van het Zendingsfeest, toen zij naar huis reden... Was het toen niet geweest, of zij God heel dicht had bij zich gevoeld?

Peinzend staarde zij voor zich uit, en het was of haar moeheid, de duffe benauwdheid van den kransavond langzaam van haar afzakte, nu zij aan dien anderen avond terugdacht. Zij vouwde de handen en sloot de oogen en bleef zoo zitten langen, langen tijd...

Toen zij haar oogen weer opende, glimlachte zij...

Want het was haar, of zij uit een mooi, oud sprookjesboek gelezen had van ongeweten dingen.

Haastig ontkleedde zij zich en begaf zich ter ruste.

II.

Een middag, eenige dagen later, bracht zij Dolfje naar school. Lena, die het gewoonlijk deed, was nog altijd niet terug en Gerrit kon vader niet missen. Dat „brengen" was gewoonte geworden, sinds het kind eens met een bloedend voorhoofd was thuisgekomen, door een steen van een jongen van de stadsschool, die de „fijnen" van de christelijke niet lijden mocht. Lientje, als groote meid van tien, ging al alleen.

Zwaar stond de zomer over het stadje, met een hemel als van gloeiend koper. In het plantsoen hingen de blâren dofgroen en metaal-hard in een trilling van hitte neer naar den zwarten grond; op de bankjes zaten de menschen slaphandig en wezenloos in loome zak-houdingen.

Ida, in tegenstelling, voelde zich frisch en lekker als een hoentje; zij was verscheidene dagen niet verder geweest dan hun straat en genoot nu de rijke weelde van den volzwaren zomer. Suffig, tegen zijn gewoonte, liep Dolfje aan een handje meê, zijn oogen kleintjes geknepen tegen den gruwen licht-val.

Daar hadden zij reeds de Pontstraat bereikt: in de verte, hel-in-de-zon, rees het nieuwe vleesch-kleurige gebouw met het hardsteenen pui, waarop in krullige letters, wist Ida: „School met den Bijbel."

Ze waren wat vroeg blijkbaar en de school nog niet open. Tegen den muur der overkant-huizen, in een reep magere schaduw, zag zij wat kleine jongens aangeklonterd, soezerig been-bengelend. Juist toen zij vlak in de nabijheid waren, ging de deur open en duwden de jongens elkaar naar binnen.

— Nou, dag Dolf, leer maar goed hoor, dáág...

— Hè nee Ied, niet weggaan, héélemaal brengen, drensde de jongen huilerig, ongedurig door de warmte.

— Maar ik hèb je toch heelemaal gebracht. Toe, toon nou dat je geen kleine jongen meer bent...

— Nee, in school brengen, voor de klas, dwong hij. — Dat doen Lena en Gerrit ook altijd!

— Hè, wat ben je toch vervelend! driftte Ied, zijn arm ringelend. — Nou, vooruit dan maar drenzerd!

Zij traden de stoep op en het gebouw binnen, in de koele schaduw van de vestibule. Daar waren veel kinderen, jongens en meisjes, nog bezig met goed afdoen, wriemelend en snater-babbelend ondereen, met nieuwsgierige oogen kijkend naar de vreemde juf. Een ranzig-benauwende geur hing om, welke Ida plotseling een bezoek aan Artis te binnen bracht, heel lang geleden, toen ze als klein meisje eens bij tante Dien logeerde.

— Die kant... wees Dolfje een gang in. Toen: — Hier is het, kijk Ied, deze deur; dag meester!

— Zoo, dag Dolf-man. Dag juffrouw; komt u ook eens een kijkje nemen in de school?

Ida had even geknikt, verlegen, terwijl ze voelde dat een lichte bloedgolf naar haar wangen steeg. Vervelend toch, zoo gauw te kleuren; wat moest die man wel van haar denken...

— De jongen zeurde zoo da'k mee zou gaan, legde zij uit.

Hij was uit het deurgat weggeweken, om haar een inkijk te geven in de klas. Daar zag zij al enkele kinderen in de glans-bruine banken zitten, woelerig. Een stak zijn vinger op.

— Wat heeft Doris? vraagde de jonge man.

— Mag ik effe naar achteren meester?

— En je bent net binnen jongen; nou, gauw dan maar... kijk juffrouw — daar links in dien hoek, dat is Dolfje zijn plaats. Ik heb 'm maar niet te dicht bij 't raam gezet; de lucht en de boomen, da's zoo verleidelijk hè?

Op dat oogenblik luidde een bel, snerp-jengelend, en bolderde een klomp-geklos door de gang.

— Nu moet u toch nog even blijven, vond Vermeer, — dan ziet u ze binnenkomen. U zult er schik in hebben, denk ik.

Langs Ida heen, gingen ze nu, onafgebroken reeks van bewegende hoofdjes: vlas-blonde, bruine, zwarte, een enkel ook fel-rood... Allen gaven ze meester een handje, gingen haastig naar hun plaats. Ida kreeg er pret in; al haar verlegenheid was weg.

Toen, opeens, trok als een krimp haar gezichtsvel samen; haar oogen staarden, angstig verschrikt. Langs haar heen ging een jongetje met zwerend hoofdje, het blonde haar weggevreten op de kruin; een grauw-bleek gezichtje keek met donkere, moede oogen haar in 't voorbijgaan even aan, dan kreeg meester een handje.

— Dag Klaas, zei deze, het kind bij zijn schoudertje staande

houdend en 't ziekelig hoofdje even beurend tusschen zijn handen. — Wel Klaas, hoeveel knikkers heb je nou, vertel 'es aan de juffrouw... Toe vertel 'es...

De groote oogen van den jongen zagen meester droomend aan, als drong het niet recht tot hem door, wat er gezegd werd — toen, eindelijk, vloog als een flauwe glimlach over 't geel gezichtje. Schuw schoof hij tusschen de anderen naar zijn plaats.

De jonge man had zich even omgewend naar Ida.

— Dat is een van die millioenen zaadjes, die te niet gaan... sprak hij zacht, met een vreemde stem, terwijl hij haar de hand reikte. — Dag juffrouw, ik hoop u spoedig eens weer te zien.

— Het is vreeselijk... murmelde Ida, met oogen star van ontzetting.

Buiten, in den wit-lichten zonnemiddag, bleef zij een oogenblik staan, steun zoekend voor de duizeling, die haar beving. Een zwart-rood floers trok voor haar blik, waarin de huizen en de menschen wegwemelden. Toen ging zij langzaam voort, de straat af.

— O Heere Jezus hoe ontzettend, murmelden haar lippen.

Menschen gingen langs haar heen, donker-hoog en vreeslijk, als schimmen in een droom; geluiden klaterden op haar in, snerpend-fel. En de zonnedag werd als een laaie verschrikking om haar heen. — O Heere God, lieve Heer Jezus... help! bad zij nog eens.

Toen was het, of die wemeling langzaam wegzonk en haar oogen klaar en duidelijk gingen zien het verschrikkelijke: Daar, achter die gesloten huizen, leefde het en bewoog het, overal, overal. Ze zag kleine kamertjes vol vuilheid en stinkende benauwing, waar menschen opeengehoopt leefden als dieren. Haar verbeelding bracht haar plots terug in een spoorcoupé — nu vele jaren geleden — toen zij, rijdend over 't viaduct in Rotterdam, in die huizen gegluurd had met kindernieuwsgierigheid, pret had gehad in die poppenkeukentjes, waar de menschen kleintjes bewogen als door mechaniek; de wrakke balconnetjes met goorslappig waschgoed, waar schamele kindertjes den trein tegemoet juichten. Nu, dezen middag, na zoovele jaren, sloeg deze herinnering op haar neer als een hel.

En terwijl zij door stille achterstraten ging van 't kleine stadje, waar aan weerszijden vaal-bonte uitstallingen saaiden achter stoffige winkelruiten, stikte het in haar strot van weeë ellende, om wat zij wist, wat zij vóelde opeens, overal, overal.

D e Z o n d e! O God, het grijnsde van alle kanten — de heele aarde was er als door een korst mee bedekt; overal ziekte en dood, gebrek en drank-ellende, als een zwarte verschrikking. Las zij er niet dagelijks van in de krant? Maar ook *zij* had er deel aan, ze was er midden in, zij zelve was er door aangestoken, het kankerde

voort in haar eigen ziel... En boven was die blauwe lucht zoo strak, leek zoo koper-hard, als een bol, een bol... die spande, die heel de donkere aarde omspande, als met een strakke metaalheid zonder mededoogen.

Thuis gekomen had ze zich haastig door den winkel heen naar boven gespoed, naar haar stille kamertje, waar ze was neergezonken voor haar bed. Haar borst hijgde, haar oogen brandden en haar lippen smakten droog. Het was haar, alsof zij zich op een eiland bevond, omspoeld door golven van smart, en alsof ze van uit de diepte stemmen klagen hoorde en bleeke handen grijpen zag naar den metalen bol van den hemel... Toen, vreemd, maar nu stond zij eensklaps in de kerk, den morgen van haar belijdenis: het orgel ruischte en allen die haar lief waren zaten om haar heen. Dan trad iemand uit hun midden naar voren, en zie, het was de Heere Jezus. Hij greep haar hand en richtte haar op en Zijn zilveren stem doortrilde haar. „Vrees niet, ik ben met u, alle de dagen tot aan de voleinding der wereld... Mijne kracht worde in uwe zwakheid volbracht, want zie: Ik heb de wereld overwonnen".

Haar vadertje, moedertje zag zij vredig glimlachen.

III.

Toch, — de dagen die volgden moest ze telkens en telkens maar weer denken aan dat oogenblik in school, toen dat jongetje langs haar was heengegaan. Zooals zij als kind wel gedroomd had iets akeligs en dagen lang er mee bleef rondloopen, zonder het te kunnen vergeten. En onafscheidelijk met haar vizioen verbonden was die man, die Vermeer, in al zijn trekken haar scherp-duidelijk voor den geest staande. O, ze wilde niet aan hem denken, ze was bang voor dien man: hij kon zulke vreeselijke dingen zeggen, zoo rauw, o God zoo ontzettend! Waarom had ze hem moeten ontmoeten... klaagde het in haar, als ze 's avonds lag in 't donker van haar stille kamertje, zonder in slaap te kunnen komen. Maar dan zag zij weer opeens dien zachten glimlach over zijn gelaat lichten en hoorde zij zijn stem weer, trillend als van oneindig meedoogen: — Wel Klaas, hoeveel knikkers heb je nou; vertel 'es aan de juffrouw, toe vertel 'es...

Dan was het of haar angst uit haar wegzonk en een lichte blijheid door haar heen zonde, waarmee zij vredig insliep... Tot de dompe benauwing der felle hettedagen, de afmattende beslommering der tallooze huis-bezigheidjes, waarin haar uren versnipperden, zonder iets in haar achter te laten dan physieke moeheid en een lauwe onvoldaanheid, haar weer brachten in de school, waar de kinders klompklotsten, onwerkelijk en ver nu, doch als een

vage beangstiging. En temidden van die kinders stond Vermeer hoog-op en vreemd — maar ineens toen zag zij als in een perspectief van toekomst: dat die man uit haar leven niet meer weg zou kunnen; dat veel moeite en strijd en verschrikking haar wachtten ... door hem ...

VIJFDE HOOFDSTUK

I.

Christelijke Zangvereeniging „Hallelujah".

Hierbij geven wij U kennis, dat voor het lidmaatschap onzer Vereeniging zich hebben aangemeld de Heeren:

W. A. van Dissel, employé ten kantore van de H.H. Feith en Snoek, alhier;

en Johan C. Vermeer, onderwijzer aan de Chr. School, alhier.

Mocht U ballotage over deze leden gewenscht achten of tegen hun lidmaatschap gegronde bezwaren hebben in te brengen, zoo gelieve U daarvan.....

De kaart zonk in haar schoot en haar oogen staarden voor zich uit, de kamer in. Alweer die man...

Waarom kon hij haar toch niet met rust laten, dacht zij verdrietig-onwillig, terwijl er tegelijk iets in haar sprak: dat het zoo komen moest...

Toen, resoluut, trachtte zij er zich over heen te zetten. Ze leek wel mal; wat mankeerde haar toch. Het was nog al heel natuurlijk, dat in zóó'n klein stadje je elkaar ieder oogenblik tegen het lijf liep. En dan — stond het hem niet vrij lid van hun zangvereeniging te worden, als hij dat verkoos?

Toch bleef zij zelve er tweemaal achtereen weg, uit vrees hem te zullen ontmoeten. Dan, eindelijk, omdat Wim zoo aandrong, niet begreep waarom ze zoo opeens geen ambitie meer had — zij, die vroeger toch zoo graag zong... liet zij zich overhalen. Misschien was hij er niet eens, hij had dikwijls 's avonds lessen... trachtte zij haar moed te verstevigen, toen zij den drempel van het zaaltje betrad.

Maar hij was er wèl; zij zag hem dadelijk. Onder het bleek-gele schijnsel van de petroleumlampen stonden ze in twee groepjes bij elkaar: de heeren en de dames. En daar, tusschen de heeren, zag

zij hem, zijn donker hoofd uitstekend boven de anderen. En terwijl zij, in den hoek, bij de kapstokken haar manteltje uitdeed, de speld uit haar matelotje trok en voor het beslagen spiegeltje met bevende vingers nog wat aan 'r haar frutselde, voelde zij haar hart kloppen van zenuwachtigheid en keek zij in het spiegeltje zichzelve bleek-vertrokken aan.

— Kom treuzel, waar blijf jij? hoorde zij zich uit den kring der meisjes roepen, en een ander, Greet Verdonk, een kind dat haar altijd ergerde, riep plagend-luid: — Je bent heusch mooi genoeg hoor, kom nu maar...

Het bloed vloog naar haar wangen; hoog klopte het tegen haar keel. Wat moest hij denken...

Haastig trad zij op het groepje meisjes toe, waartusschen zij zich beschaamd verborg.

Meneer Feenstra, de directeur, was nu ook gekomen en deelde, klein-beweeglijk, de muziek rond. Droog geknetter van omslaande bladen vulde nu het zaaltje, waar het praatgegons en gegichel uit was weggezakt. Meneer Feenstra gaf op de piano den toon aan en zij zoemden zachtjes na. Toen, bij den opzwaai van het stokje, klonk het lied „Avondzang" — waarmee zij nu al maanden lang de oefening begonnen.

Daarna kwam het repeteeren. Eerst de sopranen alleen, toen de alten en daarna de tenors. Terwijl de heeren om de piano stonden en, weinig ernstig, telkens en telkens maar herhalen moesten, tot het zaaltje vol hing van den zwaren dreun, trokken de meisjes in een hoekje, fluister-babbelend. Mien Drevers en Bertha Vos hadden 't over de preek van Dominee Luchtman, den vorigen Zondag.

— En zeg, hoe von je toen d-i dat boekie van de preekstoel smeet, met z'n arm, ik dacht dat ik me niet goed kon houden.

— Nou zeg, maar ik vind dat je niet naar de kerk gaat om op zulke dingen te letten... ik vond 't een erg mooie preek, zoo ernstig...

— Nou ja zeg, weet ik ook wel, hoef je mij niet te zeggen, ik vond z'n preek ook mooi. Maar daar kan je toch niets aan doen, als er zooiets gebeurt en je moet lachen — zou ik denken, keerde Bertha zich geërgerd van haar vriendin af.

Ida had half naar het gesprek geluisterd, half vóor zich gestaard het zaaltje in, waar in den lichtkring van de lamp boven de piano, de heeren zich drongen om 't kleine muziekmeestertje, wiens krakig stemmetje ze telkens hoorde uitschieten: — Nog eens Heeren, die hooge bes is nog altijd niet het ware. Nog een tikkeltje, een kriezeltje hooger asjeblieft! Komaan, maar moed houden, één, twéé. O Gôôd, Uw Dâân zijn wo-ôn-der-baar...

Ida, als weggemijmerd op het nu geheel voor haar verloren

gaand gesmuuspel der meisjes achter haar, zag den jongen Vermeer lang en slank in zijn grijze pak, tusschen de anderen; van tijd tot tijd als hij, bij een pauze, zich even verplaatste, viel de lampstraling vol op zijn wel-knap gezicht met het donker snorretje; gouden licht-puntjes tikten af op zijn kortgeknipte zwarte haar. Eens, toen hoorde zij hem lachen, een korten, diepen keel-lach.

— Vermeer schijnt schik te hebben, — hoorde ze achter zich Jansje van Balen en toen Willem de Vries: — Als die lacht, dan moet je altijd meelachen...

— Ssst; mag ik verzoeken Heeren; bij die cies asjeblieft; vier maten voor de tweede rust.

Ida's oogen waren groot open gegaan, kijkend naar Vermeer. Ze voelde iets warms in haar wangen en een vreemde, lichte tinteling in haar borst. Toen — als in plotseling zelfbesef van haar staren — deed ze zich geweld aan om een anderen kant uit te zien. En nuchter-verwonderd ging het door haar heen: hoe hij dus ook làchen kon... Maar dadelijk wrevelde het in haar op: welnou, láát-i lachen, waarom zóú-d-i niet. Zij trachtte haar gedachten van den jongen man af te trekken door weer naar 't gesprek van de meisjes te luisteren. Ze vroeg Mien Drevers, of die bazaar voor de zending nog door zou gaan. Maar terwijl Mien, dadelijk geïnteresseerd, vol vuur stond te vertellen, van de massa's goed die ze al gekregen hadden, armengoed zie-je, dat konden ze het best gebruiken... en dan de sprei voor de verloting, die was al zoo goed als klaar... hoorde zij in zich nog dien vollen keellach en dwaalden haar oogen als vanzelf weer naar den jongen heen.

— Nou, zeg, als ik je vertel, dan mot je ook luisteren, kwam Mien wat geërgerd, — die freule van Waesbergen, uit de Keizerstraat, je weet-wel, die stuurde een heele mand — van alles... en fijne dingetjes ook er bij...

Ida, nu de oogen naar Mien, schijnbaar vol aandacht, knikte... zoo... zoo... van de freule van Waesbergen... zoo... zoo... een heele mand...

In de pauze, terwijl de juffrouw-van-boven rondging met thee, en zij, wat afgezonderd van de anderen, op een stoel in een hoek zat, omdat zij daar gelegenheid had gevonden haar kopje neer te zetten op een richel van de vensterbank — schrok zij plotseling op van zijn stem.

— Dag juffrouw; aardig u ook hier te zien; hoe maakt u?

Zij gaf hem een hand, glimlachte bleekjes, als verlegen. En een stilte viel tusschen hen, die zij beklemmend voelde.

— 't Is toch maar heerlijk zoo muziek te kunnen maken, vindt u niet?...

— O, ja...

— 'k Heb een tijdje lang fluit gespeeld, maar dat heb ik moeten laten, 'k had er geen tijd meer voor . . .

Hij dronk langzaam zijn thee op, zette toen zijn kopje op de richel, vlak naast het hare. Zij voelde zich door elk zijner bewegingen getrokken; zij moest er naar zien; begreep zelf niet waarom. En plotseling slikte in haar keel een vreemd verlangen op. Nog streed zij er tegen; wilde niet; was er huiver-bang voor tegelijk. Toch, drong het hooger, als een prop. En, eindelijk, vroeg zij het, inééns:

— Hoe gaat het met Klaas? . . .

Hij glimlachte flauw. — 't Stumpertje; hij zal niet lang leven, denk ik. Misschien zou het maar het gelukkigst zijn, als God hem gauw wegnam . . .

Als een waas van treurigheid hing tusschen hen.

Maar onder het naar huis gaan, in de wijde stilte van den October-nacht vol sterren, was het alles vredig en goed, in de wellige zaligheid van rinsche herfstgeuren, die uit het plantsoen naar haar toe zweefden.

Zij waren met hun zevenen: Mien Drevers met haar broer, Ida Westerman met haar broer, Dora Verkerk, Jansje van Balen en Johan Vermeer. Het was langzamerhand na zulke repetities de gewoonte geworden, dat de meisjes-met-broers de meisjes-zonder-broers naar huis brachten. De losse heeren sloten zich dan meest bij 't groepje aan dat in hun buurt woonde.

Mien, Door en Jansje waren in een zing-stemming dien avond; op het vlug gestap langs het stille plantsoen neurden ze half-luid nog steeds de liederen, die ze gestudeerd hadden, wat hen tot steeds sneller loopen aanzette.

— Toe zeg, lâ-we niet zoo hollen, had Ida even gevraagd, — we zijn anders dadelijk thuis en het is hier zoo heerlijk.

Maar ze vond niet veel gehoor. Alleen Wim, broederlijk, en Vermeer, vertraagden hun pas.

— Het is zoo heerlijk . . . nu . . . verontschuldigde Ida nog.

In het plantsoen stonden de boomen wit in het maanlicht, roerloos, met af en toe slechts, even, een geheimzinnig geritsel. Als lichtende banden slingerden de paden zich weg in 't duister; een ovaal-rond van trillend gesmolten zilver lag er het vijvertje, tegen een achtergrond van donker gestruikt. Daarboven de hemel klaarviolet, met om de volle maan alleen wat wolkige ringen.

— Hoe stil is het hier . . . men zou denken dat men alleen op de wereld was, zoo'n avond . . . zei Vermeer, even staan blijvende, en de beide anderen volgden zijn voorbeeld.

— Zijn ze niet prachtig, die boomen . . . 't is net kristal . . . Zoo iets uit het sprookje van het water des levens . . .

Ida antwoordde niet. Zij voelde zich zoo vredig en gelukkig in

de wijde stille stilte rondom; zij had wel willen juichen. Naast haar zag zij Wim, met zijn blonde jongensgezicht vol in 't maanlicht, en een bijna onweerstaanbare drang was in haar, om hem op bei zijn wangen te kussen. Straks, thuis, zou ze 't doen, besloot zij — in den winkel, waar het donker was, dan kon hij haar niet afweren. Ja, wacht maar Wimpje... arme jongen, hij wist niet wat hem boven 't hoofd hing...

Even lachte zij, klein gorgelend lachje, als een guitig, zilveren spiraaltje in de stilte. Ze zag hoe Vermeer haar snel-even van terzijde aankeek, verwonderd, en Wim zeide: — Zoo zus, je bent vroolijk op den laten avond, merk ik...

Toen gingen ze langzaam verder.

II.

Sinds dien avond was het een soort van zwijgende afspraak geweest, dat Vermeer, na de zangrepetities van „Hallelujah", Wim en Ida naar huis vergezelde. Hij woonde maar een paar straten verder, verontschuldigde hij zich eens.

Daarbuiten, in de maan-doorblankte nachtstilte, was hun vriendschap gegroeid en van lieverlee een vertrouwelijkheid tusschen hen opengebloeid, die Ida met een zachte vreugd vervulde. Als ze later dan thuis was en zich had ontkleed, in haar bijbeltje gelezen en gebeden had, nu beweegloos lag in de beslotenheid van haar kamertje — dacht zij vaak wat het was: die vreugde, die glanzende blijdschap in haar ziel, als een verre orgeltoon in kerkeruimte. Zij begreep niet; zij vroeg zich af of het om Vermeer kon zijn en waaròm dan om hem, dien zij immers toch niet lief had...

Neen, neen, lief had zij hem niet; zij begreep hem niet; hij had allerlei in zich, dat zij niet kende, waarvan zij niet wist en waarvoor zij bang was. Opzettelijk bracht zij zich weer voor den geest wat hij gezegd had: dien middag van 't Zendingsfeest en later toen dat ziekelijk jongetje langs haar was heengegaan. Neen, neen, ze hield niet van hem, ze haatte zijn manier van spreken, zoo grof, zoo rauw, zoo zonder medelijden...

Zonder medelijden?...

Zij zag hem voor zich, zooals hij het hoofd van dat jongetje tusschen zijn handen genomen had en met teer-bewogen stem het gevraagd: — Wel Klaas, hoeveel knikkers heb je nou... vertel 'es aan de juffrouw...

Neen, grof en ruw was hij niet; hij was zacht en goed; maar hij moest veel door het leven geleden hebben...

Het was haar, nu zij deze gedachte vond, of hij plotseling in een ander licht voor haar te staan kwam. Overdag, als zij haar

werk deed: de bedden afhaalde, de waschtafels schoonmaakte, of beneden in het achterkamertje bij haar moeder te naaien of te tornen zat, waarbij haar gedachten vrijen loop hadden, kon zij er zich in verdiepen als in een oud, vreemd boek, waarvan niemand meer wist en waarin personen voorkwamen en toestanden beschreven stonden, die in dezen tijd niet meer werden begrepen. En zooals het dan een stil genot kan zijn voor een enkele: te lezen in dat oude boek, te leven in dat àl van lang geleden — zoo werd het een genot voor Ida zich te verdiepen in dat onbekend verleden van Vermeer, dat zij zelve zich vormde en daarna vertragischte — stil genietend van het lijden, dat zij leed om hem.

Soms, in oogenblikken van koel-nuchter denken, schrok zij van haar eigen fantasieën, noemde zich dwaas en kinderachtig en trachtte ze dat malle fantasiebeeld te verstoren — dan was zij een tijdje lang druk en vroolijk, schertste met Wim of stoeide met Lientje en Dolf — maar steeds dan zonk zij weer in die vreemde mijmer-stemming terug, waar haar huisgenooten haar om plaagden, plagerijen die zij met vagen glimlach beantwoordde.

En sinds haar vader op een morgen, aan 't ontbijt, de geschiedenis van Jozef en zijn broeders gelezen had, was 't haar naam in huis geworden: Meester droomer...

Nu Lena weer terug was en het huishouden wat minder druk, werd het haar gewoonte om 's avonds vóór het donker een kleine wandeling te doen. Haar lievelingsloopje was tusschen de weilanden buiten het stadje, een landpaadje tusschen slooten en knotwilgen. Langzaam ging ze door 't wat mulle zand, haar handen op den rug, haar blik gedompeld in de verre wijdheid van licht en lucht. Aan de witte hekken stonden koeien, loom hun koppen heffend als zij langs kwam; af en toe loeide er een in de verte... Zoo'n wondere klaarte hing alom, waarin alles heel anders leek als op den middag; alle ding scheen vertrouwd en dichtbij; ze voelde zich één met haar omgeving.

Op zulke avonden had zij zich Vermeer's geschiedenis aaneengemijmerd, haar gedachten mee naar huis terugnemend als een kostbaar bezit. Hij was de zoon van een predikant; al van jongs af was 't zijn lievelingswensch geweest om zendeling-arts te worden — maar zijn ouders hadden hun fortuin verloren en zouden zijn opleiding niet kunnen bekostigen. Vroeg was hij wees geweest en had het leven in gemoeten; na tal van tegenspoeden was hij eindelijk als onderwijzer benoemd aan de christelijke school hier ter plaatse.

En hoe meer zij zich in zijn geschiedenis indacht, hoe meer zij voortging haar te vermooien en te vertragischen, tot zij zelf de tranen in de oogen kreeg. Op het dorp, waar zijn vader predikant was, woonde een meisje met wie hij in zijn jeugd had gespeeld.

Dat meisje was van jongs af tot zijn vrouw bestemd. Toen gebeurde dat met zijn ouders, die hun geld verloren; hij moest naar een verre stad om zijn brood te verdienen, en toen hij eindelijk zooveel had overgespaard dat hij trouwen kon, en naar het dorp terugkeerde . . . bleek het meisje met een ander getrouwd. Sinds was hij nooit meer recht vroolijk geweest, doch stelde hij zijn leven in den dienst van hen, die ongelukkig waren, levensschipbreukelingen, evenals hij . . .

Het was als een opbloei van valsche romantiek in haar hoofd, een mengeling van wat in haar was blijven nahangen uit boeken, vroeger, op school, van vriendinnetjes geleend. Een vaag bewustzijn leefde in haar, dat zij dwaas deed, zoo niet erger; dat het evengoed verkeerd moest zijn om ijdele gedachten te koesteren, als de „ijdele woorden" te spreken waartegen de Heere Jezus waarschuwde. Dan trachtte zij wel over andere dingen te denken: over wat zij dien morgen gelezen had in haar bijbeltje, de duizenderlei kleinigheden van haar dagelijksch leven, om telkens en telkens toch weer tot haar romannetje terug te keeren, als een kind tot een verboden boek.

Op een avond dat zij, na de repetitie, als gewoonlijk met hun drieën naar huis terugkeerden, had Wim verteld van zijn vooruitzichten: hoe hij nu hoopte gauw klaar te zijn voor zijn examen Lagere Akte, en zoo was 't gesprek gekomen op het onderwijs en op de geschiktheid die men daarvoor moest bezitten. — 'k Heb Wim nog nooit zoo wijs hooren praten! lachte Ied, terwijl zij over het plantsoen gingen. Vermeer was stil geworden; het hoofd licht gebogen, staarde hij voor zich uit op 't bemaanlichte pad.

Opeens, met de bruuske beweging welke Ida van hem kende, hief hij het hoofd op en zag beiden even aan, waarna zijn blik weer neerzonk naar den grond. En er klonk iets bitters in zijn stem toen hij zeide:

— Geschiktheid . . . jawel, maar wat geeft het of men al „geschiktheid" voelt, als er niet wat diepers bij komt . . . iets . . . ja, hoe zal ik het zeggen: een innerlijke drang, die je juist dat bepaalde vak doet kiezen en geen ander. Geschiktheid zonder meer zegt nog zoo weinig . . .

Even zwegen allen, toen ging hij voort: — Ik, ik durf van mezelf wel zeggen, dat ik geschiktheid voor 't onderwijs heb . . . maar „roeping", neen, die voel ik er niet toe . . .

Ida's hart klopte. Zij wist het: nu zou het komen!

— Toe vertel eens; ben je dan niet uit vrije verkiezing onderwijzer geworden? hoorde zij Wim.

Vermeer schudde het hoofd.

— Mijn wensch was altijd ingenieur te worden, maar mijn vader — een eenvoudig hoofdonderwijzer aan een christelijke

dorpsschool in Gelderland — kon de dure opleiding niet bekostigen. Mijn weg was aangewezen, nietwaar... als kweekeling kon ik bij hem aan de school komen, en dus... Maar hij stierf eer het zoo ver was... Toch moet je niet denken dat ik ontevreden ben. Ik heb een goed tractement, een schitterend tractement mag ik wel zeggen, als je 't vergelijkt met de hongerloontjes van veel van mijn collega's aan andere scholen... En...

Hij sprak niet door; ze liepen zwijgend; tot Willem, vroom, den zin voltooide:

— En Gód heeft je in dien werkkring geplaatst, da's toch ook een troost, die gedachte, zou 'k denken...

Vermeer antwoordde niet dadelijk. Eindelijk zeide hij, zwak, als waren zijn gedachten verre:

— Ja, zeker... da's óók een troost...

Bij den hoek van de eerstvolgende dwarsstraat scheidden zij.

III.

Toen — 't was in 't eind van Februari — was het gebeurd, opeens, onverwacht, als een slag en als een heerlijkheid tegelijk, die Ida verbijsterden.

Dien Woensdagavond was ze alleen naar de repetitie gegaan, omdat Willem een les had. En dadelijk al, toen zij het zaaltje binnentrad en hem staan zag temidden van een groepje meisjes, wien hij luidruchtig iets scheen te vertellen — had zij 't gevoeld met een schokje in haar hart: hoe er iets bijzonders moest wezen, iets dat hem vervulde en dat hij door vroolijk en druk doen verborgen hield. Een gevoel van spijt drensde in haar. Het hinderde haar hem zoo te zien, zoo anders dan gewoonlijk; ze vond dat niet „waardig" in hem, dat hij zoo met die kinderen te gekken stond, terwijl zij toch wist hoeveel ernst en nadenken er woonde achter die nu zoo monter-kijkende oogen. Hoe kon hij daar plezier in hebben, betrapte zij zich. Maar op het eigenste oogenblik wrevelde ze tegen zichzelf: of ze dan mal was, en of-t-i dan geen plezier mocht hebben als hij verkoos. Zij met 'r zure gevit...

Kordaat was ze op het groepje toegestapt, waar een nieuwe schater uit opspatte.

— O zeg Ied... je moet hooren! lach-stuipte Bertha Vos, zich aan Mien Drevers vasthoudend om niet om-te-vallen-van-'et-lachen. — Meneer Vermeer is zoo uiťg!...

— Meneer Vermeer geeft evoluties op het slappe koord, juffrouw, grapte een van de heeren.

Maar Vermeer scheen er plotseling genoeg van te hebben; zijn gezicht stond bijna barsch, terwijl hij zich uit den kring trachtte los te maken.

— Nou is 't genoeg, zei hij kort. — Kom, we moeten beginnen...
En dien heelen avond had Ida 't gevoeld: dat hij haar meed.

Bij 't goed-aantrekken voor het naar huis gaan had zij expres wat geteut, om met Annie Heerdes en haar broer te kunnen samengaan, nu Wim er niet was. Als Vermeer dan mee wou loopen, moest hij dat maar zelf weten... stelde zij vast.

Zij zag hem besluiteloos haar kant opkijken, toen wat heen en weer loopen en met een paar anderen praten, onderwijl zijn hoed draaiende tusschen zijn vingers. Wat leek hij zenuwachtig... Zou hij iets hebben?... op school misschien „mot", zooals zij meisjes vroeger altijd zeiën?

Ze voelde zich vreemd-beklemd, nu zelve zenuwachtig, omdat Annie maar niet opschoot. Die d'r haar was losgesprongen en nu kon ze 't niet vastkrijgen, haar haarspelden verloren.

— Kom zeg, ga nu als je blieft mee, 't blijft heusch zoo wel zitten zeg, en 't wordt zoo laat! drong Ida.

— 't Gaat los... wat ik je voorspel, jammerde Annie bijna huilend.

— Ach, wel nee...

Ida zag dat Vermeer was weggegaan, met een paar anderen. Nu eerst merkte ze goed, hoe zijn lang dralen om de kapstokken haar beklemd had; ze voelde zich verlicht nu hij weg was.

In het zaaltje draaide de juffrouw de lampen uit op één na. Ida zag hoe de vlammen op en neer fladderden, tot ze stankerig uitdoofden. Het zaaltje lag leeg in een schaduwig donker.

Ze hadden haar even thuis willen brengen, maar Ied had gezegd van niet noodig, heusch, ze werden wel bedankt voor hun geleide; die paar stappen nog kon ze best alleen. Snel spoedde zij zich voort de Hoogstraat in, nog één keer links en ze was thuis. Wie had je daar? — o mensch, ze geloofde warempel dat het hém was!

Haar hart klopte luid; als sprong het op tegen haar keel. Haar beenen wankelden. Star zagen haar oogen naar de donkere gestalte die naderde. Wat had ze dan toch, wat mankeerde haar? Was ze bang voor hem of was ze... was...

't Sprong alles wild in haar om, in een vreemde verbijstering. Nu was hij vlak bij en ze hoorde zijn stem, trillend-versmoord. De straatsteenen duizelden weg onder haar voeten, scheuten warmte en kilte doorsidderden haar.

— Ida... O God... wees niet boos... maar ik kon het niet uithouden... ik kon niet... Ida... o kind, als je wist... maar je weet niet... je hebt recht om boos te worden... 'k stel me aan als een gek... en ik weet wel dat ik niets te hopen heb... maar ik kòn niet anders... nou weet je het...

Zijn stem zonk weg als in een snik, en met gebogen hoofd

ging hij naast haar. Een politie-agent, in luien slenterpas, bout flikkerend in een lantarenschijn, kwam hen langs en bleef achterdochtig hen nakijken.

Het gezicht van dien agent had Ida opeens ontnuchterd; de donkere huizen stonden strak-hoog om haar heen en de straat voelde vast onder haar voeten. Een brandende schaamte doorgloeide haar en tegelijk was een vaag en ombestemd medelijden ergens verweg in haar, om hem, die met gebogen hoofd, als een schuldige, stil naast haar ging.

— Hoe kon u zoo doen... hoe kon u zoo doen... murmelde zij.

— Ik weet het zelf niet, 't maakte me gek, antwoordde hij dof. — Ik liep er zoo lang mee rond.

Zwijgend gingen zij door de nacht-leege straat tot vlak bij haar huis. Zij bleef stilstaan, en: — Ga nu heen... smeekte zij.

Doch hij verroerde zich niet, het hoofd op de borst. Zoo bleven zij beiden een oogenblik. Opeens hief hij zijn hoofd op, heftig, en greep haar hand.

— Kan je dan niet van mij houden? vroeg hij gedempt-hartstochtelijk.

Zij voelde hoe haar nuchterheid haar weer begaf; hoe ze op zijn stem als wegzonk in weeke willoosheid, waarin zij tegen zijn borst zou hebben willen rusten.

— Kàn je niet, kàn je niet... zeg dan toch!... drong hij.

En zij, zacht, bijna geluidloos: — Ik... ik weet 't niet...

Het volgend oogenblik stond zij op de winkelstoep, alleen in 't duister...

ZESDE HOOFDSTUK

I.

't Was één uur en zij haastte zich van Zondagsschool naar huis. In hun straat en al vlak bij den winkel zag zij haar vader met diaken Horstman voor zich uit loopen, blijkbaar in drukke redenatie. Af en toe bleven ze even stilstaan en dan klopte de diaken haar vader met kleine tikjes op den schouder. Daarna liepen zij weer voort. Die heeren! Zeker nog altijd over de volkskerk! Den heelen weg uit de kerk straks hadden ze 't er over gehad en toen zeker nog een wandeling gedaan om er verder over te praten!

— Aha, daar hebben we onze Ied al! zei de kruidenier, den winkel opensluitend. — Ida, broeder Horstman blijft eten!

Hij hield de winkeldeur half open en wachtte tot de „broeder" met voeten vegen klaar was. Onderwijl ging zijn stem: — De onbestaanbaarheid van een vrije kerk heeft zich, dunkt me, hier al uit bewezen, dat...

Zie je wel... dacht Ida; nog maar altijd door! Ja, ja, de volkskerk, dat was haar vaders heiligdommetje.

In de achterkamer, haar kerkboek op het rekje leggend en haar handschoenen afrissend, moest ze er eventjes om lachen. Dat vadertje van haar, dat was me er eentje! Geen beter op de heele wereld. En gul? Nou die invitatie weer van meneer Horstman. Enfin; zou zien of er eten genoeg was.

Ze wipte het trapje af naar het keukentje, waar Lena, het meisje, juist bezig was de aardappelen uit den pot in de schaal over te doen. Even vloog Ida's blik door het keukenraam naar buiten in het tuintje vol vroege voorjaarszon; toen kreeg zij 't schoone linnen uit de kast en hipte weer het trapje op naar binnen om te dekken. Ze had honger gekregen van het lesgeven. Juffrouw Westerman was al bezig met de vorken en lepels die in de binnenkast geborgen werden, maar Ida dwong haar te gaan zitten, rust te nemen na den kerkgang.

— Heusch moedertje, laat mij 't maar alleen klaarspelen. Ga u hier maar zitten, vóór het open raam.

Van uit den winkel, door het glasraam heen, bromden de stemmen van Horstman en haar vader; nu had hij 't over de gereformeerden, hoorde zij. Goed dat Jo er niet bij was!

Een zonnig geluk doorstroomde haar, nu ze aan hem dacht, haar Jo, haar schat, haar man. Want dat was-i toch! Die schat, wat had hij er lief uitgezien in zijn bruine pak, dat ze samen waren wezen uitzoeken. 't Was schandelijk, eigenlijk zondig, geloofde ze, maar telkens in de kerk had ze naar hem moeten kijken, zooals hij daar zat in die hooge bank, op zij van den preekstoel. Die goeierd! Om háár was hij in den laatsten tijd zooveel in de Hervormde kerk gekomen, ofschoon hij overtuigd gereformeerd was. Dat was wel jammer, voor later ook. Zij naar de eene kerk en hij naar de andere, maar misschien was zij tegen dien tijd ook wel gereformeerd. Had de Heer Jezus zelf niet gezegd, dat de tijd zou komen, waarin het niet aankomt op tempels met handen gemaakt, maar op het aanbidden in geest en in waarheid?

— Mooi Lena, wacht, geef mij nou die schalen maar even, als jij dan voor het komfoor zorgt...

Even later kondigde zij den heeren in den winkel aan, dat het eten op tafel stond

II.

Dien middag, klokke twee, kwam Jo haar afhalen. Zij was nog aan 't afdekken toen de winkelschel ging, en ze snelde het trapje af naar beneden, om hem open te doen. Dadelijk hádden hun oogen elkaar en verdronken zich in elkander — maar hij kuste haar niet, als bij zwijgende afspraak, omdat zij voelden, hoe zij van uit de kamer gezien konden worden.

— Dag kind, wel, ik dacht je al klaar te vinden, plaagde hij.

Zij haalde de schouders op, waarbij haar lach hem stralend tegenvloog. — Dat wou je wel! Jullie mannen denken maar, dat we nacht en dag voor je klaar staan hè? Maar da's mis meneer, je zal nog een kwartiertje geduld moeten hebben.

Zij ging hem vóor naar binnen, en onderwijl zij verder afdekte, de schalen naar achter bracht voor Lena om af te wasschen, wikkelde Vermeer zich in gesprek met zijn aanstaanden schoonvader en diaken Horstman, een dikken man met blozend kaal gezicht en varkensoogjes.

— Aha! daar hebben wij de man van de vrije kerk! had die bij het binnenkomen van den jongen onderwijzer luidruchtig geroepen. — Vermeer, kom hier en luister... we hebben het zoo juist over jou en je kerk gehad, nietwaar vader Westerman?

De kruidenier, met de hand door zijn baardje krauwend, knikte zwijgend. Hij was in den grond een vredelievend man en hield niet van redetwisten.

Buiten, op de stoep, voor de winkelpui, die een paar weken geleden pas hel-rood was geschilderd, voor het trekken van klanten, bleven ze even nog staan, om te beraadslagen waarheen ze gaan zouden. 't Was een dag midden Maart; 't voorjaar hing al in de lucht, zoo koestrend.

— De duinen, stelde Ida voor, in haar stem een verlangen. — Hè, ik heb zin in een echt ouderwetsche wandeling en vooral ver uit de menschen...

— Natuurlijk... ver uit de menschen, beaamde hij, en hun oogen vonden elkaar en beiden lachten. Toen stapten zij, gearmd in flinken pas, de straat af. Boven den piano-winkel schuin-over gluurden oogen van achter de kanten vitrage vandaan en de ouwe juffrouw van Steen, van den slager, keek door haar spionnetje.

— Onbescheiden lui toch, pruttelde hij, maar Ida zei luchtig: — Geen nood, we doen geen kwaad hè; laat die zielen dan ook 'es een keertje wat zien! — en drukte vaster zijn arm. Hij zag haar aan, verliefd, door de woorden dadelijk weer in zijn humeur. Wat is ze toch een snoes, dacht hij. Over haar donker blauw japonnetje met wit-kanten kraagje, waarop een bloedkoralen ketting een tikje rood gaf, droeg zij een openhangend licht-bruin manteltje met groote zwarte knoopen. Een donkere hoed met blauw fluweelen strikken stond geestig op haar donker-blonde haar, als een vogel, de vlerken trillend gespreid. Van onder den rokzoom uit schoten, onder 't gaan, telkens twee gladde spitspuntige knooplaarsjes.

Zij spraken niet veel zoolang zij nog in de stad waren. Zij hadden 't gevoel van alle kanten bekeken en bespied te worden en dan kon je niet rustig praten, oordeelde Ida. Toch vond ze 't wel leuk, als de menschen naar hen zagen; voelde zich trotsch in 't bezit van zoo'n mooien man. Wat stond dat nieuwe pak hem toch uitstekend en wat kriebelde z'n snorretje een gezellige schaduw over zijn gezicht. Vooral als zij andere paartjes tegenkwamen, had zij pret. Dan gaf ze hem een kneepje in zijn arm, dat hij moest opletten. — Kijk die innig doen, fluisterde zij dan, inwendig schaterend om de malle vertooning van die twee. Sommige spannetjes ook gingen hen schapig voorbij met strak-doode gezichten. „Zielig" kon Ida dan de opmerking maken: — Die houden zeker niet van mekaar... tenminste niet zóó als wij, hè vent... voegde zij er vergoelijkend bij.

Zij waren nu buiten het stadje, op den Nieuwen Zeeweg, een laan met hooge, oude boomen, nu nog bladerloos, en villa's langs de kanten. 't Zag er wel nog winterig en ongezellig alles uit; de gazons binnen de hekken lagen kaal, met de zwarte rondingen der nog bloemlooze perken. Alleen piepten hier en daar al crocusjes met hun gele en paarse snoetjes boven 't gras — „schattig" vond Ida. Ze genoot van het zonnetje, dat na vele donkere dagen opeens het voorjaar brengen kwam, en onder 't gaan las ze de namen,

goud-fonkelend op de hekken waar zij langs kwamen: „Vredelust" ... „Villa Conny" ... „Mea Casa" ...

Toch voelden zij zich hier nog steeds niet goed búiten; verlangden naar de duinen-stilheid, die ginds hen te wachten lag.

't Was tamelijk druk op den weg, alles uitgeloopen met het mooie weer. Voor hen uit gingen moeders met kinderwagens, die lijzerig piepten; mannen, met kinderen aan hun groote vingers gehaakt — jongens in donkere pakjes, oude-mannetjes-achtig, en meisjes in bonte jurkjes, met schrale peen-gele vlechtjes — lieten stinkenden sigaarrook achter zich hangen.

Ze gingen ze haastig voorbij; zagen in de verte al den duinweg, waar het rustiger en vrijer was. — Ziezoo, hier kunnen we tenminste praten zonder dat iedereen je hoort, vond hij, haar hand grijpende, die ze plagerig achter zich weghield. — Mispoes ...

— Heb je prettig zondagschoolles gegeven? informeerde hij.

Ze was dadelijk vol ijver aan 't vertellen.

— „O zeg, 't is toch zoo jammer dat je er niet bij was. Je zou zoo'n plezier in die kinderen gehad hebben.

— Je vergeet dat ik er de heele week plezier van heb, lachte hij

— Die Mientje Donkers was toch zoo schattig. En Keesje de Jong! Die zitten maar altijd met hun armpjes om elkaar, net als een klein paartje.

— Education de l'amour! Foei, foei, ben jij een zondagschoolonderwijzeres! plaagde hij. En zij, ofschoon ze de vreemde taal niet verstond, toch wel begrijpend, kleurde.

— Flauwerd!

Zij waren nu een zijpad ingeslagen en liepen al tusschen de duinen. Een slecht bestrate weg vol opgewaaid zand, die langzaam klom. Een frissche bries omwaaide hen.

Al gauw stonden ze boven op een duin en lag de zee voor hen uit in den glanzenden middag ... Gestadig krulde zij haar grijze golven naar het strand, zacht-ruischend. Zij zagen hoe de witte koppen tegen elkaar opliepen en stukbraken, uitlijnende in lange reeksen schuim. Een enkel zeil vlekte in de nevelige verte.

Zij zag om zich heen, zocht een plekje om te gaan zitten, ergens uit den wind en waar ze de zee konden zien. En: — Dáár, ik zie wat, wie er het eerste is! ... juichte zij, haar rokken bijeennemende en van het duin hollend, hij haar na.

Zij zaten nu in een kom, heerlijk-beschut, in een mager zonnetje, een weelde in dezen tijd van 't jaar, vond Ied. Stil zat zij naar de zee te kijken; toen zuchtte ze: — Hê, wat zou moe 't hier heerlijk vinden; dat arme moedertje, die kan nooit hierheen komen met 'r been ...

Hij had zijn knieën opgetrokken, die omspannend met zijn saamgevouwen handen, en zij spraken niet. De stilte om hen heen hing vol van 't zeeëgeruisch.

— Weet je wel dat het Woensdag al vier weken geleden wordt, dat ik je vroeg, verbrak hij eindelijk die stilte. Zij knikte zonder woorden, haar hoofd tegen zijn arm, uitstarend over de zee. Een dankbaarheid jegens God, die hun dit geluk, deze liefde geschonken had, doorvloeide haar ziel. Ze kon nu zoo kalm terugdenken aan dien vreemden avond, waarop hij haar vroeg, en den nacht, die daarop gevolgd was. Ze had niet geweten of ze van hem hield of niet van hem hield; 't warrelde in haar en duizelde, en ze had maar gewoeld en gewoeld zonder den slaap te kunnen vatten.

Toen had ze gebeden, God mocht haar licht schenken, en den volgenden morgen, bij 't wakker worden, had zij geweten hoe God haar gebed had verhoord. Want klaar en duidelijk zag ze toen: dat zij hem liefhad...

Nog dienzelfden middag was hij gekomen en had lang met haar vader en moeder gesproken in de achterkamer, terwijl zij, met kloppend hart, boven op haar kamertje voor haar bed lag geknield, haar gloeiend hoofd gedrukt tegen de sprei. Toen, eindelijk, was ze naar beneden geroepen. Nog ziet ze het ernstig gelaat van haar vader, zooals zich dat naar haar toekeerde, toen zij binnen kwam. En haar moedertje, die met haar zakdoek haastig een traan wegwischte. Johan zat stil en bleek op een stoel tegenover haar vader. Zij had niets kunnen zeggen en dat hoefde ook niet, want haar vader sprak, met haar hand in de zijne. O, hoe zij hem lief had om wat hij toen zei; zij hoort het nog alles woord voor woord. — Als u, zoo had hij tot Johan gesproken, — een ernstig en godvreezend man is, meneer, en ik heb geen reden daaraan te twijfelen, dan heb ik geen overwegend bezwaar, dat je ons Iedje binnenkort van ons weghaalt. Wel had ik liever gezien, dat u iemand van haar eigen kerk was geweest; het is niet gelukkig later wanneer man en vrouw niet samen kunnen opgaan naar het huis des gebeds. Maar zooals ik zeide: als overwegend bezwaar mag ik dat niet laten gelden. God heeft je beiden blijkbaar samengebracht en ik kan niet anders dan God bidden dat Hij jullie verbintenis zegene, kinderen.

Toen had hij hun beider handen in elkaar gelegd en Johan had gestameld en zij gehuild en gelachen tegelijkertijd en haar vader gezoend op zijn zwarte baardje. En 's avonds, met Johan alleen — 't was zoo'n mooie avond en zij zaten voor het raam van de achterkamer, — had zij hem gevraagd dat mooie hoofdstuk uit Corinthe voor te lezen: van de liefde, die van alle ding de meeste is...

Zij schrok op — 't was Johan die haar met een helmsprietje kriebelde.

— Wat zit je te peinzen, lachte hij.

— Hè... ikke? vroeg zij droomerig.

— Ja ... ikke, plaagde hij, terwijl hij naar haar toeschoof en zijn arm om haar heen legde. — Biecht eens op, waar dacht je aan?

Zij zag hem diep in de oogen en 't was haar of met dien blik zij hem geheel in zich opnam: zijn mannelijk, wat ovaal gelaat, zacht-rose, met opzij en aan zijn kin de kleine zwarte scheerpuntjes, zijn hoog voorhoofd en de donkere snor en wenkbrauw-streepjes. Hij glimlachte en zij was blij dat hij zulke mooie tanden had. Zij voelde, hoe zij hem liefhad, ook om al die kleine intieme dingen van zijn uiterlijk.

Samen zaten zij nu weer naar de zee te kijken, handen ineen. Het strand lag leeg en verlaten, zonder wandelaars; enkele vogels hipten in de verte, als zwarte stippen.

Zij was weer beginnen te vertellen van haar Zondagsschool, van Mientje Donkers, toch zoo'n snoes van een kind. En knap dat die kinderen waren! Akelig! Ze wisten het soms nog beter dan de juffrouw. Het heele Oude Testament kenden ze op hun duimpje...

— Dan zou ik het Nieuwe met ze nemen, raadde hij. Hij zat strak voor zich uit te staren in 't zand, nog altijd spelend met zijn sprietje.

— O maar, dat mag zoo maar niet als ik het wil... we hebben een rooster... legde ze uit. — Juist de laatste weken zijn we weer met het Oude Testament begonnen. Ik heb dezen keer de zondvloed gehad...

Met een bruuske beweging greep hij een steentje en slingerde dit ver van zich af op het strand. Hij lachte kort-op.

— Zeker een stichtelijk verhaal voor kleine kinderen! God, die uit boosheid over de menschelijke zonde, maar eens één, twee, drie de heele wereld verdrinken laat!

Verschrikt zag zij hem aan, zij begreep niet.

— Maar Jo... het is toch Gods Woord... aarzelde zij.

Hij schokte ongeduldig zijn schouders.

— Ach wat, Gods Woord. Het staat in den Bijbel wil je zeggen, maar daarom is het nog niet „Gods Woord." Dat is die ellendige methode om Gods Woord met een boek te vereenzelvigen. Gods Woord is heel iets anders dan een organisch geworden boek.

Zij dacht even na, met een ernstig gezichtje, toen schudde zij het hoofd, dat de strikken van haar hoed trilden.

— Dat begrijp ik niet... bekende zij eenvoudig. Toen: Au Johan, au, je doet me pijn!...

Hij had haar wat heftig naar zich toegetrokken en kuste haar. Dat hoofdschudden, en dat naïve stemmetje, waarmede ze zeide dat ze niet begreep, brachten een kriebeling langs zijn ruggestreng; hij voelde zich eensklaps dol-verliefd. Nog eens wilde hij haar kussen, maar haar groote hoed hinderde hem.

— Zet dat malle ding toch af!...

Maar zij schudde het hoofd, plagerig.

— Nee meneer, dat doe ik nu eens lekker niet. En 't is niets geen mal ding hoor, 't is wat een mooie! zei ze quasi-gepiqueerd, wat koket. Zij, die koketterie in andere meisjes zou hebben afgekeurd als zonde, zij was het zelve, onbewust, en voor het eerst, in haar eenvoudig leventje, tegenover wien zij liefhad.

— Dan doe ik het, dreigde hij.

— Dat zal je wel laten.

— En als ik het dan tòch doe?

— Je kan het niet, boog zij zich weg, op hetzelfde oogenblik de pen uittrekkend en den hoed afzettende.

— Je hebt mooi haar! prees hij en liet zijn blik gaan over haar kapsel. In guitige krulletjes kroesde het blond aan haar slapen.

— Niet zeggen... klaagde zij, — dat moet je niet zeggen...

— Waarom niet?

— Het is niet goed...

— Kom malle vrouwtje, wat zou niet goed zijn... dat ik van je hoû?

Hij had haar opnieuw in zijn armen genomen, en kuste haar.

— Je zoent veel te veel, schudde zij haar hoofd, trachtend ernstig te kijken. Toen: — Wat heb je daar?...

Zij greep naar den binnenzak van zijn jas, waar iets roods piepte.

— Een boek! laat kijken; hoe heet 't?

— Och 't is niets, niets bizonders, antwoordde hij onverschillig, zijn jasje toeknoopend.

— Hè, wat flauw, pruilde zij, — mag ik dan niet weten wat je leest?

Hij had zijn jas al weer opengemaakt, sloeg even de klep op. „Die Weltratsel," las zij.

— Rèètsel, lachte hij, haar tegen zich aandrukkende. — Ik zal je eens wat Duitsche les geven, goed?

Blozend verborg zij haar hoofd; zij schaamde zich diep. Ze was zoo dom! Ze had wel willen huilen...

III.

Het was alles zoo anders geworden in Ida's leven sinds Johan Vermeer daarin gekomen was. Nu zij de reeks van afgeloopen jaren overzag, scheen het haar of, heel diep in haar, zij het altijd wel geweten had dat hij eens komen zou... of haar gansche jonge-meisjes-leventje één, onbewust, wachten was geweest op hèm. Want nooit was zij zich bewust geweest, dat zij hem v achtte; haar gedachten hadden zich zelfs in haar bakvisch-jaren zóó weinig om mannen bewogen, dat ze altijd weg liep, als ze haar schoolkennisjes over jongens hoorde fluisteren, met een gevoel van schrik

en boosheid tegelijk. Ze begreep niet. Haar naïve en reine natuur, gegroeid in een vrome omgeving, deinsde instinctmatig terug voor alles wat niet volkomen het daglicht velen kon, en het geheimzinnig gichelen der meisjes, hun gaan met jongens soms langs stille grachtjes — het verbijsterde haar en maakte haar heel ongelukkig.

Nooit zou ze in haar later leven ooit geheel bevrijd raken van de smet, als een vuile modderdroppel op haar blanke zieltje gespat door éen dier meisjes, Bertha Stolk, die haar — ze was toen dertien jaar oud — in een hoekje van de speelplaats iets heel leelijks had verteld over haar moeder en haar pas geboren broertje. Ze had dat meisje een klap in haar gezicht gegeven en geroepen: „da's nie waar, dat lieg je lekker!" en huilend was ze naar den meester toegeloopen. Maar toen die vroeg, wàt ze had, waarom ze zoo'n keel opzette, kon ze niets doen dan snikken: „Bertha, die zegt . . . Bertha zegt . . ."

— Wàt zegt Bertha dan? vroeg meester ongeduldig, onderwijl luisterend naar 't verhaal van Bertha, die zeggen kwam, Ida had haar geslagen.

— Is dat waar Ida, heb jij Bertha geslagen?

Zij knikte, steeds maar snikkende.

— Nu, als je dan niet te vertellen weet, wat Bertha gezegd heeft en je Bertha geslagen hebt, dan moet je in de klas maar achter 't bord gaan staan. Meisjes die slaan kunnen we in de les niet gebruiken.

O, hoe ze geleden had, dat half uur daar achter het bord! En ook later, toen ze thuiskwam en naar haar moeder wilde loopen om haar alles, alles te vertellen, en ze door de baker, dat nare, dikke mensch, was tegengehouden. Ze had niet naar binnen mogen gaan . . . Op den zolder, tusschen roestige muizevallen en allerhande ouden rommel, had ze toen haar heelen vrijen Woensdagmiddag zitten huilen, zóó akelig en eenzaam voelde ze zich.

Alleen te zijn . . . dit was het grondbewustzijn van haar jonge leventje geweest. Een eigenlijke vriendin had ze nooit bezeten. Wel had ze op school veel kennisjes — de meisjes met wie ze haar plaatjes omruilde en die haar ook af en toe wel eens thuisbrachten, meisjes die zij trotsch haar „vriendinnen" noemde — toch, naar mate zij ouder werd, begon ze meer en meer te voelen, dat een vriendin toch nog iets anders wezen moest, iets veel, veel heerlijkers, iets waarvan ze niet wist, doch dat ze vaag vermoedde. — Eens maar was er een meisje geweest waarvoor ze meer voelde dan voor een van de anderen: Willy van Gemeren heette dit meisje. Ze ging altijd keurig gekleed met hooge knooplaarzen van fijn, geel leer en schorten die nooit vuil zagen als dat van haar en de andere meisjes van school. Aan Willy kon ze veel vertellen van wat ze meestal bang verborgen hield en Willy op haar beurt maakte haar deelgenoot van haar geheimen. Ze had een akelig

thuis; haar mama was altijd uit en haar pa ook, want die was dokter. Dan was ze alleen met een oude meid... Mocht ze eens bij Ida komen spelen? Dan mocht Ida óok eens bij háar. — Ida had het thuis gevraagd en het mocht. Willy was overgelukkig. Maar den volgenden morgen was ze met een betrokken gezicht op school gekomen en had Ida ingefluisterd: — Zeg, ik mag niet... En toen Ida verwonderd vroeg waaròm — had Willy geaarzeld: — Omdat je uit een winkel bent.

O, wat had ze gehuild, in haar eentje alleen op haar goeden, ouden zolder, gehuild van woede en vernedering...

Zoo was ze steeds alleen gebleven, ook later, als meisje van zeventien, achttien jaar, toen ze haar moeder hielp in 't huishouden. Haar moedertje was haar vriendin geweest, aan wie ze vertelde wat er in haar omging. En toch... neen, àlles verteld had ze haar nooit. Maar als zij naging wat ze dan verzwegen had, wist zij het niet, bleek het alleen een onbestemd bewustzijn, dat er dingen diep, diep in haar waren, die ze nooit had uitgesproken, ook niet uit te spreken w i s t, wijl zij ze niet klaar-duidelijk in zich geformuleerd zag. Toch wàren zij er, en zij had het onbestemd gevoel: hoe slechts iemand behoefde te komen, die haar geheel en al begreep, om dat vage, dat onbewuste in haar wakker te maken, zooals de prins de schoone slaapster wakker maakte in het bosch. — Zij zelve, zij begreep zich niet, zoomin als haar moeder haar gehéél begreep. Haar moedertje was zoo veel ouder!

Toen was Johan in haar leven gekomen en 't was haar geweest of hij, met zijn woorden, zijn stem, zijn oogen vooral, had aangeraakt dat wat op den bodem van haar ziel verborgen lag. Dien eersten middag reeds van hun ontmoeten, den middag van het zendingsfeest, toen zij beiden zwijgend stonden voor het landschap van zonnejubel, had zij het gevoeld in een vreemde beving van licht geluk, waar zij zich zelve nog geen rekenschap van wist te geven. En ook later, in de school, toen hij 't hoofd van dat jongetje nam tusschen zijn handen, was 't even door haar heen getrild van zoete vreugde, nauwelijks geweten toen door de ontzetting, die als een donker monster zich klauwde aan haar ziel.

Zoo waren zij vreemden voor elkaar gebleven schoon hun zielen elkaar reeds hadden aangeraakt, — tot zijn bekentenis haar de oogen opende en zij, plotseling, zag in volle heerlijkheid: dat ze hem liefhad...

IV.

Hoe zalig waren de morgens thans, bij 't ontwaken. Terwijl de zon, de zon van weer een nieuwen voorjaarsdag, als gulden afdroop langs 't neergelaten gordijn en binnenvloeide in haar

kamertje, bleef ze meestal stil nog een oogenblik liggen, haar oogen vol goud, haar hart vol stille weeldrigheid. Haar handen gestrengeld onder het hoofd, onder 't dikke haar dat ze losjes gevlecht had, haar knieën opgetrokken, lag zij en dacht aan Johan...

Haar heele kamertje hing vol van hem; 't was of zijn oogen haar aanzagen uit de figuren op het behang, of van al de portretten die op haar kamertje stonden, zijn hooge gestalte haar tegemoet trad. Buiten zongen de vogels, zij zongen zijn naam; de torenklok strooide haar zilveren klankjes, en 't was haar als strooide zij over het stadje zijn naam uit, zijn naam...

Zoo bleef zij liggen, oogen half gesloten, diepademend. Onder haar nachtjapon zag zij haar borst op- en neer gaan; in haar keel was een vreemde droogte, naar hem...

Waarom is hij er niet?... schoot het eens door haar heen, doch het eigenste oogenblik had zij haar hoofd in het kussen verborgen schaam-rood.

Dan bad zij God, dat zij toch hunne liefde mooi mochten bewaren, geheiligd door den Trooster, dien Hij hun had toegezegd.

Versterkt en verfrischt door het gebed en 't lezen van het hoofdstuk uit haar bijbeltje, kleedde zij zich haastig aan, plaste flink voor haar waschtafel en ging met opgewektheid neuriënde aan haar dagelijksch werk.

Geregeld iederen avond, om zeven uur, kwam hij haar halen voor een wandeling. Dat was het oogenblik waarnaar zij heel den langen dag met hunkering uit zag. Van vijf uur af vloog, telkens als de winkelbel klirde, haar blik verwachtend naar het glasraam; en het werd even zoovele malen een lichte teleurstelling, als hij het niet was.

Wanneer ze dan eindelijk, eindelijk toch zijn lange gestalte op de stoep ontdekte, bonsde haar hart en stokte haar adem; zij had hem tegemoet willen snellen en ze kon niet, deels wijl er klanten waren, maar óók omdat haar beenen als verlamd schenen, trillend onder haar lichaam. Zóó wachtte zij hem af; zag zij hoe hij de winkeldeur achter zich sloot, haar vader van over de toonbank een hand gaf; toekwam op het trapje. En als hij dan eindelijk bij haar was en zijn stem zoo rustig zeide: — Dag Ida... dan wist ze niet anders te doen dan haar hoofd tegen zijn arm te leggen, haar oogen te sluiten en zachtjes te lachen.

— Ben je gelukkig? kon hij dan vragen.

Dan kon ze vaak niet antwoorden van zaligheid...

Meestal — 't was nu volle zomer — gingen ze buiten de stad door de weilanden, of het hooge koren, waar klaprozen gloeiden in de late zon.

Daar, waar ze door niemand gezien werden, liepen ze dan hand

in hand, als kinderen, met stralende oogen. Dan praatten ze over alles en niets: de boerderijen waar zij langs kwamen en waar ze wel soms een glas melk gingen drinken, de mooie lucht, die glansde in veel kleuren; of zij vertelde hem wat ze zoo'n dag had gedaan: genaaid aan haar uitzet, de achterkamer een groote beurt gegeven, samen met Leen...

Hij van zijn kant sprak van school, van de kinders, die soms zulke grappige antwoorden konden geven en dikwijls zóo slaperig waren, dat hun oogjes 's morgens tien uur al haast dicht vielen.

— Dat komt door die ellendige huisindustrie, had hij gezegd: — om vijf uur worden sommigen van die schapen er al uitgehaald, om mee te helpen verdienen. Daar heeft de leerplichtwet nog niet in voorzien. En toch blijft 't hier maar kinderspel vergeleken bij de groote steden; kinderspel!...

Hij had even gelachen, een vreemd, kort lachje, waarvoor zij bang was. Hij was toen, opeens, de Vermeer geweest van vóór haar verloving, zoo als hij toen, die enkele malen, en juist in de oogenblikken waarin zij zich tot hem had aangetrokken gevoeld, sprak van geheime dingen, die zij niet, of maar half, begreep.

Zij hadden dien avond weinig meer gezegd, waren stil naast elkaar blijven loopen, als vreemden. Het scheen haar als was het geluk uit haar weggevloeid en als hing om haar ziel nu een grauwe nevel. De teere avondkleuren boven de velden, rose en zacht-groen en geel, ze zag ze wel, maar ze spraken niet tot haar, 't leek alles grijs en doodsch. En naast haar ging Johan, lang en slank in zijn grijze pak, en zijn oogen staarden recht voor zich uit, als naar iets, dat zij niet zag. — Wat leeft er nu in hem, wat gaat er in hem om, dacht zij, zonder iets hem te durven vragen...

Op zulk een avond voelde zij pijnlijk: dat hij in een andere wereld leefde dan zij, over dingen nadacht, waarvan zij geen besef had, en dat hij daarom van die dingen zweeg, wijl zij in haar onwetendheid hem toch niet kon begrijpen...

Dan voelde zij zich heel verdrietig.

Toch — niet altijd was het dit, wat scheiding maakte tusschen hen. Soms — was het een woord, een blik, een gebaar, of de groote hitte slechts? — zij wisten niet, zij begrepen niet, zij spraken het ook niet uit, doch zij voelden het beiden: de innigheid was tusschen hen weg. De natuur was ook de natuur niet meer; het lachende, kinderlijke, blij-opene scheen er hun niet meer uit tegen. De bloemen in het gras oogden vreemd hen aan, als onbekenden, en de hemel koepelde niet meer vertrouwd als gisteren nog. Dan voelden zij hun zielen ongedurig en liepen vaak te kibbelen om niets.

Eens was het geweest op een broeierigen Zondag, op een wandeling 's middags naar 't duin. Al een paar avonden lang hadden

zij geharreward, en eindelijk — nu — was het tot een uitbarsting gekomen. Begonnen was het om een nietigheid: hij had gekheid gemaakt over een juffrouw die vóór hen ging en vreemd te draaien liep met haar lichaam.

— Wat ben jij geestig, had zij gesnibd, in een lust wat onaardigs te zeggen, tegelijk wel kunnende huilen dat zij zoo was.

Hij haalde de schouders op en bleef zwijgen, terwijl zij prikkelde: — Nou is meneer gepiqueerd...

Star en stug naast elkaâr hadden zij den duinweg beklommen, instinctief beiden voelend dat het tot een uitbarsting komen moest.

Boven op het duin, was het geweest. Stil staande had hij met zijn wandelstok in 't zand geslagen. — Dat kan zoo niet langer gaan; wat bezielt je toch de laatste dagen...

Zij zag hoe hij rood werd in zijn gezicht en zijn oogen haar doordringend aanzagen. Ze voelde zich beven onder dien blik; toen sputterde onwil in haar boven.

— Ik zou hetzelfde aan jou kunnen vragen, schokten haar schouders.

Hij liet even zijn blik gaan over de zee, als drinkend het wijde, het hartige... hij ademde diep. Toen, haar weêr aanziende: — Waarom doen we toch zoo tegen mekaâr Ida... houwe we dan niet meer van mekaâr?

Zijn stem smolt weg, en 't was haar geweest of zijn woorden een mantel van teêrheid sloegen om haar lijf. Zij rilde. Zij had hem aangezien, even, de oogen dadelijk weêr neer, en gemurmeld: — Ik weet niet Jo... waarom ik zoo ben... terwijl ik toch van je hoû... ik ben zoo slecht...

Dat maakte hem heel en d'al week, en hij had zijn arm om haar heen geslagen en haar meê het duin afgetrokken in de laagte, al fluisterend: — Kindje... kindje...

Doch maar zelden was er zoo iets tusschen hen, als een muur, die zich eensklaps optrok tusschen hunne liefde. Meestal voelden zij hun zielen in een heerlijke evenwichtigheid van blijheid en geluk om hun samenzijn en schertsten zij en spraken over de toekomst. Het hoofd van de school waaraan hij verbonden was werd oud en men verwachtte spoedig zijn aftreden. Dan zou hij wel in diens plaats benoemd worden, en dan...

Soms troonde zij hem meê naar nieuwe buurten, nog half in aanbouw en verloopend in de weiden. Daar, in de straten waar 't plaveisel nog hobbelig was, vol zand en kuilen, zagen zij er de huizen op aan, nieuwe blokken van vleesch-roode steen, door de gordijnlooze vensters in de hokkige kamertjes glurend, die hoekig en leeg met hun bonte behangsel-patroontjes hun tegengaapten.

Hij had de huizen hier kil en ongezellig genoemd en voorge-

steld om liever iets te zoeken in de binnenstad, maar zij smeekte zóó lief van niet-in-de-stad, van hier-buiten-zoo-heerlijk-tusschen-die-weilanden, dat hij zich verzoenen leerde met het idee van eens in die poppekamertjes te zullen leven.

Zij wandelden meest totdat de schemer viel; dan keerden zij naar huis terug, waar de gezelligheid begon in 't stille achterkamertje — Lientje en Dolfje dan al meest naar bed — en 't was heerlijk-rustig voor 't opgeschoven raam dat op het tuintje zag, waaruit resida en heliotroop-geuren kwamen binnenzweven. Daar zaten ze dan aan de tafel, dicht naast elkaar, tegenover haar moeder, die thee schonk. Spetterend trilde de vlam in het lichtje, achter het transparantje met den jager er op, die een haas schoot; elken avond opnieuw schoot de jager een haas...

Dan wou Ida dat Jo een sigaar opstak om de knusheid nog te verhoogen. Ze vond het zoo leuk dat gloeiende puntje in 't donker. En onderwijl hij rookte en hun vingers in elkaar grepen, vertelde zij waar ze gewandeld hadden, of sprak hij over 't in de stad gehoorde nieuws: de oude Wessels die gestorven was, 78 jaar, dat was die z'n zoon naar Indië was gegaan... hij woonde in de Raamstraat... „En heeft u al gehoord van den brand bij Thijssen? 't Moet, gelukkig, niet erg zijn geweest. De vrijwilligersspuit schijnt zich kranig gedragen te hebben...

— Als Johan er is, dan hoor ik nog eens wat, kon juffrouw Westerman tevreden glimlachen. — Ja, ja kinderen, een oud en gebrekkig mensch als ik, komt de deur haast niet meer uit...

Ida wist welk een tegenzin Johan aan dergelijke praatjes had, en ze vond het lief van hem, dat hij zich zoo uitsloofde. Die Jo, het liefst zou hij maar heelemaal niets zeggen, geloofde ze; maar stilletjes zitten met zijn hand in die van haar. Maar dat mocht niet, dat zou egoïstisch zijn: haar goeie moekie had toch al zoo weinig. En zij zelf? Ach, 't was misschien omdat ze zoo dom was, maar zij zelf hield ook wel van zoo wat te praten, je moest toch op de hoogte blijven van wat er om je heen gebeurde.

Toch zaten ze soms ook stil, zonder spreken. Dan hoorden ze niets als af en toe 't gepraat van stemmen in den winkel en het wekkergeluid van de electrische bel. Door 't kantwerk van de vitrage voor 't glasraam zagen zij den winkel hel verlicht, met de kleurige trommels en bussen. 't Leek alles bij avond veel mooier dan overdag, dacht Ida wel eens, en wat leek-t-i diep zoo met lamplicht, hun winkel; 't was net een eindeloos diepe zaal, gevuld met allerhande mooie en geheimzinnige dingen, als in een sprookje...

Achter 't kantwerk zag ze haar vader schimmeren in zijn witte jasje; hij liep heen en weer en Gerrit klom op het laddertje. Ze verstoorden haar sprookjes-fantasie; 't was opeens weer een kruideniers-winkel.

Dan, om half tien, het sluitingsuur, begon de gezelligheid eerst recht. Ze zag Gerrit met de luiken sleepen, de lampen uitdraaien in de kasten. 't Werd opeens veel donkerder in de kamer; alleen het licht boven de toonbank brandde nog maar. Daar stak Gerrit, als iederen avond, zijn hoofd om 't glasraam.

— Wel te rusten juffrouw, juffrouw ... meneer.

— Nacht Gerrit ... wel thuis ... compliment aan je moeder ...

Even later geknars aan de winkeldeur: haar vader die het slot omdraaide; dan 't laatste licht uitdeed boven de toonbank. Ze zaten in 't donker; alleen het transparantje op het theeblad gaf wat schijnsel af.

— Zie zoo, dat hebben we weer gehad voor vandaag. Jongens, wat zitten jullie hier in een Egyptische duisternis. Dank je kind, dank je, — als ze zijn stoel aanschoof, — wel ja, zet jij de beide oudjes maar naast mekaar; oef, dat doet goed om te zitten...

Een gezellig uurtje volgde dan nog; soms ook staken zij de lamp op en zongen om het orgel nog een beetje uit den liederenbundel van de Heer, waar zulke prachtige wijzen instonden. Ook de woorden waren mooi, tenminste sommige. Daar had ze met Johan nog eens ruzie om gekregen. 't Was om dat vers, dat zoo begon:

„Daar boven is een heerlijk oord, o zoo schoon ..."

Hij had het stijfsel-poëzie genoemd en er nog een heele boel méér leelijks van gezegd, zoodat ze werkelijk boos was geworden en een beetje gehuild had om zijn ruwheid. Veel koeler dan anders namen ze dien avond afscheid; maar den volgenden dag had hij haar een boekje gegeven, dat hij voor haar gekocht had, en met een kus vroeg hij vergeving voor zijn ruwheid.

— Zal je 't nu heusch mooi vinden voortaan? had ze gevleid, als een kindje. Maar hij lachte en zeide dàt heusch niet te kunnen beloven.

Het boekje was mooi ingebonden in een bruin bandje met gouden letters: „De navolging van Christus" door Thomas à Kempis.

Zondagsavonds zongen ze geregeld, vooral 's winters; psalmen, gezangen en Sankey-liederen. Hij zong liefst psalmen en daar plaagde ze hem mee: zoo'n steile Gereformeerde! Eigenlijk hield hij niet veel van zingen, ofschoon hij een goede stem had; hij was lid van de zangvereeniging geworden om háár, in de hoop haar beter te leeren kennen, had hij bekend. Een orgel noemde hij dreinerig; — ik vind er iets mufs en dufs in, ik zou liever een piano hebben ... zeide hij eens. Maar allen hadden geprotesteerd, zoodat die arme Jo het heusch benauwd kreeg. Haar moeder vond in een piano iets wereldsch', maar daar was toch vader tegen op gekomen. Toch had ook hij aan een orgel de voorkeur gegeven.

Voor koraalmuziek leek 't hem het eenig geschikte instrument. Probeer maar eens een psalm op een piano!

Ook Ida hield meer van een orgel; een piano, daar wist ze geen weg op.

V.

Hun lievelingswandeling, 's Zondags, bleven de duinen. Alle wegen waren zoo'n dag met menschen bezaaid; alleen in 't duin nog rustige plekjes. Dan konden ze lang naar de zee zitten kijken, zonder praten, onderwijl het zand latende fonteinen tusschen hun vingers. Soms ook, als het weer wat koel was of waaierig, bleven zij loopen, speelden vaak krijgertje duin op, duin af, wie 't eerst was bij 't roode vlaggetje van de schietbaan...

Maar hij kon veel harder loopen dan zij, waar nog bij kwam dat hij geen last had van rokken. Dan voelde zij opeens zoo inverraderlijk zich beetpakken en of ze al riep van gemeen en dat de partijen niet gelijk stonden, — het hielp haar niets — ze moest zich laten kussen. En hoe meer hij haar kuste en hoe stijver hij haar tegen zich aandrukte, hoe onmachtiger zij werd zich los te rukken: 't was of alle kracht uit haar weg zonk en zij willoos en slap werd als een pop. De blauwe lucht en het gele zand en de zwart-groene helm, het wemelde weg als naar een diepte, waarin zij zonk, en zonk, en zonk, zonder te vallen.

En alleen, heel ver en vreemd, bleef er het zeeë-ruischen...

Dikwijls 's nachts, in den eersten tijd, lag zij er over te denken: of het goed was dat zij zich zoo veel en zoo vaak door hem kussen liet. Was het bedenken des vleesches geen vijandschap tegen God? Kon 't geen strik zijn, dien Satan haar spande?

Eens, dat het weer gebeurd was, had zij, bedeesd, hem haar twijfel blootgelegd, maar hij lachte dat ze 'n malle meid was en hem niet zoo aan moest kijken, niet met zulke oogen, want dat hij anders... heusch, dat hij anders...

Hij had haar bedenkingen weggekust, dien middag; toch, een paar dagen later, kwam zij er weer op terug.

Zij zaten op een bank aan den rand van een weiland en keken naar het grazen van een koe vlak voor hen uit; hoorden 't grissige schuren van haar tong over 't gras. In de verte plekten de roode daken van de stad; een zonnestraal schichtte gulden op den haan van den kerktoren.

Hij was nu ernstig geworden en antwoordde niet dadelijk op 't geen ze hem zei. Hij sloeg met zijn wandelstok tegen de grasprietjes aan zijn voeten. Eindelijk hief hij het hoofd op en zeide:

— Kijk 's kind, er zijn maar twéé opvattingen die ik mij denken

kan: òf alles wat tot het gebied van de zinnen behoort, is verkeerd, „zondig" als je 't zoo wilt noemen, òf 't is goed. Is 't verkeerd dan is iedere kus verkeerd, of 't er één is of tien. Is het goed, dan zie ik niet in — en nu moet je niet glimlachen, want heusch, ik ben ernstig — maar dan zie ik niet in, waarom onder sommige omstandigheden tien kussen niet beter zouden zijn dan één; te weten dan wanneer op zeker oogenblik één kus niet bij machte is, aan een liefdes-opwelling genoegzaam uiting te geven. Natuurlijk weet ik heel goed dat alle overdrijving verkeerd is, en er kunnen dan ook oogenblikken zijn — zelfs voor menschen die elkaar volkomen lief hebben — dat iedere gegeven kus „te veel" is, om het zoo eens uit te drukken. Er zijn oogenblikken waarop men elkaar op een andere, geestelijker wijze laat voelen dat men van elkaar houdt. Maar dat is iets wat wij kunnen vaststellen voordat we tot het eigenlijke vraagpunt in questie komen: is het elkaar kussen van menschen die liefhebben op zich zelf goed of verkeerd? En dan geloof ik voor mij dat het g o e d is, omdat het n a t u u r l i j k is. Alles wat natuurlijk is, is goed omdat het door God is geschapen. Zou God dan die behoefte in ons gelegd hebben als het „vijandschap" tegen Hem is, zooals je het straks zoo mooi uitdrukte? Dat kan ik niet denken, Ida...

Hij zweeg, en zij bleven voor zich heen zien over het weiland, naar de verre daken van de stad, waarboven perlemoerige wolkjes kruifden. De rood-bonte koe graasde nog steeds in hun nabijheid; doezig-zwaar bungelde haar logge kop boven de teere grassprietjes, die haar kleeplende tong gulzig afgriste. Achter hen, op een afstand, over 't mulle zandpad, kwam een boerenjongen aan, klik-klakkend slingrend een melkemmer.

Een paar malen opende zij den mond als om te spreken, maar ze zeide niets en bleef stil voor zich heen op den grond staren. — „Alles wat natuurlijk is, is goed." Hoe kon dat waar zijn, dacht ze, in een schepping, die door de zonde was bedorven? Had hij zelf niet gezegd, eens, dat de schepping bedorven was? Hoe kon hij dan nu zoo spreken als hij deed?

In haar was een twijfel aan de juistheid zijner woorden en tegelijk, diep in haar, een verlangen te denken zooals hij. Ze had hem veel willen vragen, maar zij durfde niet; hij zou haar dom vinden dat zij niet geheel begreep...

Hij stond op, zag op zijn horloge. — Kom, zei hij, — we moeten naar huis!

En terwijl zij langzaam, gearmd, over 't zandpad naar de stad terugkeerden, bleven steeds zijn woorden in haar naklinken, en dacht zij dat het wel moeilijk was, wel heel, heel moeilijk: te weten wàt goed was.

. . . .

Toch — hadden zijn woorden, dien avond, haar niet overtuigd,

zoo was het hij zelf in zijn liefde, die haar overtuigde. O, hij had haar lief, hij had haar lief, Johan, en hij was zoo veel wijzer, zoo veel verstandiger dan zij — hij zou zeker niets doen, wat verkeerd was. Soms gingen er heele weken voorbij, waarin zij als gedragen werd door een net van teederheid dat zijn denken om haar spande; dan ging ze als in een droom door de dagen heen, wachtend de avonden. En als zij dan samen waren en zij voelde zijn kus op haar voorhoofd en zag in zijn oogen den glans van zijn liefde, als den glans van een onuitgesproken, stille toewijding — dan doorjubelde haar een reine vreugd als een klinken van klare bazuinen, en zij sloot de oogen en vouwde de handen en haar lippen prevelden een dankgebed...

Dat waren de dagen, waarin zij als kinderen door de velden gingen, blij met de zon, de bloemen en de wolken; de dagen van een zoo rustige evenwichtigheid, waarin ze aan geen toekomst en geen verleden dachten, omdat alleen h e t h e d e n voor hen was...

VI.

— Jó... ò!...

Tegen de fel-blauwe mid-zomerlucht die als een kap leek getrokken over de aarde, stond zij op een hooge duin, klein wit figuurtje in haar licht japonnetje met haar strooien breedranden hoed. Haar hand hield ze als een trompet voor den mond en nogmaals klonk het, zwak door de verte: — Jó... ò!

Loom richtte hij zich op uit het zand, waarin hij lag, en begon op zijn gemak de duinen over te steken. Met zijn zakdoek wischte hij zich het zweet van 't gelaat.

— Zeg, zou je je niet wat haasten, ouwe meneer! schalde Ida's stem van boven hem tegen, en nu eensklaps resoluut besloten zich over zijn luiheid heen te zetten, stelde hij zich in draf en begon het duin waarop zijn meisje stond te beklauteren.

Zij had een kreet geslaakt en met een „mispoes, je kan me toch niet krijgen," was zij aan zijn blikken onttogen. Maar op 't zelfde oogenblik klonk een jammerklacht, en wat verschrikt haastte hij zich midden door het struikgewas heen, om te zien wat met haar kon gebeurd zijn.

Aan den anderen kant van den duintop, half afgegleden in een kom, lag zij op een knie te morrelen aan haar schoentje.

— Ida, kind, je doet me schrikken! Heb je je bezeerd?

Met een sprong was hij bij haar, zag, onder den schulprand van haar grooten hoed vol rozen en groen, haar lachend-verhit gezichtje oolijk hem aankijken.

— Bezeerd, welnee, maar me schoenen zijn zoo vol zand... die lage dingen schèppen zand gewoon, zei ze grappig-klagend.

— Trek ze uit, raadde hij. — Zal ik het doen? En hij zonk naast haar neer.

— Nee, nee... Toe, draai je effen om, dan doe ik 't zelf wel even.

— Alsjeblief juffrouw. — Met den rug naar haar toe floot hij een deuntje vol guitige springklankjes, als water verklaterend in de zonnige lucht. Dan, opeens, had hij zich weer omgewend. En:
— Ben je nog niet klaar, wel foei!

— Nee, nee, nog lang niet, toe, draai je om! zei ze smeekend, haar rok over haar voeten heentrekkende.

Wat zat ze daar lief in haar wit japonnetje met haar gloeiend gezichtje... O, hij moest, hij mòest haar een kus geven!

Met een sprong en zwaaiende zijn wandelstok was hij haar genaderd, een krijgskreet uitstootend, zooals ze als jongens wel deden. Zij, van de verrassing, tuimelde omver in het zand en het schoenloos voetje schoot van onder den rokzoom te voorschijn.

Hij greep er naar, maar zij trok het terug, zich nog verdedigend.

— Nee, nee, ik wil niet... Narerd!

— Dan krijg jij je schoen niet, dreigde hij, het koket-bruine schoentje triomfantelijk omhoog, waarna hij 't aan zijn lippen bracht.

Zij lachte, overwonnen al; streek de haren van haar warme voorhoofd.

— Nou, ik zal dan maar lief zijn, bedilde ze; maar netjes doen hoor, en geen gekheid! —

Zij liepen weer op nu, naar den zeekant toe, zoekend naar een plekje schaduw. Alom flikkerde de licht-relte op 't witte duinzand, dat de oogen pijn deden. De zon hing als een bal van vuur te branden.

Op een hoog duin bleven zij staan, zagen uit over 't grauwgroen watervlak, vol wisselende glanzen, waarover de zonnelichting lag als een brug van goud. Toen keken ze om zich heen, over de heuveling der duinen met de groene struikplokken en daarachter een paar kerktorens; nergens scheen een hoekje schaduw.

— Wacht, 'k zal even gaan zoeken, stelde hij voor; — blijf jij maar even hier wachten.

Hij liet haar alleen en zij oogde hem na in zijn bruine pak, zijn strooohoed in de oogen gedrukt tegen 't licht. Ze zag hem een andere duin beklauteren, gaten prikkend voor zich uit met zijn stok. Toen was hij voor een oogenblik verdwenen.

Handen gevouwen, bleef ze staan wachten, op het duin, in het licht. De zee ruischte. Om haar heen lag het land in de laagte; de stad met de menschen, hun straat, hun huis, haar kamertje... 't lag alles achter haar, ver weg...

Rondom haar stond de lucht diep-blauw en goud; voor haar heen strekte de gouden brug naar een land nog ongeweten, maar vol heerlijkheid.

Zij stond op haar duin, in het licht, wachtende. En het was Johan niet meer op wien zij wachtte; — het was op de heerlijkheid, die in hem en door hem komen ging...

Klein voelde zij zich in den grooten Dag, en toch groot in de heerlijkheid die in haar groeide, als met zalige beving over haar kwam in den licht-middag...

Haar mond ging open, vocht-rood; haar oogen sloten zich; haar handen lagen stil ineen, als in gebed.

Zoo vond haar Johan, toen hij terugkeerde.

ZEVENDE HOOFDSTUK

I.

Hij was opgestaan en liep met groote passen zijn kamer op en neêr, de handen in de zakken en het hoofd naar 't verschoten tapijt met zwart en roode strepen. — Dat kleed heeft z'n beste dagen gehad... ging het even door hem heen, vreemd-nuchter in de dwarreling van zijn gedachten. — 't Was goed dat hij hier niet lang meer bleef...

Met een schok stond hij stil, midden in de kamer; streek zich met de hand langs 't voorhoofd. — M'n God — niet lang meer bleef... en als het dan... alles eens u i t was?...

Zijn oogen staarden star voor zich heen in de kamer: de ronde tafel in het midden, met het witte spreitje, waarboven de lamp hing, zijn boekenrek links in het middenvak, de enkele portretten er om heen; en bij het raam zijn schrijftafel, met het boek, waaruit hij gelezen had, wit-blank, bol-glanzend opgeslagen. Een vertwijfeling zakte in hem, terwijl hij zoo stond, zijn lippen als in een wezenlooze verbijstering nog naprevelend: als het dan uit was... als alles eens... u i t was.

En in die vertwijfeling was het een woede tegen dat boek, dat daar zoo hatelijk kalm, zoo tergend-wit-blank met zijn zwarte kolommen te wachten lag, als zich aanbiedend. Een lust het uit het raam te slingeren, weg, weg het te smijten, zijn kamer af, greep hem aan. Hij deed een stap naar zijn lessenaar; zijn vingers priegelden aan de bladzijden, knoeiend het gladde papier; maar het boek opnemen en aan zijn lust gevolg geven, kon hij niet; een onmacht verlamde zijn armen, Met een zucht liet hij zich in zijn stoel zakken, steunde zijn ellebogen op het plat van den lessenaar, zijn gelaat met de handen bedekkend. Zoo zat hij stil, stil, gedurende een langen tijd.

Van buiten, door het open raam, kwamen vogelstemmetjes de kamer binnen, zoetjes tierelierend in blije kweelinkjes; af en toe ritselde even de wind door de dorre bladerboomen op het pleintje. De klok van de groote kerk speelde kwartier: een strompeling van

metalen klankjes in de ijle lucht. Een oogenblik later was het weer stil... En voor zijn lessenaar bleef hij maar steeds, met den arm onder 't hoofd, roerloos; zijn verwarde gedachten ordenden zich; maar hoe meer ze zich ordenden en hoe helderder het in hem werd, des te sterker groeide in hem de vertwijfeling, als een giftige plant, uitwasemend een stikkende benauwing. — O God, o God... kreunde hij.

Eensklaps, met een woeste schokking achterover in zijn stoel, richtte hij zich op; stond voor zijn lessenaar nu met geknepen vingers. — En toch laat ik haar niet... ik laat haar niet... voor geen God en geen mensch laat ik haar!...

Hij bleef stil, ontzet om zijn eigen woorden, streek zich met de hand weer over 't voorhoofd en sloot even de oogen.

— 't Is al ver met mij gekomen... mompelde hij. Als God dan werkelijk eischte, dat hij haar liet?... Ach wat, onzin immers, hij geloofde immers niet meer aan een God. De eenige met wie hij te maken had, waren haar vader, haar moeder — en om hèn zou hij niet van Ida afzien — nooit, nooit, nooit...

Het werd rustiger in hem na deze uitbarsting; in zijn stoel weer teruggezakt staarde hij naar buiten... De namiddagzon doorgoudde de herfstblâren van de boomen op het plein, waaronder een paar meisjes in witte schorten touwtje sprongen. „Sinaasappelen, mooie waar... een, twee, drie," drensden hun stemmen het spring-deuntje, met een eindeloos geduld, telkens opnieuw.

Hij keek er naar, hoorde de meisjes-stemmetjes harrewarren, wie er het eerst moest: „hè nee... ik mot... nietes... welles... jij gaat voor je beurt... 't is niet waar..." tot de twist tot ieders bevrediging scheen opgelost en de stemmetjes deunend weer invielen: „Sinaasappelen, mooie waar..."

Gelukkige kinders, dacht hij even. Voor jullie bestaan er geen Haeckel en geen Darwin, geen „problemen" waarmee wij, grooteren, die ons „ontwikkeld" noemen, ons afkwellen! Wat weten wij, kleine menschjes, eigenlijk méér dan zulke kinderen? Immers niets! Waarom dan zooveel tobben en twijfelen en nadenken, als het leven mooi en zonnig is? Waarom niet gespeeld als die kinderen, onder de gouden boomen? Is het leven dan iets anders dan een spel? Nietige stofjes zijn wij in den oceaan der ruimten; brooze lucht-bellen aan de oppervlakte van een woelende zee... God? Wat was het anders dan een woord, zooals er zoovéel woorden zijn. God is God zoover als de mensch „God" is, die zich hem denkt. Feuerbach heeft wel gelijk...

Zijn oogen dwaalden over 't boek dat opengeslagen lag op zijn lessenaar, en hij las:

„Kein Wesen kann sich, d. h. seine Wesenheit verneinen; kein Wesen ist sich selbst ein beschränktes. Jedes Wesen ist vielmehr in sich und für sich unendlich, hat seinen Gott, sein höchstes

Wesen in sich selbst. Jede Schranke eines Wesens existiert nur für ein anderes Wesen auszer und über ihm. Das Leben der Ephemeren ist auszerordentlich kurz im Vergleich zu länger lebenden Tieren, aber gleichwohl ist für sie dieses kurze Leben so lang, wie für andere ein Leben von Jahren. Das Blatt auf dem die Raupe lebt, ist für sie eine Welt, ein unendlicher Raum ..."

En toch blijft een rups maar een rups ...

II.

Johan Vermeer was al geruimen tijd een twijfelaar. Als hij thans zijn gevoels- en gedachtenleven dier laatste jaren naging, moest hij tot de ontdekking komen, dat hij zelf niet meer wist wanneer hij had opgehouden „een geloovige" te zijn. G e l o o f d had hij als kleine jongen, toen zijn moeder iederen avond voor zijn bedje bad; geloofd, toen een van zijn konijntjes gestorven was en hij zoo vast verwacht had, God zou het weer levend maken; — geloofd ook, misschien, in de dagen van zijn belijdenis, hoewel hij zich nog goed herinnert, hoe zelfs toen de gedachte aan de mooie bandjes, gekregen voor zijn boekenrekje, hem meer vervulde dan de stap waartoe hij besloten had.

O, hij wist: wat de menschen ongeloovig noemden was hij niet geweest. Integendeel: als zijn vriendjes op school soms vloekten, of zeiden dat er geen God bestond, dat hun pa dat zèlf gezegd had, dan was hij vaak boos geworden en had God verdedigd tegen die jongens en volgehouden: vloeken was zonde, waarvoor God hen in de hel zou straffen.

Maar hij zag het duidelijk — thans, nu hij er over nadacht — hoe het alles een aangeleerd geloof was geweest, niet anders dan een „voor waar houden" van enkele stellingen, die hij aannam, alleen wijl hij geen reden vond er aan te twijfelen. Als de menschen hem zeiden: er bestond ergens een land ver over de zee, dat America heette, waarom zou hij twijfelen? Dat zou wel zoo zijn. En als zijn vader hem zeide, er waren eens in over-oude tijden twee menschen geweest in het Paradijs, van wie de een den ander verleid had om te eten van een boom, door God verboden, waarom zou hij dan eerder getwijfeld hebben dan wanneer de meester op school vertelde, dat in vroeger eeuwen de Batavieren in ons land hadden gewoond? Dat zou alles wel waar zijn, meende hij.

Later, op de kweekschool, had hij er bewijzen voor geleerd, dat God bestond, vijf waren er, en hij had niet begrepen, hoe iemand er aan twijfelen kon. Nog op zijn achttiende jaar, waren „materialisten" voor hem vreemde wezens, halve krankzinnigen, die leerden dat de menschen uit apen geboren waren en die geheime

bijeenkomsten hielden, waar God gelasterd en alle vromen belachelijk werden gemaakt. Op Goeden Vrijdag sloegen zij een varken aan 't kruis, waar zij om heen dansten, en met Paschen spraken zij over 't nut van goede stalvoedering. Omtrent „pantheïsten", „deïsten" en „theosofen" koesterde hij dergelijke, schoon dan minder vreeslijke, voorstellingen.

Hoe rustig-gelukkig en verstolen-braaf kon hij zich dan voelen in 't besef zelf een Christen te zijn: tot „Gods Volk" te behooren: de uitverkorenen, aan wie de waarheid was geopenbaard. O, hij wist wel hoe het zijn eigen verdienste niet was; dat hij van nature doemwaardig was, als de goddeloozen ... „Niemand kan tot Mij komen, tenzij dat de Vader hem trekke," stond in de Schrift .... Maar het feit juist dàt hij een geloovige mocht zijn, was bewijs dat God hem in Zijn eindelooze genade, Zijn toebrengende liefde tot zich getrokken had en voor hem in 't Hiernamaals hield weggelegd een toekomst van eeuwig heil.

Zoo was het, gedurende zijn kweekelingen-tijd, in hem geweest een mengeling van pharizeeschen hoogmoed en catechisatieboekjes-nederigheid, verhuld in 't bonte kleed van een grof-zinnelijke dogmatiek.

Later, toen hij als onderwijzer dagelijks voor een klasse stond, voor welke hij bad en uit den Bijbel vertellen moest, was er veel anders geworden; had de praktijk van het godsdienstig leven bij oogenblikken iets in hem trillen doen, dat hem met een onbestemd geluk vervulde, zijn stem warmer klinken deed en zijn oogen vochtig maakte. Dan kon hij bidden, lang en vurig, vergetende zijn mooie woorden, die gekunstelde zinnen en bijbelsche gemeenplaatsen, in de kringen, waarin hij verkeerde, dagelijks gebruikt — dan kwamen als vanzelf de woorden, eenvoudig en waar, en hij voelde zich kind met de kinderen, te zamen opziende naar den Hemelschen Vader.

Dan — ja dan, zulke oogenblikken, had hij geloofd, niet minder waarachtig dan toen zijn vrome moeder aan zijn bedje bad.

Toen was Büchner's „Kraft und Stoff" in zijn handen gekomen, toevallig, en hij had in ademlooze spanning het boek gelezen. Het overtuigde hem niet; maakte integendeel een geest van onwil en verzet in hem wakker; geheel zijn verleden, zijn gereformeerde opvoeding, de traditie van zijn ouders, zijn grootouders, kwam in opstand en zette zich schrap tegen de verfoeilijke dwaalleer, waarvoor hij terughuiverde. Hij nam zich heilig voor na Büchner's werk geen geschrift van die zijde meer ter hand te nemen. Het boek was dienstig geweest om zijn begrippen aangaande het materialistisch stelsel te zuiveren, doch tegelijk om hem het hopelooze te doen inzien van een bestaan zonder God.

Sedert dien tijd was zijn leven ernstiger en degelijker geworden. Het boek had hem nieuwe verschieten geopend, hem doen zien

hoeveel aan zijn kennis ontbrak. Hij was tot nu toe een „jongetje" geweest in levens-ervaring; het leven was over zijn hoofd gegaan zonder hem te raken; de verschrikkelijke diepten en de goddelijke hoogten had hij niet gepeild. Hij was een jongetje geweest — nu zou hij „man" worden...

Veel was hij gaan lezen, ijverig bestudeerend de geschriften van de grooten onder zijn geloofsgenooten, mannen als da Costa, Bilderdijk, Groen van Prinsterer en Kuyper. In veel was hij het met deze mannen niet meer eens; hun apodictisch aprioristisch standpunt was het zijne niet: Kant's kennisleer, uit een boek over wijsbegeerte tot hem gekomen, had hem dit voorgoed onmogelijk gemaakt. Ook rekenden zij te weinig met het ontwikkelings-standpunt, bleven te veel bij een letterlijke opvatting van het scheppingsverhaal staan; waren te anthropocentrisch. Maar hun rotsvaste verzekerdheid van de geopenbaarde Waarheid in Christus, de bronzen hardheid en massiefheid hunner persoonlijkheden boezemden hem ontzag en vertrouwen in; het Christendom was een machtige wereld-kracht, waarmede ook onze tijd nog te rekenen had.

Het was in die dagen, dat hij Ida leerde kennen, en in den waan te gelooven als zij, had hij haar gevraagd zijn vrouw te worden. In haar vader, haar moeder, die eenvoudige menschen, Ida zelf ook, had hij die vroomheid gevoeld, welke hij instinctmatig wist zelf noodig te hebben tot steun van zijn te zeer verstandelijke waardeering van het Christendom. Hadde hij toen al geweten, hoe zwak die waardeering in hem op-stond, als een wankel stellage, zóo dat het minste windje nieuwen twijfel haar onherroepelijk zou moeten omver blazen — nooit, nooit had hij Ida durven aanzien: hóéveel het hem kostte, hij zou als een man zijn wenschen van haar hebben afgetrokken.

Hij besefte het niet, dan toen het te laat was.

Op een Woensdag-middag aan een boekenstalletje snuffelend had hij er Haeckel's „Natürliche Schöpfungsgeschichte" vinden liggen, voor een spotprijs te koop. Hij had even geaarzeld, gedachtig aan zijn voornemen — toch... de gelegenheid scheen te mooi; de gekleurde tafels in 't boek trokken hem aan en prikkelden zijn nieuwsgierigheid. Bovendien — hij was nu zoo'n jongetje niet meer als toen hij zich door Büchner's werk had laten overrompelen; zijn Calvinistische lectuur, zijn eigen moeizaam denken ook, hadden een staal-harde fundeering onder hem gebouwd, waardoor hij zijn wereld- en levensbeschouwing zéker en veilig gedragen wist.

Hij had het boek gekocht en gelezen, tot laat in den nacht. Met gloeiend hoofd en brandende oogen gelezen onder 't spetterend licht van zijn armzalige petroleumlamp. Hij leefde die dagen als in een droom; het scheen of alles om hem heen een ander aanzien had gekregen. Het gonzen van de kinders op school leek ver-af, als door een waas, — thuis, op zijn stille kamer, kon hij wezen-

loos staren naar de portretten aan den wand, schrikkig opziende en stotterend „binnen" roepende als zijn juffrouw klopte om het eten binnen te brengen.

Toen hij het boek had doorgewerkt, dreef hem het verlangen Darwin zelf te lezen: te schrijven naar den Duitschen uitgever in een hem vreemde onbekommerdheid ten opzichte van den prijs. Hij wist, hoe hij in het stadje zelf bij een tweedehands boekhandel in een achterstraatje de Hollandsche editie voor de helft van den prijs kon krijgen — hij was er dikwijls langs geloopen, maar... had niet durven binnen gaan, uit vrees, men zou hem daar kennen...

In spanning had hij gewacht tot het pak uit Duitschland gekomen was. En het opzitten tot in den nacht was her-begonnen. De Calvinistische fundeering waarop hij in zijn zelfvertrouwen steunde was weggebrokkeld, weggesmolten voor de logische gevolgtrekkingen der tegenpartij. Deze opende voor hem een nieuwen blik op de raadsels der schepping: God was niet meer de onwaardige werkmeester uit het bijbelverhaal, die tot zijn schepselen sprak met een hoorbare stem — niet meer die mensch-vormige God, door „wonderen" telkens ingrijpend in den gang der gebeurtenissen. God was een ontzaglijke God van verre, een God die het àl doordrong van zijn scheppende en herscheppende kracht; die door de wetten van aanpassing en de natuurlijke teeltkeus de levens-wereld voor zijn aangezicht liet worstelen in den strijd om het bestaan.

Het had hem moeite gekost de gedachte aan een levend God ten slotte geheel los te laten. Hoe viel de wereld zonder God te verklaren? Die oer-kracht, wat was zij; vanwaar haar oorsprong?... Haeckel's substantiewet gaf hem het antwoord! Zijn laatste steunsel viel weg.

. . . .

Er werd aan de deur getikt zonder dat hij hoorde; — nietziende staarde hij naar buiten over 't nu geheel verlaten pleintje; een wind-zucht ritselde in de gele herfstboomen; van uit de verte sloeg een klok vijf uur.

Opnieuw werd geklopt en „binnen" riep hij, nu zich haastig voor zijn lessenaar zettende, hoofd onder de ellebogen, als zat hij in zijn boek verdiept.

Bescheiden-schuifelend kwam de juffrouw binnen, legde het tafellaken; een oogenblik later klekkerden lepels en vorken met barstige metaal-geluidjes. Toen: „Er staat gedekt meneer, smakelijk eten..." bleekstemde de juffrouw, de deur achter zich dichttrekkende. Een zoetige etenswalm dufte in 't kamertje.

Hij was beweegloos blijven zitten; zijn oogen starend over 't boek, waar hij weer las: „Kein Wesen kann sich, d. h. seine Wesenheit verneinen..."

De letters verwemelden, dansten op het blank papier door elkaar als potsierlijke mannetjes, en hij schoof het boek van zich af. Zijn

lippen prevelden en hij loosde een paar malen een diepen zucht. Toen, met een forschen ruk, had hij zijn stoel achteruit geschoven en nu liep hij weer zijn kamer op en neer, op en neer, zonder zich om 't koud worden van zijn eten te bekommeren. —

Ida wist van al hetgeen er in hem omging nog niets; — zorgvuldig had hij het voor haar verborgen gehouden. Hij had zich opgedrongen dat alles wel weer terecht zou komen, dat het een crisis in hem was, zooals ieder door moest, die van 't overgeleverde tot het ware, vrije, zelfstandige denken kwam. Was Kuyper zelf niet modern geweest? Zoo zou hij dan sterker, verzekerder uit den strijd te voorschijn komen, vooral met grooter, met inniger, met lévender geloof.

Deze verwachting had hem vrijmoedig het hoofd doen opheffen, en hij had zijn Ida een blij en onbezorgd gelaat getoond; wat zou hij haar door zijn twijfelingen onnoodig verontrusten?

En nu was het alles weg, verbrijzeld, onder zijn voeten verzonken, en er was niets meer, niets...

Hij bleef staan voor het raam en bedekte zijn gelaat met beide handen. Zijn lippen prevelden: niets... niets... en een droge snik schokte op in zijn boezem. Hij zag vóor zich het bleeke gezicht van Ida, verschrikt, met groote oogen, en hij hoorde de strenge stem van den ouden Westerman, die hem zeide, nooit, nooit zijn dochter tot vrouw te zullen geven aan een ongeloovige. Een ongeloovige! Hij lachte kortop en bitter. Dat was de naam waarmede men hem geeselen zou, hem uitwerpen als een schurftigen hond. Hij zag het hoofd van zijn school al grijnzen van achter zijn bril; die man had hem nooit kunnen uitstaan en zou nu zeker juichen in zijn ontslag.

Met een bruuske beweging trad hij achteruit op de tafel toe; bleef weer staan, de lippen nu beslist opeen geperst. — En tóch liet hij Ida niet los... nooit... nooit... Geen God en geen wereld zou hen kunnen scheiden...

Maar... maar... als zij... als zij... hoe kon zij blijven houden van een ongeloovige... en zou zij... haar vader... niet méer gehoorzaam zijn dan hem... o God... o God...

Gebroken zakte hij voor de tafel neer en drukte zijn hoofd tegen 't witte tafellaken.

— Idie... Idie... kreunde hij.

Zijn wanhoop smolt weg in verteedering. Hij zag haar zooals zij naast hem zat in 't duin, haar blond gezichtje zoo vertrouwelijk naar hem heengewend. Tranen rolden langzaam uit zijn oogen op het tafelblad, en hij herhaalde het kreunend voor zich heen: Idie... Idie...

Zoo bleef hij, roerloos, tot de schemer viel.

ACHTSTE HOOFDSTUK

I.

In den rossigen walm, die van de lampen afsloeg, waren de hoofden stil-geheven naar het platform, vanwaar de woorden noodend klonken tot in de verste hoekjes van de zaal. „Kom, o kom tot Jezus, mijne broeders en zusters, verhardt u niet maar geeft u over. Een ieder die zijn zonden wil belijden kome naar voren zonder schaamte en zonder angst, eenvoudig weg, opdat ik met hem samen bidde voor 't behoud zijner kostelijke ziel. — Wie komt...?

De stilte hing ademloos; als een rilling van spanning huiverde door de menigte, meest sjofele mannen en vrouwen in goor-grauw kleerenpak, waartusschen hier en daar het hel-rood of groen van een dameshoed brutaal afvlekte. De noodiging kwam tot hen allen, dringend, dwingend, als trekkende met onzichtbare koorden hen óp van hun plaats, naar het podium. De spreker zag rond, en wachtte. Toen was er vooraan een even-gestommel, een geschuif met banken en stoelen als om iemand door te laten. Een vrouw strompelde op het platform, waar ze voor de voeten des sprekers neerzonk en als een schamel hoopje lompen liggen bleef. De spanning in het zaaltje strakte; in den lichtwemel blankten de gezichten vreemd-oneigenlijk als van wassen beelden; adems jaagden. Toen, klonk plotseling een stem luidop, in een radheid van woorden, hartstochtelijk: de vrouw die aan de voeten van den spreker lag... Deze stond met een gebogen hoofd, als weggebukt onder den hartstochtelijken vloed, welke, over hem heen, scheen toe te storten op iemand die achter hem had kunnen staan, in de leege ruimte van het podium. En het duurde...; stortende stroomden de klanken over 't steeds zich meer wegbukkend hoofd van den prediker, die, handen gevouwen, met gesloten oogen stond. Toen was het, dat een van de anderen op het platform met de blanke hand een gebaar heenwuifde naar den man achter het orgel en dadelijk daarop knars-knerpte de kast van zijn hoogte een neuzige geluidsvlaag neer op de massa, die ademloos zat in de zaal. 't Was een alge-

heele ontspanning ; als een wind over roerloos vijvervlak. Vrouwen lachten en schreiden. Doch reeds woei-aan het gezang, eerst vóór in de zaal alleen, maar opgestuwd door het orgel, dat zijn golven van klank, als moeizaam uit zijn longen opgehijgd, uitgudste over de menigte. Tot geheel de zaal nu vól daverde van het gezang — dat de lampen trilden.

. . . .

Ongeveer in 't midden van de zaal zat Westerman met zijn gezin: Moeder, Wim, Ida met Johan Vermeer, Dolfje en Lientje. Ze namen een heele rij in van het middenvak.

— Dat was die vrouw van Polen pa . . . had Ida gefluisterd, toen het orgel en het zingen zweeg en er even een pauze was, — U weet wel, die vrouw, die . . . Zij hield haar woorden schuchter in.

De kruidenier, met schitterende oogen voor zich starend, knikte. Hij lachte als een kind en zijn vingers krauwden druk in 't zwarte baardje. — Heerlijk, heerlijk . . . de geest werkt, kinderen, gezegend . . . gezegend . . . Wim, jongen, moeder, wat zeggen jullie . . . wat zeggen jullie wel . . .

— Heerlijk vader . . . straalde Wim.

— Ja . . . ja . . . heerlijk, heerlijk, steunde Westerman in extaze. Satan wordt verslagen vanavond . . . tegen zoo'n doorbraak van Gods geest kan hij niet op! . . .

Ida stootte zachtjes Johan tegen den arm, die strak en bleek voor zich neerkeek op den grond. Hij schrikte op en zag haar wat verward aan, als wakker gemaakt uit een droom. Zij bemerkte het niet; haar oogen hingen vol vreemden glans, vòl van de opwekkingsbeweging.

— Ben je nu overtuigd, ongeloovige Thomas? . . .

Hij lachte haar toe, even, knikte als wezenloos; zag dadelijk een anderen kant op, naar den witten muur, waarover lang-zwarte schaduwen gleden als weerkaatsing van 't menschenbeweeg in de zaal.

Maar reeds werd weer een lied opgegeven: 't was Gerrit nu die zich achter 't orgel had neergezet.

— Hê moe, móe, kan Gerrit óók orgel spelen? verbaasde zich Lientje, en 't kind keek met oogen van verwondering naar het platform. Ze zag Gerrit nooit anders dan in zijn witte jasje in den winkel en begreep niet dat hij nog wat anders kon.

Maar Dolfje stootte haar verachtend aan.

— Hê kind, wist je dàt niet, en Ida kan het ommers ook . . .

— Maar pa kan het niet . . . opperde Lientje nog, bedenkelijk, haar stemmetje verzwolgen in 't gezang.

Ida had Johan haar boekje toegeschoven — niet begrijpend waarom hij niet meezong. Nu ook trof het haar eerst dat hij bleek zag, een vale witheid scherp afstekend tegen zijn donker haar. Zou

hij ziek zijn?... schokte het bezorgd door haar heen. Zij wenschte eensklaps dat zij met hem thuis was. In haar ooren snerpte felhard het gezang; — het hinderde haar nu. Ginds, van het platform, gulpte het orgel zijn grommende vlagen de zaal in; ze zag Gerrit op zijn kruk heftig trappen, zijn mager-lenig lichaam met het blonde geitegezicht een en al beweeglijkheid.

Het boekje was Ida in den schoot gezakt; zij zong niet meer meê. Om haar hoofd striemde het lied uit honderden manne- en vrouwekelen óp tegen het plafond, terwijl in haar, vaag nu, de gedachte bleef zorgelijken aan Johan naast haar, strak-stil, en zoo bleek... En intusschen hing haar blik aan 't beweeglijke lichaam van Gerrit, dat op en neer, op en neer deinde en wrong op zijn tabouretje, als trok hij moeizaam de grommende tonen uit de zwaar kreunende orgel-kast.

Een andere spreker beklom nu het platform: een eenvoudige man uit het volk, en een stilte sloeg neer... In die stilte van het zaaltje vielen de woorden als klare druppelen. De man was oud reeds, met grijzend haar, doch hij stond daar als een kind; in zijn oogen tintelden lichtjes. Zijn stem had iets huppelends, iets juichends, de zin van zijn woorden iets guitigs, met af en toe zelfs een kwinkslag, die de luisterende stilte van het zaaltje in een hartelijken schater deed openbarsten. Toen — van lieverlede werd zijn stem dieper, trillend van een grooten ernst; het was als schreide er iets in die stem nu, ofschoon dat juichende niet geheel verdween. Hij was vroeger, zoo vertelde de man, een dronkaard geweest, ja wat nog erger was: hij had lange jaren in de gevangenis gezeten voor een poging tot m o o r d...

— Alles wat vreeselijk is, lieve menschen, kun je je denken: en dan weet je nog maar hàlf hóe diep ik in de modder gezeten heb... O, als God me toen niet getrokken had... Maar Hij héeft me getrokken... Hij heeft me Jezus leeren kennen, en nu weet ik: dat, al waren mijne zonden rood als scharlaken... ze witter zijn gewasschen dan de versch gevallen sneeuw. Want nu weet ik — o ik dank God die 't mij in Zijn eindelooze genade heeft te verstaan gegeven — nu weet ik... dat het bloed van Jezus Christus, Gods Zoon, ons reinigt van alle, àlle zonden... Zie je menschen, en nu sta ik hier om jullie mijn geluk te vertellen, omdat ik wou dat jullie állemaal éven gelukkig werden als ik...

Ademloos stolpte de stilte over de donkere menschenhoofden; — geen geluid klonk, dan hier en daar een gesmoord gesnik. Eensklaps stommelde toen weer een vrouw naar voren, trachtte het trapje te beklimmen naar 't platform; halverwege zonk ze op de treden neer en begon te bidden, verward en hartstochtelijk, smeekend vergiffenis voor hare zonden...

Dit scheen het sein geweest. Mannen en vrouwen drongen naar voren en wierpen zich neêr. Soms waren 't er twee, drie tegelijk,

die baden. Dames knielden er naast eenvoudige moedertjes, een enkele heer ook naast schamele mannen uit het volk. Het was een algemeene uitbraak van wat jarenlang in de zielen gekropt had, een verbrijzeling van geprangde harten aan den voet van het kruis. In het stampvolle zaaltje stond dat kruis tastbaar óp, waartegen de zielen zich stuk stootten. Stil en roerloos hing de bleeke Man; het was als hoorde men het tikken van de bloeddroppelen.

Toen, plotseling, luid-snikkend, wrong Dolfje zich langs zijn moeder heen, liep op het platform toe en stortte zich op zijn knietjes; — even later volgde Lientje.

Een verteedering ging door de zaal, om die kinderen, blanke hartjes met al zóóveel schuldbesef. Dat bracht er meer nog tot volle overgave.

Tusschen Johan en haar vader, die zijn gelaat met de vingers bedekt hield, zat Ida beweegloos, haar handen in den schoot. Zij was nog niet gegaan. Een paar malen dat zij het had willen doen scheen het haar als zat zij aan haar stoel gehecht; ze had niet kunnen opstaan. En nu, nu waren haar broertje en zusje haar voorgegaan... Een wanhoop doorvlaagde haar; ze schaamde zich diep. Was ze zoo slecht, zoo verdorven, zoo verstokt in haar eigen zondig hart, dat ze niet smelten kon, zich niet vernederen, zich niet werpen aan den voet van 't kruis en den Heiland om vergeving smeeken?... God, God, was zij dan een steen?... En Johan, wat dacht hij, wat ging er in hem om... was hij ook... een steen... waren zij beiden... ijs... waar al de anderen zich aan Jezus' voeten wierpen?

Haar geest doorvloog de laatste maanden, die maanden van hunne liefde. Was die liefde slecht geweest... Had die haar afgetrokken van God en de eeuwige dingen? O, ze wist niet, ze wist niet, ze kon niet meer in zich onderscheiden wat goed was en wat niet: 't was alles in haar zoo verward... zoo verward...

— O Heere Jezus, help me, sta me toch bij, ontdóói me toch en leer me hoe ik U volgen moet... prevelden haar lippen.

II.

De bijeenkomst was afgeloopen; de menschenmassa drong zich de deuren uit; velen nog nazingend de opwekkingsliederen. Buiten was het kil en donker en er viel een klamme motregen. Zij had dadelijk Johan's arm genomen, zich, even-rillend, tegen hem aandringend.

— Heb je het koud? vroeg hij, met een vreemd-heesche stem, die in Ida weer de zorg wakker maakte, dat hij ziek was. Zij schudde het hoofd en sprak toen, angstig, zich dicht tegen hem aanvlijend:

— Toe Jo... vertel eens... je voelt je niet goed, is wel... toe zeg dan... ben je ziek Jo... spreek dan toch...

Hij antwoordde niet dadelijk, staarde strak voor zich uit in 't perspectief van de straat, waar de lantaarns gelige lichtplasjes bleekten op 't glimgladde van de natte trottoirs. Toen zei hij eindelijk, langzaam, en zijn stem klonk als ver: Mij scheelt niet, Ida.

Maar zij was niet gerustgesteld; zij voelde dat hij iets voor haar verborg. — Er is wèl iets, zeide zij klagend, — ik hoor aan je stem dat je iets voor mij verbergt.

Hij antwoordde niet; bleef bleek-star voor zich loopen uitstaren. Binnen in hem woelde en gistte het, als een gloeiende kolk van de tegenstrijdigste gewaarwordingen; hij snakte naar de stilte van zijn eenzame kamer, waar hij niemand meer òm zich zou hebben en zou kunnen denken, d e n k e n... Hij was lam-geslagen van wanhoop; hij voelde zich een van God en menschen verlatene... De nacht stond zwart en zwijgend om hem op en hij kon wenschen dat zich de aarde voor zijn voeten zou openen en hem verzwelgen. — Arme Ida... kleine Iedje... ging het even dóor hem in zachte verteedering. — Je moest eens weten wat voor vreeselijks er in mij omgaat...

Tranen drongen in zijn oogen; hij dacht hoe Ida schreien zou als hij een einde aan zijn leven maakte en ze hem vonden, ergens, ver-weg, in een kanaal... O, 't was ver met hem gekomen: dat zulke gedachten konden oprijzen in zijn hart. Even dacht hij aan dien man in de zaal, dien dronkaard, bijna een moordenaar, die verteld had van zijn groote ellende. O, hoe benijdde hij dien man, die nu roemen kon in wat hem geluk had gebracht, terwijl hij... hij...

Waarom had hij dan ook niet gesproken vóór dien tijd, waarom het uitgesteld van dag tot dag als een lafaard? Als hij vroeger gesproken had, dan zou 't nu alles voorbij zijn geweest en dan zou deze avond niet alles weer in hem verward hebben. Want nu... hij wist niet meer, hij wist n i e t s meer. 't Was of hij tastte in een leege ruimte. Toen hij daar zat in dat zaaltje, tusschen al die blijde menschen, — met geweld hadden ze er hem heengesleept, niet begrijpende waarom hij niet mee wou, — toen had het hem geschenen... soms... bij oogenblikken... of het toch niet alles in hem weg was... dat van vroeger... toen hij zelf nog geloofde. Had het hem geschenen of er toch een r e a l i t e i t moest zijn in de blijdschap van die allen... iets, dat zijn materialistische schrijvers niet verklaren konden... Maar nu, dat hij buiten liep, wist hij niet meer... nu scheen het hem toch alles maar een droom, een lucht-bel: de dwaze exaltatie van wat verhitte gemoederen...

Ze stonden op de stoep voor den winkel, moesten wachten tot vader met de anderen kwam, die den sleutel hadden.

— Ga je nog mee naar binnen? vraagde zij.

— Nee, liever niet vanavond... 'k heb een beetje hoofdpijn.

— Arme mannetje... Ze legde haar koele hand op zijn voorhoofd. — Is 't erg? ja, 't was ook wat benauwd in die zaal. Anders een heerlijke avond, vond je niet? O, 'k ben zoo blij, dat zoo velen zich overgegeven hebben. Die Dolfje en Lientje, schatten van kinders; o 'k wou dat ik nog zoo eenvoudig bidden kon als Lientje deed...

Zij staarde droomerig de straat af waar ze haar vader en moeder met de anderen zag aankomen. Dan, eensklaps haar hand op zijn schouder leggende en hem vlak in de oogen ziende, vroeg zij dringend: — Jo... toe... zullen wij iets afspreken... zullen we vooral veel... voor elkaar bidden Jo... toe beloof het, beloof het... ik heb het zoo noodig, voel ik...

De anderen waren nu vlak bij.

— Belóof het, drong zij nog eens.

En zonder dat hij wist wat hij zei, had hij geantwoord: — Ik... ik kan niet...

Ze zag hem aan, ontzet, met groote oogen. In 't spaarzaam licht van een lantaren bemerkte zij hoe zijn bleek gezicht vertrok, als van pijn. Maar de anderen traden bij, luidruchtig, nog vol van de opwekking.

— Wel zoo, wel zoo, nou, jullie hebben ook gauw geloopen... ja, ja, die paartjes, die weten wat... Mooie avond, gezegende avond, kinderen! Heerlijke doorbraak van Gods Heiligen Geest... Ga voor Vermeer, ga voor... wat, kom je niet meer binnen? Hoofdpijn? Ja, het was er wat benauwd in de zaal. Mooi besluit van den Zondag anders... nu bonsoir, tot morgen dan...

. . . .

Door de eenzame nachtstraten ging hij nu alleen naar zijn kamer; zijn beenen wankelden onder hem als van een dronken man. En in zijn doffe hoofd was slechts deze ééne gedachte: hoe hij morgen nu spreken moest... alles moest zeggen... Wat er verder gebeuren zou, liet hem onverschillig.

III.

Ze was niet als de anderen blijven napraten, — langzaam, treê voor treê, ging ze de trap op naar haar kamertje, onderwijl met trage vingers haar jaketje losknoopende. Het was haar als had zij een slag tegen 't hoofd gekregen, die haar belette haar gedachten te verzamelen. Boven, op haar kamertje, zochten hare vingers bevend naar de lucifers; het lampeglas ratelde tegen den ballon. Toen zonk zij neer op den rand van haar bed en bedekte het gelaat met beide handen.

't Was stil om haar heen; van beneden drongen flauw de opge-

wonden stemmen der anderen tot haar door; door een opening tusschen haar vingers zag zij het lampje op de tafel snel-trillend op en neer flikkeren. — 'k Heb de pit gisteren slecht geknipt... ging het even, vreemd-nuchter, door haar heen. Toen verzamelden zich hare gedachten langzamerhand, zoodat zij kon nadenken over wat hij zooeven gezegd hàd.

„Ik kan niet." Wàt kon hij niet? Kon hij niet meer voor haar bidden? Hield hij dan niet meer van haar; of...

Met een schok doorjoeg het haar, en ze zat met open oogen te staren naar het behang.

Of... had hij zijn geloof verloren??...

Zij voelde het ijskoud in haar zinken; het was of haar gelaatsvel huiver-strak werd weggetrokken naar de ooghoeken toe; haar keel slikte droog-smakkerig. Zij herinnerde zich plotseling allerlei kleine voorvallen uit de laatste maanden van hun engagement; woorden die hij gesproken, tegenwerpingen die hij gemaakt had. 't Kwam alles eensklaps in een ander licht te staan. Ze dacht aan dien middag in 't duin, toen hij over de geschiedenis van den zondvloed had gesproken, die zij aan de kinderen op de Zondagschool had verteld. Ze begreep toen niet waarom hij zoo heftig was geworden — het gold toch een verhaal uit den Bijbel. — Ook aan zijn tegenzin dacht zij, om de liederen uit den bundel van Johan de Heer te zingen, zijn dikwijls praten over de ellende der armen, die zoo moeilijk met Gods liefde te rijmen viel...

Zij huiverde. — O Vader in den Hemel, lieve Heer Jezus, laat het toch niet zoo zijn, maak dat het niet waar is, prevelden haar lippen. Toen schudde zij energisch het hoofd en begon zich haastig te ontkleeden. Neen, 't kon niet zijn, zij mòcht zoo iets niet denken. 't Was slecht, dat zoo iets in haar op kon komen. Zij moest Jo verkeerd begrepen hebben; hij had zeker iets anders bedoeld. Hij was moe geweest en had hoofdpijn: in 't zaaltje al keek hij zoo bleek en zoo strak voor zich uit...

Haar corset half losgeregen bleef zij staan... als zag zij uit den hoek van 't kamertje iets naderen.

O! maar wáárom had hij zoo strak en zoo bleek gezien en waarom... had hij... dien avond... eerst... niet mee gewild??... Ze wist niet, ze wist niet, ze kon niet denken meer. En toch, toch was het niet waar, het kòn niet; ze was zelf ziek, dat ze zich dit alles inbeeldde!

Rillend en zonder haar haren te vlechten, zooals andere avonden, kroop zij in bed; zag toen hoe zij vergeten had het lampje uit te blazen.

Laat maar... dacht ze... ik kan toch vooreerst niet slapen. O lieve Vader in de Hemelen, lieve Heer Jezus, laat me toch vertrouwen, dat U het alles wèl maken zult... maak het toch rustig in mij...

Zij bleef stil op haar rug naar de zoldering staren, waar het lamplicht een wijd-gelen kring op kaatste, die bobbelend over de balken heen liep. Op 't portaal hoorde zij de anderen naar bed gaan: de hooge stemmetjes van Lientje en Dolfje, van moeder die hen maande niet te luid te praten. Even wroeging voelde zij, dat zij niet was op gebleven, daar haar moeder de kinderen nu met uitkleeden helpen moest.

Weldra werd het nu heel stil in huis; na den plof van vaders schoenen buiten de deur, en even later, op zolder, den plof van Wim, drong geen geluid meer tot Ida door dan 't knitserend knetteren van 't lampje op de tafel. Met open oogen lag zij te woelen, klaar wakker, met onrustigen harteklop. Een warreling van beelden drong zich voor haar geest: de oude man op het platform, het wemelen van al die hoofden in de zaal, Gerrit die, op zijn krukje heen en weer bewegend, achter 't zwaar dreunend orgel zat... Dan zag ze zich eensklaps met Johan aan de zee; zij zaten in een duinpan en zij schikte viooltjes. Maar door 't golfgeruisch heen klonk het krakig stemmetje van meneer Feenstra: nog eens dames, asjeblieft, nog eens over, die hooge cies deugt nog altijd niet... een kriezeltje hooger als 't u hetzelfde is..

Eerst na middernacht viel zij in een onrustigen sluimer.

Toen zij vroeg in den morgen, nog eer zij geroepen werd, ontwaakte, voelde zij zich niet uitgerust; de vorige avond lag loodzwaar op haar denken, en zij voelde zich te moe om haar hoofd van 't kussen op te heffen. Toch verliet zij het bed en begon zich langzaam aan te kleeden, zich te wasschen: ze hoorde haar vader zijn schoenen binnen halen en ze moest voor zijn thee zorgen...

Het frissche water verkwikte haar, verhelderde hare gedachten — maar nu wist zij ook, plotseling, alles weer wat er gebeurd was; hoorde zij Jo's stem weer met dien vreemden klank... dàt zeggend wat zij niet begreep... En weer begon het in haar rond te woelen wat hij bedoeld kon hebben... of hij dan niet meer van haar hield, of dat er iets anders was... En weer zag ze hem zitten als gisteren, bleek en strak, met die starende oogen.

Een angst neep haar keel dicht, haar bezige vingers trilden en de haarkam viel kletterend op den grond. Zij voor-voelde iets vreeselijks; als een dompe verwachting leefde het in haar, verlammend haar zenuwen. Zij keek naar den kam aan haar voeten op het zeiltje voor de waschtafel en voelde geen fut genoeg in zich om hem op te rapen. Zij zonk neer op den rand van het bed en begon zachtjes te schreien.

Een tikken op de deur van haar kamertje deed haar opschrikken. Hoe lang ze zoo gezeten had wist ze zelf niet. Het was haar moeder, die vroeg of ze op was; 't was bij half acht en vader al lang naar beneden. En of ze er wel aan dacht dat het kamerdag was...

— Ja moe . . . ik ben zóo klaar . . . had Ida teruggeroepen, zich met de hand over 't voorhoofd strijkende en langzaam opstaande. Kamerdag . . . Haar lippen prevelden het, zonder dat de beteekenis van dit woord nog recht tot haar doordrong. Ze voelde zich gloeierig warm en had hoofdpijn; in haar geest leefde nog dat van gisteren, maar verward en duizelend: de zaal, al die menschen, Gerrit voor het orgel, en Johan, in die donkere straat voor hun huis, in 't flauwe licht van de lantaarn.

Toch kleedde zij zich nu haastig verder aan, ging naar beneden, zich geweld doende haar vader een opgeruimd gezicht te toonen. Het gewone leven met zijn eischen was, ondanks haar zelve, steeds sterker dan zij. Voor die kracht van het leven boog zij, had zij altijd gebogen, instinctief, wijl zij voelde dat, zoo zij niet boog, dat leven, sterk, bruut en alledaagsch, in de tengerte van haar gevoels-sfeer haar breken zou.

Beneden, in de achterkamer, vond zij haar vader, die zichzelf al thee had ingeschonken.

— Wel kind, goeien morgen! Goed geslapen na al de emoties van gisteren?

Hij was vroolijk en opgewekt als altijd, gaf haar een kus op het voorhoofd.

— Vader . . . . ik schaam me erg . . . . je zoo alleen te laten rondscharrelen.

— Ei wat . . . . een beetje respect voor mijn kundigheden asjeblieft. 't Zou wat moois zijn als ik enkel thee verkoopen en ze niet zetten kon! Heerlijke avond gisteren kind — tsja — dat geeft een burger moed om weer met opgewektheid aan den slag te gaan. De glasdeur openend en in den winkel roepend: — Hoe is het Gerrit, alle luiken d'r af? . . . . Mooi! dan die zakken met erwten in de deur en vlug de papieren uit de etalage — wat . . . . kom jong, 't is Maandagochtend, er kan zóo volk komen. Waar blijft die dekselsche Piet weer zoo lang? . . . .

Haastig dronk hij zijn tweede kopje uit, nu door Ida hem ingeschonken, wipte staande 't laatste reepje brood naar binnen en ging toen het trapje af naar den winkel: Gerrit helpen met het uittrekken van de etalagekast.

Zijn opgewektheid monterde Ida wat op; een lief gevoel voor haar vadertje vloeide warmend in haar. Hij scheen haar voor wat beters geboren dan eenvoudig kruidenier in een klein stadje en toch was hij altijd tevreden. Zij schaamde zich dat zij zelve zoo vaak in den put zat, geen zonnetje was voor haar huisgenooten. Zij voelde zich eensklaps egoïstisch in haar liefde voor Jo, waarin zij — die laatste maanden — meer en meer haar eigen leventje gegaan was — in zelfzuchtig koesteren van haar gevoelens. Dàt was het wat haar zoo tobberig maakte, haar gisterenavond had doen zitten als een steen. Niemand kon twee

heeren dienen. Ze mocht al haar vertrouwen niet stellen op Johan.

Johan.... O ze hield van hem en hij van haar. Maar hun liefde zou niet gezegend worden als ze niet in God stond gegrondvest. Dàt moest het zijn wat Jo gisteren bedoelde, en dáárom had hij gezegd niet voor haar te kunnen bidden. Ze hadden niet dicht genoeg bij Christus geleefd de laatste weken, en ook gisterenavond zich voor God niet verootmoedigd. O, hoe dankbaar was ze om wat Jo had gezegd.... hoeveel beter was hij dan zij! Door zijn woorden had hij haar willen waarschuwen zóo niet verder te leven, het gebed niet te misbruiken in een sleur. En zij, ze had hem niet begrepen, niet gevoeld wat hij bedoelde — zoo slecht was zij. Toch — nu, dat zij wist en begreep, nu voelde zij ook te kunnen bidden dat God haar een rein hart mocht scheppen en in 't binnenste van haar vernieuwen een vasten geest....

Terstond na 't ontbijt begon ze met Lena aan de zijkamer. Terwijl de meid, met een doek om het hoofd, op haar knieën het kleed lag te schuieren, sleepte Ida de zware meubelstukken uit op het smalle portaaltje, waar zij ze zorgvuldig afstofte en met boenwas wreef. Zij voelde zich fleurig eensklaps en had lust om te zingen; de anders zoo gevreesde „kamerdag" deerde haar niet. Zelfs toen Lena, met schuieren klaar, in de deur 't gehaatste nummer van 't program kwam aankondigen: „Juffrouw, 't karpet", liet haar stemming haar niet in den steek, en sloeg zij, met de meid, in 't kleine tuintje, tot haar vingers van het straffe rukken zeer deden — terwijl de herfstwind vinnig in haar ooren beet.

IV.

's Avonds, juist toen zij zich voor het orgel had gezet om nog wat te spelen uit den liederenbundel, kwam Johan. Hij zag bleek en ze vroeg hem dadelijk of hij nog hoofdpijn had; de Maandag was voor hem altijd zoo'n drukke dag, omdat hij dan nog les moest geven tusschen den middag.

Hij zei haar dat de hoofdpijn over was, doch liet er dadelijk op volgen: — Heb je er tegen nog een eindje om te loopen; 't weer is wel guur, maar... ik had je wat te zeggen...

Verwonderd zag zij hem aan. Er was iets gejaagds in zijn stem, dat haar vaak verontrustte. Toch liet ze niets merken; stond dadelijk op om zich boven te gaan klaar maken.

Zwijgend liepen ze de straat af, schoor tegen den wind. — Vindt je goed naar 't plantsoen te gaan? had hij even gevraagd, — daar is 't nog wat beschut. — En zij knikte zonder spreken.

Een dompe benauwing klom in haar borst en zij dacht weêr aan gisteren avond. Als het toch eens om dat zelfde was ... van gisteren ! ! angst-flitste het door haar heen.

In het plantsoen stonden de boomen geel en verregend; de wind slierde de bladeren van de zwarte takken voor hun voeten over 't grint. Een enkele bank stond leeg en verlaten aan een ronding van het gras-gazon; boven hun hoofd zwierden witte wolkenhorden wild-onstuimig over 't bleek-blauw hemelveld.

Nog spraken zij niet; bleven zwijgend gaan, langs het hek van de reeds gesloten buiten-sociëteit naar het afhellend gedeelte, het pad dat om den zwanen-vijver liep. Af en toe waagde zij het hem even vluchtig van ter zijde aan te zien, en dan zag ze hem lang en bleek in zijn bruine demi-saison, vóor zich starend als naar een punt in de verte, en ze merkte op hoe hij daarbij zenuwachtig op zijn snor kauwde. Eindelijk kon zij het niet langer uithouden; ze bleef stilstaan en greep naar zijn hand.

— Toe, Jo ... wat is er ... wat is er toch ? ... Ik kàn 't niet uithouden als je nog langer zwijgt ...

Hij haalde diep adem; zijn wenkbrauwen fronsten zich; een pijnlijke trek kwam om zijn mond. Toen begon hij langzaam te spreken, te vertellen van zijn twijfel dier laatste maanden, zijn wanhoop om wat hij in zich had voelen afbrokkelen stuk voor stuk, tot hij nu stond met leêge handen en niet meer wist ...

— O lieveling, ik zou al eerder gesproken hebben, ik had al eerder móéten spreken, als ik niet gehoopt had ... tot het laatst toe gehoopt had ... dat het nog in orde komen zou ... O, 't is geen lafheid die me zoo lang zwijgen deed, zelfs voor jou, die ik toch anders alles, alles van me verteld heb ... Die twijfel, ik mocht je er niet van spreken; jij zou niet begrepen hebben en ik zou onze mooie, gelukkige liefde hebben verstoord. En zelfs nu nog, o, van nacht nog, heb ik liggen worstelen met mezelf om te weten wat ik moest doen. Moest ik plomp en ruw verscheuren het mooiste wat tusschen twee menschen kan bestaan? Als God bestaat, dan is Hij het die ons onze liefde geschonken heeft. Mocht ik dan eigenmachtig door mijn spreken ingrijpen en vernietigen wat Gods werk is? Maar dan begreep ik, dat dit alles uitvluchten waren waarachter ik mijzelf verschool ... om niet te hoeven spreken; — dat ik als een man tegenover jou, tegenover je vader moest handelen, mijn betrekking moest neêrleggen, want dat ik anders een huichelaar zou zijn ...

Hij sprak lang en haastig, als in één langen, haastigen zin, de oogen, onder zijn pijn-trekkend voorhoofd, strak gericht naar de jachtende wolken hoog boven voor hen uit. En toen hij, op het onverwachtst, zijn zin had afgebroken, als afgeknapt zijn woorden in een zucht ... liepen zij zwijgend naast elkander voort in den zwierenden dans der gele herfstbladeren.

Zij schreide zachtjes voor zich heen, onder 't matelotje, dat zij moest vasthouden tegen de waaiende vlagen. In haar oogen welden de tranen langzaam op, als beekjes lekende over haar wangen, samentrekkend naar haar mondhoeken, waar ze ziltig drongen tusschen hare lippen. Zij slikte ze moeilijk weg, telkens meer; zij at haar tranen op als de wrange, wrange spijze voor haar wrang verdriet. Ze wist niets meer van de wereld en de menschen, de zon en den zomer en de zee... ze wist niets dan deze wijde, wijde vlakte van verlatenheid, met de waaiende winden en de boomen die weenden en den hemel die hoog-fel-blauw en onmeêdoogend strakte in de jacht der wit-koude wolkendrommen... En onderwijl slikte ze haar wrange tranen en hield ze, oplettend-nuchter, haar matelotje vast tegen het afwaaien.

Vermeer liep naast haar, diep-ademend. Het was hem een verlichting gesproken te hebben, — te hebben van zich afgegooid den last die hem weken gedrukt had. Maar een angst nu om Ida woei in hem op, omdat zij niet sprak, hem niet aanzag, hem geen verwijten deed — maar enkel zoo stilletjes voor zich te schreien liep, geluidloos, zonder snikken, maar durend, durend, of zij haar ziel, die hem liefhad, uitschreide; als een wond die doodbloedt...

— Ida!... smeekte hij.

Zij zag hem aan, even, en 't was of die blik iets binnen in haar loswrikte, iets dat tot nu toe haar belet had, vol-uit en vrij zich haar droefheid te geven. Het luidloos, beangstigend weenen had uit, en ze barstte los in snikken. Het was een doorbraak hevig en kort, en Vermeer begreep dat dit noodig was om haar te kalmeeren. Daarom bleef hij stil, wachtte zwijgend af, schoon dit wachten hem een eindeloosheid scheen.

Zij was nu bedaard, bette haar rood geweende oogen met haar zakdoek. — Het overviel me zoo... zei ze zacht, als een verontschuldiging dat zij zich niet beheerscht had.

— Ik voel me een ellendeling... sprak hij somber, — je dat verdriet te doen...

Zij schudde het hoofd, bleef even peinzend naar den grond staren, als dacht zij over iets na.

— Dat moet je niet zeggen Jo, zei ze eindelijk, — want dat is niet waar. Natuurlijk heb je me verdriet gedaan met wat je zei, heel, heel veel verdriet. Zóóveel, dat ik het eigenlijk nog niet goed begrijpen kan... het overweldigt me zoo... ik kan het nog niet goed indenken... Maar een ellendeling ben je niet, want je hebt gedaan... wat je meende te moeten doen...

— Ida! lieveling! — Verteederd sloeg hij zijn arm om haar heen en zij bleven langen tijd zoo staan in het verlaten park. Eindelijk maakte zij zich los, zag hem aan, droevig glimlachend.

— Het is hier koud, zeide zij, — wij moeten doorloopen. En kijk eens wat het al donker wordt! O, ik kan niet naar huis

nog, ik kàn niet, Jo... eerst moeten we afspreken hoe we het aan vader zeggen zullen.

— Je keert je dus niet van me af?... Je houdt dus nog van me, al ben ik een...

Maar zij legde snel haar hand op zijn mond, hem belettend zijn zin te voltooien.

— Dat niet zeggen, toe, smeekte zij, — dat akelige woord niet zeggen! En ik geloof het ook niet, het is zoo niet... al denk je het nu... Het zal anders worden, o, ik weet zeker dat het anders zal worden. Iemand als jij... o Jo word niet boos en vind me niet een mal, dwaas schaap, maar ik weet zeker, ik vóél — en ze zeggen toch dat een meisje fijn kan voelen, is het niet? hoe noemen ze dat ook, met dat vreemde woord?...

— Intuïtie, hielp hij glimlachend.

— Juist, intuïtie... nu, ik vóel het dan... bij intuïtie... dat iemand als jij, die toch ernstig bent en het goede wilt... dat die niet lang... ongeloovig kan blijven...

Hij antwoordde niet; hij wilde haar heur vertrouwen niet benemen. Maar hij zag het vóór zich, klaar-duidelijk: hoe hij nooit, nooit tot het oud geloof zou kunnen terugkeeren. — 't Was waar: zijn nieuwe overtuiging stond niet vast en strak in hem op als een rots, waarop hij steunen kon, juist wijl die overtuiging daarin bestond, dat niets vast was en strak in deze wereld van vergankelijkheid; dat er nergens iets was, waarop de mensch met zekerheid kon steunen. — De christenen zij beriepen zich op zulk een zekerheid, door God hun gegeven in de Heilige Schriftuur — zij namen een willekeurig punt aan in 't vergankelijke en klemden, als aan een blijvend heil, zich in hun menschen-kleinheid daaraan vast. God — wat was Hij anders dan een reusachtige projectie van den mensch zelf, die zich boven 't tijdelijke te verheffen tracht...

Met geweld rukte hij zich los uit deze gepeinzen, zijn gedachten bepalend bij wat het oogenblik hem bracht. Hij ondervond het als een wondere sensatie: zijn loopen met Ida hier in dezen schemer-tuin. Wat was 't leven toch vreemd en de mensch toch vreemd, dacht hij even, de oogen sluitende. Het was als liep hij in een droom. Had hij werkelijk nu gesproken, het alles uitgezegd, het zware, gevreesde, waartegen hij dagenlang had opgezien als tegen een berg? En Ida — wist zij het nu, die donkere wetenschap — lag het nu in hare ziel gezonken — zonder haar te hebben gedood? — Nù eerst voelde hij iets vreeselijks verwacht te hebben, hij wist niet wat, maar iets dat opeens en voor goed aan hun verhouding zou hebben een eind gemaakt. Hoe vreemd dan, dat zij nu zoo schijnbaar rustig naast elkaar liepen...

Zij waren bij den uitgang van 't plantsoen en bleven beiden gelijktijdig staan, als aarzelend. Zwaar viel opeens 't bewustzijn in hem van die andere, moeilijkste taak, die hem nu nog te ver-

vullen overbleef: 't spreken met haar vader... Toch — was 't voornaamste niet doorstaan, nu Ida zelve hem was blijven liefhebben, òndanks zijn bekentenis?... O, hij was moedig en bereid ook tot dezen stap. Nu Ida zich vóor hem verklaren bleef, zou haar vader geen vader zijn, zoo hij zich tegen hun verloving verzette.

— Jo...

— Wat is er lieveling?

— O Jo... ik weet niet... wat we doen moeten... ik ben zoo bang...

Zij was heel bleek geworden en haar oogen schichtten angstig in een verte — als zag zij een gevaar op hen aannaderen.

Hij greep haar hand, hij begreep waar zij op doelde en hij sprak haar, in de vastheid van zijn eigen goed vertrouwen, nu moed in.

— Kom Ied, je vader zal toch niet onredelijk zijn... als ik hem alles eerlijk zeg dan zal hij — ja, smart hebben — maar toch ook begrijpen, dat ik niet anders kàn... Als jij maar van me houden blijft kindje en me helpt... oprecht te zijn jegens mezelf... dat is toch 't voornaamste nietwaar...

Maar zij schudde het hoofd, niet overtuigd.

— Je kent hem niet Jo... zooals ik hem ken; o, ik weet zeker, hij zal nooit, nooit toestaan, dat zijn dochter trouwt... met een ongeloovige...

— Nu zeg je zelf het woord, Ida! verweet hij zacht. Het woord, in haar mond, had een harden klank, die hem pijnlijk striemde.

Zij zag hem aan, vragend vergeving — maar in haar oogen bleef schichten de angst om wat komen zou...

In de Brugstraat, even voor zij aan den winkel kwamen, namen zij afscheid. Zij had hem gesmeekt vanavond het nog niet te zeggen... te wachten tot morgen of overmorgen. Nu hij met haar gesproken had, had het immers geen haast. Zij — ze moest nadenken, kalm, rustig nadenken... dan wist ze misschien morgen... wat het best was...

Trillend steunde zij op zijn arm, haar tanden klapperden, als van koorts. — 't Was ook zoo koud hè... die wind... bleeklachte zij ter verontschuldiging.

Het kostte hem moeite haar te laten gaan. In hem was het verlangen haar nu meê te nemen, naar zijn kamer, haar te koesteren en te vertroetelen als een klein, ziek kind. Vlijmscherp voelde hij op dat oogenblik de wreedheid der maatschappelijke omstandigheden, die nog gescheiden hielden wat toch zoo lang reeds bijeen hoorde. Hij versomberde, dacht aan 't ontslag dat hij zou moeten indienen... zag zich solliciteerende en solliciteerende naar een betrekking bij het openbaar onderwijs — zoo hij slaagde, wànneer!... Een moedeloosheid zonk in hem, terwijl hij zoo met

Ida stond in de verlaten straat, rekkend het afscheid. En ook hij verlangde nu alleen te zijn, zijn gedachten te verzamelen, rustig, kalm na te denken over de toekomst. Toch mocht Ida niets merken van zijn plotselinge somberheid; daarom trachtte hij zijn stem zoo opgewekt mogelijk te doen klinken.

— Kom, Idie, kind — we moeten maar vertrouwen niet, het maar overgeven... dan zal alles „wel rech kom". En ga nu gauw naar bed, beloof je me?... en zet het van je af, wil je... toe, dan kan je morgen over alles kalm nadenken. En wil ik je morgen om éen uur dan komen halen voor 't Plantsoen? Dan kunnen we verder overleggen, wat we doen zullen...

Hij drukte een kus op haar voorhoofd en maakte zich zachtjes van haar los. Op korten afstand, van uit den winkel, sloegen de lichten een hellen schijn uit over de straat.

Zij knikte werktuigelijk, flauw glimlachend. En terwijl zij nu eindelijk van hem wegging, langzaam toetrad op het licht, bleef hij, lang en donker, nog een oogenblik staan — als een roerloos standbeeld in de stille straat, zijn rechte rug met een lijn van moedeloosheid even gebogen . . .

V.

Dien volgenden middag, toen hij haar kwam afhalen, scheen zij heel kalm, als verzoend met het onvermijdelijke. Het leek Johan een oogenblik, als hij haar aanzag en haar spreken hoorde, of zij ouder was dan een paar dagen geleden — iets verloren had van het meisjesachtige, het bijna kinderlijke soms, dat op haar gelaat lag, haar gebaren kenmerkte. Zij scheen hem in de rust van haar bewegingen meer vrouw nu; haar stem klonk onbewogen, bijna zakelijk, als sprak zij over dingen die koel-klaar in haar bezonken lagen, toen zij zeide: — Ik heb over alles nagedacht, en ik geloof nu, 't is het beste dat ik eerst met vader spreek en hem alles uitleg. Ik ben bang dat, als jij begint, hij dadelijk boos wordt . . . en dan is alles verloren . . .

— Er is geen reden voor hem „boos" te worden, sprak Vermeer, ijzig.

— Dat weet ik wel Jo . . . en toch . . . zie je, vannacht wist ik het nog niet. Misschien maak ik j o u nu boos of doe ik je verdriet, maar ik wil het je toch zeggen, ik mòet het je zeggen... hoe ik vannacht, op mijn kamertje, gehuild heb, en mijn vuisten gebald, omdat ik niet w o û, niet w o û dat jij een ongeloovige was. Toen heb ik me afgevraagd . . . of ik wel van je mocht blijven houden; of ik niet zondigde tegen God door mijn verkeering niet af te maken. En ik heb geworsteld — het woord klinkt wat vreemd — maar toen heb ik gewòrsteld in het gebed; ik heb

God gesmeekt om licht te geven, een teeken te zenden, opdat ik toch weten zou wat ik doen moest . . .

— Een liefde die niet sterker is dan dat alles . . . dat i s geen liefde . . .

Hij had het uitgestooten, brusk; zijn vingers wriemelden in zijn jaszakken. Een teleurstelling rees in hem en een vage bitterheid.

Zij antwoordde niet dadelijk, zag voor zich uit naar het herfstig geblaârt, dat gulden doorschitterd werd. De wind van dien vorigen avond was gaan liggen. — Eindelijk zeide zij langzaam: — Je bent hard Jo . . . want o, als je begreep . . . Ik hoû van je, dat weet je wel . . . ik hoû zóóveel van je als ik niet geweten heb dat ik ooit van iemand kon houden. Ik heb je àlles gegeven wat in mij is . . . alles. En ik zou, als het noodig was, alles voor je hebben gedaán . . . Alleen . . . o Jo . . . dan dacht ik aan mijn Belijdenis; hoe ik toen beloofd heb mij aan Jezus te geven . . . en hoe ik dat niet zou kunnen, niet zóó zou kunnen . . . als wij . . . ik voel me zoo zwak in vele dingen; jij bent zoo veel knapper en ik voel zoo . . . dat je invloed op mij hebt . . . en daarom begreep ik dat het zooveel moeilijker voor mij zou worden mij aan Jezus te geven . . . als wij . . . samen . . .

Haar zin brak af in een snik en zij zocht, in haar rok, naar haar zakdoekje. Zij was nu weêr geheel het meisje dat hij kende, niet meer de kalme vrouw, die hij een oogenblik te voren haar geloofd had.

Zij zetten zich neer op een bank aan den vijver, half verborgen achter struikgewas. Het was heel stil om hen heen; alleen, in de verte, het klagend geroep van een koopman in een van de straten achter het plantsoen. In het gladde vijvervlak lagen blauwe stukken lucht gespiegeld, overtinteld van duizenden zonnevlekjes. Hier en daar, als een schuitje, dreef een goud-geel blad.

Hij zat vóór zich te staren; ademde diep. Hij begreep niet dat de natuur daar zoo kalm en onbewogen voor hem uitlag, terwijl het in zijn hoofd, zijn borst zoo roezig was, een storm van wild-wringende gewaarwordingen. En een bitterheid maakte zich daaruit los om hare twijfelingen, haar niet-weten of zij hem mocht blijven liefhebben, toch — bitterheid niet jegens haar, maar jegens de dogma's die haar van hem aftrokken. Niet Jezus na te volgen in zijn menschelijke grootheid, doch blindelings zich aan hem over te geven als den bovennatuurlijken „Bruidegom" — dát was het wat de menschen van elkander vervreemdde, het geluk te verstoren dreigde van wie toch voor elkaâr bestemd waren. — En te denken dat het alles om niets was . . . om niets. Al die tranen, al dat verdriet om een zelfmisleiding, een begoocheling, om iets wat de mensch zichzelven geschapen had en waarvoor hij nu boog, zich ten bloede liet kastijden . . . Rondom al die moeiten, al die zelf-kwellingen lag de natuur zoo rustig en zoo onbewogen — en de

hemel koepelde zoo hoog, als om den kortzichtigen mensch te prediken: Mensch, zie uw kleinheid en uw nietigheid en zwijg stil; — en de zon scheen met haar gouden licht, en de aarde tooide zich, blij om dat licht, als verkondigde zij het als een heilig gebod aan de tobbende menschen: Maakt u op, weest vroolijk en verheugt u zoolang het dag is! Aanziet de leliën des velds — zij arbeiden niet en spinnen niet, en nochtans is Salomo in al zijn heerlijkheid niet bekleed geweest als één van dezen! . . .

Maar de menschen begrepen die eenvoudige Natuursprake niet; in hun domme kortzichtigheid sloten zij zich op in hunne steden, bouwden ingewikkelde stelsels over „God", „Natuur" en „eeuwig leven" en proclameerden ze tot „goddelijke waarheden", waaraan de mensch zich als een willoos, denkloos wezen had over te geven . . .

Met zijn wandelstok trok hij figuren in het zand, de wenkbrauwen hoog-op gefronst onder den rand van zijn hoed. Hij had een onbestemd gevoel zelf onrechtvaardig en kortzichtig te zijn in zijn gedachtenbeschouwingen — het gevoel vooral ook, dat hij Ida onrecht deed . . . Maar de bitterheid was hem een behoefte op dit oogenblik, nu hij zag hoe kort hij er aan toe geweest was alles te verliezen.

Toen voelde hij eensklaps zacht haar arm om zijn hals.

— Jo . . . toe, zie me eens aan . . . wil je? . . . toe . . . Jo . . .

Hij hief het hoofd op, en hunne oogen raakten elkaar, en er was iets onzegbaar-teers en smeekends in de grijze diepten waar zijn blik in verzonk. Alle bitterheid week van hem weg en een klaar bewustzijn jubelde in hem: hoe nog stééds zij hem liefhad, liefhad voor haar leven; hoe geen hoogte, geen laagte, geen diepte of breedte, geen verleden dingen, noch toekomende dingen hem konden scheiden van de liefde, waarmede zij hem liefhad, zij, Ida, zijn vrouw! . . .

— Idie . . . vrouwtje . . . wil je dan nog van mij houden?

Zij trachtte zich los te maken uit de onstuimigheid van zijn omhelzing; glimlachte zalig, als in droom verloren, hem toe.

— Wil je nog kindje . . . wil je? drong hij aan.

Toen verborg zij, als beschaamd, haar hoofd aan zijn schouder, en nauw verstaanbaar murmelde zij: — Ik kan niet anders, Jo . . .

NEGENDE HOOFDSTUK

I.

Het was Zondag-middag, na het eten. Ida had dien dag een dubbel uur Zondagsschool, daar ze insprong voor een zieke vriendin; Lientje en Dolfje waren uit spelen bij een kennisje, en juffrouw Westerman — nu Ida er niet was — hielp Lena achter met de vaten. Zoo trof het dat Johan Vermeer met den ouden Westerman alleen was in het achterkamertje en hij het oogenblik gekomen voelde om te spreken.

De kruidenier, na zijn aanstaanden schoonzoon een sigaar te hebben aangeboden, waarvoor deze bedankte, was voor het venster gaan staan en trommelde met zijn vingers tegen de ruiten. Het motregende. Buiten, in het kleine tuintje, siepelde het water met dunne straaltjes af langs de geteerde schutting; de roode bladeren van den wilden wingerd in den hoek glimmerden nat.

— Mooi toch, dat rood, net vuur, bewonderde Westerman, zich tot den jongen onderwijzer wendend, die aarzelend wat achteraf stond. — Jonge, kerel, het is toch maar een „aorig" lappie grond, die tuin van mij! Wil je wel gelooven, dat ze in de groote steden er naar snakken. En zón meneer, te veel haast, zou ik zeggen. 't Is dan ook een liefhebberij zooals 's zomers die rozen tieren.

Even geeuwde hij achter de hand, krauwde toen in zijn peper-en-zout baardje, liep daarna — duimen in zijn vest-gaten — als een beer in 't kleine vertrekje voor het raam op en neer.

— Gek hè, da's nou zoo'n gewoonte van me! 'k Zit geen oogenblik stil in de week, zoodat ik het Zondags verleerd ben...

Vermeer had een paar maal zwijgend geknikt, soms ook even geglimlacht, als de ander naar hem keek. Zijn hart bonsde; een zware druk lag op zijn borst. Nu moest hij spreken, suisde het in hem; het was thans het oogenblik, hij mocht niet langer uitstellen. Vreemd... schoot het even helder-nuchter door hem heen, dat die man, die daar loopt en over zijn tuin praat, zijn rozen, mijn lot in zijn hand heeft... mij met één woord verpletteren kan,

maar ook, met één woord, tot een gelukkig, duizend pond verlicht mensch kan maken. En vreemd, dat ik hier sta, en doe of ik naar hem luister en wacht en uitstel het woord, dat over mijn lot zal beslissen...

En als een kleine jongen begon hij te rekenen, dacht: als hij nu weer stilstaat, zal ik het zeggen; om, als de ander stilstond, toch nog te verschuiven, te denken: 'k zal het doen zoodra hij zijn vingers wegneemt uit zijn vest.

Tot hij eindelijk, mannelijk, zich geweld aandeed en het trillend uitbracht:

— Meneer Westerman, ik zou u graag een oogenblik spreken.

De kruidenier schokte stil, zag hem verwonderd aan. — Hallo! wat is 't? Je zegt dat zoo ernstig. Toch geen kink in de kabel, wil ik hopen, jonge man?

Vermeer glimlachte flauwtjes, een glimlach die hem pijn deed; streek zich toen met de hand over 't voorhoofd, dat gloeiend bonsde. De kruidenier, steeds meer verbaasd, schoof een stoel aan. — Ga zitten kerel, je ziet bleek als een doek. Voel je je ziek?

Doch Vermeer herstelde zich al; voelde, nu de eerste stap gedaan was, al een stalen kalmte door hem heen trekken. Hij wist zich thans in staat tot de worsteling, die komen ging...

— Meneer Westerman, zoo begon hij met een stem, die verstevigde onder het spreken. — U heeft mij indertijd uw vertrouwen geschonken en dat legt mij de verplichting op als een m a n tegenover u te staan. En dan moet ik u zeggen, dat er veel voor mij veranderd is in de laatste maanden... dat ik... enfin, ik wil 't niet langer maken dan noodig is... dat ik niet meer denk zooals men als kind mij geleerd heeft, zonder dat het ooit tot een wezenlijk deel van mijn overtuiging is geworden... Meneer Westerman... ik ben... geen christen meer...

Hij zweeg en zijn oogen staarden naar het zwart en roodgestreept karpet onder zijn voeten. Hij was volmaakt kalm, bijna onverschillig-kalm, dacht hij even, rustig afwachtend thans wat zijn schoonvader zou antwoorden. Hij had gedaan wat hij zijn plicht meende; het overige zou geschieden als het mòest...

Westerman, tegenover hem aan tafel, had zijn oogen met de hand bedekt. Zoo zat hij lang.... lang.... in de stilte van het kamertje.... Op den schoorsteenmantel tikte statig-langzaam de pendule. Van uit het keukentje, achter, klonken flauwtjes de stemmen van Lena en de juffrouw.

Toen was het, eindelijk, dat Westerman zijn hand van de oogen afnam, en 't scheen Johan dat om die oogen roode kringen lagen. Zwijgend zagen de beide mannen elkander aan, tot de oudste ernstig-smartelijk zeide:

— Vermeer, wat je me daar verteld hebt is een slag in mijn

leven, al stel ik het op prijs, dat je als een mán tegenover mij gehandeld hebt. Ik ... ik had je al als een mijner kinderen beschouwd ... als m'n kind, m'n zoon hield ik van je ... en ik behoef je dus niet ... te zeggen ... dat ik kapot ben door wat je me vertelt ... Ik begrijp nog niet, hoe het mogelijk is; hoe dat zoo in je gekomen is ... maar ik begrijp ... dat je niet lichtvaardig zult gehandeld hebben. Daarom moet ik stil zijn, het aan God overlaten ... Alleen, jongen, wat ik je bidden mag ... — en hij stond op, legde zijn hand op Vermeer's schouder, dien hij bij elk zijner volgende langzaam-nadrukkelijke, schoon met moeite uitgestooten woorden zachtjes drukte: — Wat ik je bidden mag ... blijf zoeken, blijf ernstig zoeken ... in de Schrift ... want die is het die van mij getuigt, spreekt de Heer. En als je ernstig bent, o ik zal niet zeggen dat je er om bidden moet, want dat kan je niet, veronderstel ik, — maar als je ernstig bent, ernstig zóekt ... op de eenige plaats waar het ook te vinden is ... dan ... dan zal je je dwaling inzien jongen, dat weet ik zeker ... Ik ... ik kan het je niet geven ... maar ik zal God bidden, dat Hij je oogen opene ...

Hij was neergezonken op een stoel, zijn oogen opnieuw met de hand bedekkende.

— 'k Had je zoo graag als schoonzoon gehad ... 't spijt me zoo ... ook dáárom ... schudde hij zachtjes het hoofd. — Arme Iedje, arm kind ... dat we haar dat moeten aandoen. Maar ze zal ... zelf ...

Hij voltooide den zin niet, schreide zachtjes; tranen druppelden tusschen zijn vingers en vielen dof-tikkend af op het tafelkleed, waarop zijn arm steunde.

De deur naast het tuinraam piepte open en juffrouw Westerman trad in.

— Wel zoo, zitten jullie hier te koekeloeren ... ik dacht ... Haar woorden knapten af en ze stond even roerloos, met verschrikte oogen. Toen zag ze beurtelings naar haar man en Vermeer, wachtend een uitlegging.

Johan was opgestaan, gaf haar een hand.

— Laat uw man nog een oogenblik, sprak hij gedempt, met een stem waar alle kleur uit weg was. — Er is iets ... dat hem overstuur heeft gemaakt ... Hij zal het u ... later wel vertellen. 't Is beter, geloof ik, dat ik nu weg ga ...

Hij trad op de tafel toe, legde zacht zijn hand op Westermans schouder.

— Dag meneer Westerman! Ik zal nu maar gaan ... graag zou ik later ... nog eens verstandig met u over alles spreken ... Ik mag nog wel eens terugkomen?

Westerman knikte, zonder de hand van zijn oogen weg te nemen. Even later was hij met zijn vrouw alleen.

Zij stond nu naast hem, tot hem overgebogen; haar gladgrauwe haarkap dicht aan zijn gezicht.

— Karel... jongen... wat is er toch? Zeg het mij dan Karel... toe, zeg het nou? Zeg je mij niet alles, heb je mij dan niet altijd alles gezegd? Van dat wij geëngageerd waren af... Zeg, weet je nog, hoe je 't mij toen altijd zeide... als je verdriet had... en hoe dat je altijd opluchtte?...

Zij zweeg even stil en bleef staan in haar gebogen houding, afwachtende. Om hun hoofden grijsde de schemering van den triestigen achtermiddag, die moeilijk van boven het kleine tuintje door het eenige raam naar binnen wrong. Het motregende steeds. En hier — in het kamertje, waar de beide reeds grijzende hoofden roerloos waren bijeen — hing na die laatst gesproken fluisterwoorden iets van ver verleden, van jeugd en zon... als een atmosfeer van weemoed om wat geweest was... en nooit meer terugkeeren zou.

— Karel... toe jongen... spreek dan toch...

Toen had hij haar aangezien, lang, en verscheidene malen zachtjes het hoofd geschud. En zijn stem had droefklagend geklonken, als van een kind:

— Begrijp jij het vrouw... begrijp jij het, dat ons Iedje... en Johan... niet trouwen zullen.... dat het uit is ... alles, alles uit?

II

Ida, dien middag, toen ze thuis kwam, had dadelijk begrepen, dat Johan thans gesproken had. Zij vroeg niet waar hij was, zei geen woord, maar ging dadelijk naar haar kamertje, waar ze dien heelen middag zitten bleef, starend naar 't grijzig gemotregen boven de daken. In haar denken bleekte het beeld van haar vader zooals zij hem een oogenblik te voren beneden had zien staan voor het venster, zich even omkeerend toen zij de deur opende. Het droeve knikje, waarmede hij haar begroet had en dat ze nu steeds en steeds bleef voor zich zien, neep haar hart toe van weedom, om het leed dat haar vadertje werd aangedaan door haar en Johan... Want, ook háár schuld was het, dat haar vader leed. Als zij sterk en krachtig was geweest in haar geloof, zou zij bergen verzet hebben, zou ze Jo overtuigd hebben van zijn dwalingen, want, o, het mòesten toch immers dwalingen zijn, die hem hadden afgetrokken van de eenige Waarheid... Maar zij was zelf zoo lauw en zoo flauw, haar gebed zoo schaarsch geweest die laatste maanden. En dan — ze was zoo dom! Wat wist zij van al die geleerde werken, die Johan gelezen had? Hoe zou zij dan hem kunnen overtuigen van wat zij toch de Waarheid *wist*. Misschien zou haar vader het kunnen, — die had veel gelezen, vroeger vooral:

nú zei hij altijd, slecht meer lang te kunnen stil zitten... Maar ach, al die boeken van Jo zou hij toch niet kennen, en Jo zeide hoe men niet oordeelen mocht, als men dat niet alles gelezen had...

Zij zat op een stoel naast de deur en haar oog ging door het kleine kamerhokje met het bleek-blauw verschoten behang, de zilver-glimmerende teksten, haar linnenkastje waarop de portretten stonden van haar ouders, ooms en tantes. En zij dacht hoe het dan wel heel, heel moeilijk was: te weten wàt waarheid was, als men er zoo veel geleerde boeken voor moest doorlezen. En toch had de Heer Jezus gezegd dat het den wijzen en verstandigen was verborgen en aan de kinderkens geopenbaard. En had de Apostel niet ergens geschreven, hoe al de wijsheid der menschen dwaasheid is bij God... o neen, neen, het wàs niet waar wat al die knappe mannen leerden, al waren ze dan ook professor of zoo iets... Waren het in Jezus' tijd al niet de Schriftgeleerden en de Phariseeën die zich stelden tegen de dingen van 't Koninkrijk Gods; waren zij het niet die den Heer mee gekruisigd hadden? Was het dan geen vijandschap tegen God, zich tegen Zijne in de Schrift geopenbaarde waarheid te verzetten?

Roerloos zat zij, handen gevouwen. Grijze schemering mistte het kamertje binnen — in het huis, beneden, was het heel stil. Zij ademde diep; een twijfel begon weêr te woelen door haar borst, of zij wel goed gedaan had, dien middag in het plantsoen, met haar engagement niet te verbreken, het niet — toen — beslist alles uit te maken. Was het niet zwak, niet slecht, niet Gode ongehoorzaam zich te binden aan iemand die Gods openbaring verwierp? Ze wist hoe haar ouders, haar kennissen, haar ooms en tantes ook — oom Frits en tante Dien misschien uitgezonderd — zoo spreken zouden; ze hoorde haar vriendinnen van de catechisatie, de zangvereeniging het fluisteren: — Heb je gehoord? Ida Westerman gaat trouwen met een ongeloovige!...

Het woord stak haar als een priem in de borst; haar mond trok pijnlijk en haar vingers krampten zich ineen. Zij sloot de oogen en 't was haar een oogenblik of ze aan den rand stond van een donker niets. O Heere God, Hemelsche Vader, geef Uw kind toch een teeken en leer mij hoe ik handelen moet... prevelden hare lippen droog.

Langen tijd zat zij, voorovergebogen op haar stoel gezakt. Zij dacht aan haar vader en moeder beneden, die nu wisten, het voor hen zoo vreeselijke...; op dit oogenblik misschien spraken over haar en Johan. O, zij geloofde niet meer dat haar ouders zouden trachten hen te scheiden; daarvoor was de blik, waarmee haar vader haar had aangezien, toen zij even, straks, aan de deur stond, te teêr en te weinig beslist geweest, als had hij zelve wel begrepen, dat zij niet kòn... en toch... O, het leed dat zij hun zou aandoen als zij met hem trouwde, dat niet uitgesproken

en verborgen leed, — niet uitgesproken en verborgen om haar, om Johan ook, het leven niet durend te verbitteren, o dat leed voor haar bewustzijn juist dáárom zoo verschrikkelijk — mocht zij het, zou zij het hun kùnnen aandoen? Zij wist niet, zij wist niet — al haar zelfvertrouwen, al haar zekerheid was weg. Ze had een gevoel of het leven voor haar te zwáár een leven was en dat het goed zou zijn indien God, terwijl zij hier zat en het buiten regende over die triestige, triestige stad met al haar ellende, nu zachtjes uit dit moeilijk leven haar wegnam...

En zij zag, voor hare verbeelding, de toekomst... zonder Jo... een reeks van eindelooze grijze dagen rijend naar een grijs verschiet... O, ze kon niet, ze kon niet... afstand doen. En het zou ook niet hoeven... God zou zoo wreed niet zijn! Had Hij zelf Jo niet op haar weg geplaatst en gewild dat zij elkaar zouden liefhebben? Zou God dan zijn eigen werk te niet doen?

Eensklaps schokte zij rechtop, als bij een plotselinge ingeving, stak een kaars aan en nam van haar nachttafeltje haar bijbeltje. Bevende zochten haar vingers, knitserend het dunne papier. Waar stond het ook, waar stond het. Het was Paulus aan de Efeziërs, of neen aan de Corinthiërs, geloofde ze. O daar had ze het! Haar oogen dronken gretig de woorden: „En een vrouw die een ongeloovigen man heeft, en hij tevreden is bij haar te wonen, dat zij hem niet verlate..."

Zij las den tekst een paar maal over, liet, eindelijk, het boekje zinken in haar schoot. Stil zat zij te staren in het kaarslicht.

— Dat staat in den bijbel... prevelde zij. — Is dat geen bewijs genoeg? O, zij zag het eensklaps helder, en 't ging als een blijde verwachting, een stralende kracht door haar heen: dáárom was het dat God hem op haar weg had geplaatst: om hem door haar tot Zijne waarheid te leiden en hen zoo, door elkaar, op te bouwen in 't geloof. Mocht zij dan een waardige discipelin van Jezus worden, bereid en toegerust tot het werk in Zijnen dienst!

Tranen van dankbaarheid schreide zij.

III.

Onder 't avondeten heerschte een vreemd-vroolijke stemming. De oude Westerman, met nog een tikje rood onder zijn grauwige wenkbrauwen, schertste met Lientje en Dolfje, voor wie hij poppetjes van brood kneedde, waar moeder al een paar maal het hoofd om had geschud en zachtjes gezegd: — Maar man... leer de kinderen dat toch niet... zulk geknoei aan tafel.

Lientje vooral proestte van pret; rekte haar hals met het blauwkralen colliertje ver over tafel heen; haar oogen glinsterden. — En nou een aap, pa... gilde haar hooge stemmetje, — en een

beer, en een pauw, ja een pauw, toe pa eerst een pauw?!!

Maar toen Dolfje, overmoedig, ten slotte in zijn glas met melk begon te gorgelen en Lientje door een plotselingen ruk achteruit met haar servetje haar bord vol reepjes van de tafel trok, was 't opeens uit, werd vader streng; zat hij gedurende den voortgang van den maaltijd met stijf op elkaar geklemde lippen vóor zich te staren, en slaakte hij, meer dan eens, een diepen zucht.

Wim, naast moeder, vertelde druk van de Jongelingsvereeniging en de voorbereidingen tot het Jaarfeest, waar hij de Abdel-Kader van Bernard ter Haar zou voordragen.

— Ken je 't al Wim? informeerde Ida. — Is 't niet erg moeilijk, zoo'n lang gedicht?

Zij glimlachte lief, luisterend naar wat Wim antwoordde, onderwijl genietend van zijn stralend gezicht onder 't blonde krulhaar. Zij voelde zich zoo blij, zoo dankbaar, nu ze wist hoe het alles zou terecht komen. Zij lette er niet op, dat vader voor zich staarde, gedrukt en zwijgend, na zijn gekken met de kinderen. Ze zag Lientje en Dolfje, uit de even-koestheid na het standje nu lang al weer opgelevendigd, drukker dan ooit de tafel beheerschend, spoortje spelend met een paar servetringen; ze zag, naast Wim, haar moedertje in de oude zwart-zijden japon, japon die ze afdroeg, de grauwe haarkap glad getrokken over 't lieve hoofd dat zoetjes glimlachte onder 't verhaal van Wim, ook af en toe even knikte naar Ida. En ze zag, vooral, Wim, haar broer, dien geestelijken „pater goedleven" zooals vader hem wel schertsend noemde; hoorde zijn stem, die sprak. Het licht van de hanglamp straalde gelig-warm over de dingen van de tafel, glansjes tikkend op de porceleinen bordjes en het deksel van de botervloot, roomig tintend het pas-schoon, smetteloos laken. De kaas, in zijn glazen stolp, lag als een klomp van vreemd en zeldzaam goud: een goudberg vol donkere en geheimzinnige holen; het brood, in 't midden van de tafel, kruimde sneeuwig in zijn hardbruine knapkorst; het lag daar zoo stil zich te geven naast het glanzend mes, dat Ida lust kreeg er veel smakelijke mooi-ronde sneden af te snijden. Een gevoel van thuis-zijn doorkoesterde haar, een zalig besef van lief te hebben en te worden liefgehad. Daar zaten zij om haar: haar vadertje, moedertje, 't zusje, de broêrs... en hier zat zij, en zij mocht van die allen houden, hun belangen deelen, meêleven in die duizenderlei kleinigheidjes, vreugdetjes en verdrietjes, voor de buitenwereld zoo onbelangrijk, maar voor hen zoo rijk, zoo rijk...

Het was een nieuw en onbekend gevoel voor haar, als stond zij plotseling voor een nieuw en ongeweten vergezicht. Ik ben thuis, heerlijk: thuis.... herhaalde zij een paar maal stil voor zich zelf; — allerlei plannen en voornemens voor de toekomst, gedurende den tijd dien zij nog in 't ouderlijk huis zou moeten doorbrengen,

snelden door haar heen, en de zon in haar ziel, bij hare gedachten, lachte zij uit in haar glimlach, die wijd en weldadig over de tafel ging.

— Ida heeft schik, plaagde Wim, het rustig kringetje van onopgeletheid rondom haar verstorend. En: — Ida heeft schik... hè, hè pa... páatje, Ida heeft schik... kijk maar pa... ze lacht... danste Dolfje luidruchtig op zijn stoel.

Zij, voor zich heen, bleef stil glimlachen. Zij bemerkte niet, hoe haar vader, ineengedoken, als óuder geworden, haar even ernstig-aandachtig beschouwde, smartelijk verbaasd om haar glimlach; — zij voelde zich stil-zalig, vol rustig vertrouwen, — het kón niet zijn dat deze vrede zóu verstoord worden....

Ook toen — na den maaltijd — haar vader haar vroeg in de zijkamer even het licht op te steken en zij begreep dat het was wijl hij nu met haar spreken wilde — bleef zij heel kalm, daar God hen zéker veilig door deze moeite zou heenvoeren. En terwijl zij in het donker van de kamer wegbukte onder de tafel naar een voetenbankje, omdat de gaskroon zoo hoog was, zag zij nogmaals, heel duidelijk en afgebakend nu, voor oogen: Gods weg.

Het licht plofte op en zette de kamer, die wat muf van ongebruiktheid rook, terstond in een zacht-gelen glans. Een nachtvlinder, tusschen de zware gordijnplooien gescholen, snorde te voorschijn, fladderde in wijde kringen om den wit-glazen ballon, er wild af en toe tegenaan tikkende. De bronzen beelden opzij van de pendule — jongen-met-herdersstaf, meisje-met-mand-op-haar-hoofd — oogstaarden wijd-strak de kamer in, als verschrikt door het licht.

Met groote stappen was Westerman begonnen op en neer te loopen; het hoofd naar den grond, zijn handen op den rug onder de panden van zijn zwarte jas; zijn schouders waren afgezakt; zijn rug leek gebogen met een lijn van smart; en Ida, terwijl zij staan bleef in het midden van de kamer, verlegen, beklemd nu door het lange zwijgen, bemerkte opeens wat haar aan tafel straks ontgaan was: hoe haar vader in die paar uur oud was geworden. Zij klemde de handen, bevende. Een nevel waasde voor haar blik; 't was of al haar vastheid haar thans weer ontzonk.

Dan, eindelijk, staakte haar vader zijn heen-en-weer loopen en met een schokje bleef hij vóor haar staan. Ida zag zijn trouwhartige, grijze oogen diep-vast in de hare blikken met een zachte droefheid en een stille beslistheid tegelijk, die het meisje verwarden en tevens de behoefte gaven zich aan te werpen tegen dat breede zwarte lichaam daar voor haar en schreiende rust te zoeken aan die breede borst, moe en af van gespannenheid. Doch ze deed niets, voelde zich zelve staan strak, beweegloos, als een beeld; voelde amper de hand die haar vader op haar schouder legde, terwijl zijn stem sprak, als ver: — Ida, kindje... ik heb vanmiddag

met Johan gesproken en hij heeft me iets verteld dat me veel, veel verdriet doet... Zie je kindje, ik mag het hem niet verwijten... 't geloof is een g a v e, wij geven het ons zelven niet. Alleen... o kind... de gevolgen, dat wat nu gebeuren moet... zie je... dat... 't is zoo wreed... ik hield van Johan als mijn zoon al, en ik had jullie... zoo graag gelukkig gezien...

Hij sprak zoo zacht, bijna smeekend, en het was of onder de zachte smeeking van die stem zij zelve zacht werd, als ontdooiend uit de starre strakheid van dat beeld. Tranen schoten in haar oogen; in haar keel wrongen snikken op, en zij gaf zich willig aan de armen nu, die liefkoozend haar omsloten.

Zachtjes schreide zij tegen zijn schouder; haar boezem schokte tegen hem aan. — Kindje, kindje, bedaar... je maakt je zoo overstuur, trachtte hij te kalmeeren. En al spoedig bedaarde zij ook, verlicht, de spanning nu van dagen lang gebroken. Zij bette met haar zakdoekje de oogen en glimlachte door hare tranen heen, haar vader toe. De woorden van Paulus glansden weer in haar op als oude bekenden. Zij wezen haar den weg dien zij te gaan had.

En zij sprak er van, spontaan en vleiend-blij, met iets kinderlijks in den toon van haar stem en haar woordkeus, als vroeg zij om de toestemming van iets, dat zij zich reeds half bezit waande: — Ja vadertje... het is wel naar... o het doet mij ook verdriet van Johan... maar nietwaar... we mogen van elkaar blijven houden ... God heeft ons toch samen gebracht, en weet u... ik geloof vast... o ik wéét het... ik weet het zoo héel zeker vadertje... God heeft ons juist samengebracht met een doel... met het doel dat ik Johan weer tot het geloof zou terugbrengen... Gelooft u ook niet vadertje?

Haar stem smeekte vleiend-blij, maar er was, ondanks die blijheid, in haar oogen iets dat angstig op zijn antwoord wachtte.

Hij zag haar even aan, meewarig; schudde toen verdrietig het hoofd.

— Dat zijn overleggingen uit den mensch, kindje. O, ik begrijp zoo hoe je er toe komt, je er aan vastklemt, en toch... als je nadenkt, kalm nadenkt, en vooral als je bidt, dat God de verzoeking van je wegneemt, alles wat je aan het aardsche bindt, dan... dan zal je inzien... dat...

Zijn lippen aarzelden, als durfde hij niet uit te spreken, wat hij dacht.

— Dat... drong zij, bijna toonloos.

En hij, droef-fluisterend:

— Dat het een zonde zou zijn jegens God: je te binden aan een man die Hem en Zijn Zoon, den Heer Jezus, verwerpt. Al wie vader of moeder lief heeft boven mij is mijns niet waardig... Dit woord van den Heiland is vreeselijk, een ontzachlijk ernstig woord, mijn kind, bedenk het wel: is mijns n i e t waardig.

Het was Ida plotseling of zij, bij die woorden, zich koud en hard voelde worden als een steen; een vreemde verkilling stremde haar bloed en vleesch; zij hijgde zwaar.

— Mijn God, als dat waar is, dan... háát ik Jezus, flitste het satanisch door haar heen.

En oproerig gooide zij er uit: — Dat kàn Jezus zóo niet bedoeld hebben vader, dat kan niet; Jezus leerde dat wij onze naasten moeten liefhebben, dus ook onze vader en moeder, en Paulus heeft gezegd dat de liefde de meeste is. Uw opvatting vind ik... vind ik... ontzéttend...

Zij stiet het uit, hijgend, bevende van zenuwachtigheid, de leuning van een stoel verknijpende tusschen haar trillende vingers.

Haar vader antwoordde niet dadelijk; tegenover haar staande zag hij haar aan met een ernstig, bleek gelaat, de lippen opeengeperst, en treurige oogen. En in zijn stem klonk iets hards, toen hij eindelijk sprak: —. Je vergeet, Ida, dat dezelfde Heiland die ons het gebod van de liefde gegeven heeft, ons heeft gezegd, niet gekomen te zijn om den vrede te brengen, maar het zwaard...

Een gloed was het meisje naar de wangen gestegen; haar anders zachte oogen schitterden opstandig. — Dan kan ik het Christendom geen verheven leer vinden en dan kan ik het... bijna begrijpen... dat Johan...

Zij wierp zich neêr voor de sofa, waarin ze haar gloeiend hoofd verborg. Zacht legde haar vader zijn hand op heur haar.

— 't Zijn zondige woorden die je daar spreekt, kindje, moge God ze je vergeven. Zie, jij bent de eenige niet die de verzenen tegen de prikkels slaat. „Deze reden is hard, wie kan ze hooren." Reeds onder Jezus' jongeren waren er die dit uitspraken, evenals jij, en die, zooals er geschreven staat, „sedert niet meer met hem wandelden." En toch kindje, o, alleen dàn zullen wij het ware geluk deelachtig worden, wanneer we op des Heilands vraag: „Wilt gij ook niet weggaan?" ondanks àlle raadselen, ondanks àlles wat tegen onzen natuurlijken mensch ingaat, wat ons hard en wreed schijnt — dat ééne vertrouwensvolle woord van Petrus tot het onze maken: „Heer, tot wien zullen wij heengaan, — Gij, nièt mijn vader, nóch mijn moeder, nóch Johan, Gij, Gij alléén hebt de woorden des eeuwigen levens...

Voor de sofa lag zij en snikte, snikte. De opstand was in haar gebroken; 't was of haar leven in een niets werd opgelost...

TWEEDE BOEK

EERSTE HOOFDSTUK

I.

In de stille achterkamer, aan het raam, zat zij gebogen over haar naaiwerk. Haar hand die de naald hield schokte machinaal op en neêr; telkens als de naald werd doorgehaald knapte droog het stijve linnen.

Zij zat alleen. Door het glasraam met de vitrage zag zij in den winkel haar vader in zijn witte jasje achter de toonbank; zij hoorde Gerrit stommelen met het winkeltrapje en dan het kelig-volle bekken-geluid van de schalen, telkens als er onder 't wegen werd tegenaan gestooten. Het scheen druk te loopen. Onophoudelijk tjiengde de winkelbel; meiden in hun katoentjes, wollen doeken omgeslagen tegen het gure weer, drongen om de toonbank, onderling babbelend, af en toe brutaal-hard uitschietend in een proestlach. En nog verder af, achter den winkel met al zijn klein gerucht, rommelde het ochtend-straatgedruisch: gerettel van wagens, de eentonige roep van een koopman, het aànringelingen van een tram, om de zeven minuten, met het doffe geklep-sjok van het paard.

Al die geluiden waren Ida bekend van uit haar vroegste jeugd en toch — zoo ànders leek haar alles dezen morgen. Als ze nu en dan, voor het aanhechten van een nieuwen draad, even opzag en zich met de kille hand langs 't voorhoofd streek, dat klammig aanvoelde, was het haar als zat ze in deze kamer afgescheiden van de buitenwereld en als waren de geluiden die zij hoorde en het bewegen dat zij zag onwerkelijk, niet meer dan een droom.

In het tuintje zwiepte de wind de kale ranken van den wilden wingerd tegen de schutting; een enkel rood blad nog, hardnekkig zich vastklemmend, wapperde trillend op en neer als een verlaten seinvlaggetje.

Ida zag er naar, starend, en een trek van pijn wrangde om haar mond. Ze dacht aan de vlaggetjes bij de schietbaan, waar ze op Zondagen zoo vaak met Johan was langs gekomen. Een leegte woei door haar borst, die zwaar ademde, en achter haar oogen drongen tranen prikkelend op. Ze beet zich de lippen om zich in te houden —

toch, in haar gierde het verlangen boven, zich neer te werpen op den grond, en uit te schreien, uit te schreien lang en wild. Maar zij deed zich geweld aan; ze beet zich haar lippen stuk bijna, in een energie die zij zelve niet begreep. En zij voelde hare trekken verstarren reeds weer tot het bleeke masker dat zij steeds den huisgenooten toonde, verbergend de wijde wanhoop die er achter lag.

Ze wist wel — haar vader en moeder meenden dat zij bezig was héen te komen over haar verdriet, en — even-verbaasd toch om het zóo spoedig — verheugden zij zich, God dankende dat hun kind Hij gesterkt had, kracht en moed haar gegeven om 't verleden van zich af te zetten. Dat ze nog bleek zag, was natuurlijk; het lichaam was nu eenmaal minder vlug dan de geest.

Zoo voelde Ida het ze denken, en, bitter, vond zij er genoegen in, dit denken telkens verder uit te spinnen, haar ouders gedachten toe te schrijven van welke ze ver stonden, gedachten liefdeloos-wreed jegens hun kind, dat zij langzaam dood martelden. Zij wist wel dat zij onbillijk was; dat haar ouders leden mèt haar; dat haar moeder nachten geschreid had en haar vader dagen lang amper geglimlacht. Zij wist het, en ze voelde hoe ze verkeerd deed, ondankbaar, met het niet te w i l l e n weten. Maar haar leven met God was ook zoo zwak in deze dagen. Wel had ze gebeden, hartstochtelijk God gesmeekt haar Johan toch terug te geven, toch te maken dat haar ouders het goed vonden. Maar de God tot wien ze zoo gebeden had, was de God van vroeger niet geweest, niet de God dien zij hoog en heilig boven zich voelde, wiens wegen niet de hare waren en aan wiens liefderijke Vader-zorgen zij zich vertrouwend overgaf. De God wien zij gebeden had, snikkend met haar hoofd in 't kussen, was een God geweest voor wien zij d w i n g e n d stond, een God geschapen uit haar eigen wild verlangen, en dien zij, als haar eigen maaksel, verwerpen zoude, bleef Hij voor haar smeeken stom. De God tot wien zij had gebeden was een verre, vage God geweest; biddende had zij het gevoel dat hare woorden verloren gingen in het wijde ruim der lucht.

Dat kwam omdat het haar geen ernst was met haar gebed; omdat alles in haar verward was en scheen stuk gereten wat er vroeger een sterke vastheid en een blij vertrouwen was geweest.

Nooit had ze smart gekend in haar jonge leven; nooit was haar geloof nog beproefd. Op den blauwen lentemorgen van haar bevestiging was zij vroolijk met de schare opgegaan om naar waarheid slechts bevéstigd te worden in wat reeds met haar gansche zijn was saamgegroeid. Zooals die blauw-en-gouden morgen was haar Christendom geweest. Als zij zich Jezus dacht — reeds als klein meisje — dacht zij zich hem in 't witte kleed, met zijn liefdeblik de schare omvangende. Des Heilands wonden aan het Kruis — ook voor h a r e zonden Hem geslagen — zij gedacht ze

wel; zij leed ze wel mee — toch, op den Goeden Vrijdag was steeds de Paaschdag lichtende gevolgd.

Ida's Christendom was een Paasch-Christendom; niet het Christendom van een Gethsemané.

Nu — nu was Gethsemané gekomen. „Al wie vader en moeder liefheeft boven mij is mijns niet waardig," en wederom: „Die vader en moeder niet háát, kan mijn discipel niet zijn". O, het verschrikte haar, het verwarde haar; met haar bleeke handen weerde zij ze af, die woorden. God was zoo wreed niet, kòn zoo wreed niet zijn! Had Hij zelf Johan niet op haar weg geplaatst en gemaakt dat zij elkander zouden liefhebben? Was de liefde dan niet de meeste? Stond dat niet in dienzelfden Bijbel, waaruit die schrikkelijke woorden haar grijnsden aan? O, het kon niet anders of de menschen, haar vader ook, hadden den zin dier woorden niet begrepen, de verborgen, geestlijker beteekenis, waardoor de harde kanten afstompten. Maar welke was dan die verborgen beteekenis? Nieuwe vragen rezen op, die zij niet wist te beantwoorden. Tot zij, moegestreden, eindelijk maar niet meer vroeg, niet meer dacht — 's morgens en 's avonds werktuigelijk haar gebed deed, zonder overgave en zonder warmte — met alleen, in hare ziel, schreiend, het groote verlangen.

Zij had het naaiwerk weer voor een oogenblik in den schoot laten zinken, een draad afknappend tusschen de tanden. Toen bleef ze even vóor zich staren naar het tuintje, in gepeinzen verzonken. 't Was nu drie weken geleden dat zij Johan voor 't laatst had gezien, hartstochtelijk schreiend aan zijn borst had gelegen, terwijl hij bleek, ontroerd, doch uitermate vast-beheerscht getracht had haar te kalmeeren. Samen hadden ze 1 Cor. 13 gelezen, het hoofdstuk over de liefde, en zijn stem had gebeefd en geklonken als was ze gebarsten. Vóor de laatste verzen had hij moeten ophouden, zóo snikte ze, en hij had zich over haar heengebogen en gezegd hoe niets, niets hen van elkaar kon rukken, omdat zij elkander liefhadden. Nu moesten ze van elkaar gaan en moed houden, al braken de lange, zure jaren voor hen aan. En hij had zelfs getracht te schertsen; hij moest nu als Jakob zeven jaren om haar dienen, had ze wel uitgerekend? precies zeven jaar! ze was nu 23. Zoodra ze 30 was, trouwden ze. En wie weet of vóor dien tijd al niet... Zoo had hij bemoedigd, en hij was van haar weggegaan, nog dienzelfden dag vertrokken naar Rotterdam, waar hij een plaats gekregen had als redacteur aan een klein dagblad. Eenmaal had ze sedert nog iets van hem gehoord, door een vriendin aan wiens broer hij had geschreven. Na die eene maal was alles uit geweest, was er niets gebleven dan een groote, stomme leegte...

Zij had hem moeten beloven, moedig te zijn, te vertrouwen dat

hun liefde op den langen duur het winnen zou, òndanks alle hinderpalen. Maar ze wist niet hoe zij moedig zou zijn, zou vertrouwen, waar alles haar scheen te begeven. Zeven jaren! Als een eindelooze grauwe vlakte leek haar die tijd, een vlakte welker horizon zij nimmer zou bereiken. En zoo zij hem al bereikte — zou er dan iets gewonnen zijn? Een donkere twijfel omwolkte hare ziel. Zou zij haar ouders die smart ooit durven aandoen? Want toestemmen in haar huwelijk zou haar vader nooit. Nog rilt ze terug voor den somberen toon, waarop hij het haar had toegevoegd: — Ik zag je — o kind het klinkt hard, ik weet het — maar ik zag je liever dood, dan dat ik mijn toestemming gaf voor je huwelijk met een ongeloovige. Staat er niet geschreven: Vreest niet voor degenen die het lichaam dooden en de ziel niet kunnen dooden; maar vreest veelmeer Hem, die beide ziel en lichaam kan verderven in de hel. Zooals het lichaam minder is dan de ziel, zoo is mij de tijdelijke smart die ik je moet aandoen, m'n arme Iedje, smart die eens zal gelenigd worden, toch minder dan het heil van je kostelijke, door God mij toevertrouwde ziel, die eeuwig kan verloren gaan.

Zoo had hij gesproken, dien éenen keer, dat, na Johan's vertrek, zij nog gesmeekt had haar 't geluk niet te ontnemen, de liefde zonder welke zij niet leven kon. Zou zij dan, aan den horizon dier grauwe jarenvlakte, den moed vinden om zich te verzetten tegen zijn wil? O, ze wist niet, ze wist niet, — 't was alles ijl en donker om haar heen, — zij zag geen uitkomst. Liefst wilde zij dat God haar spoedig uit het duister leven wegnam, dit bestaan van verschrikking en dood. O, slapen te gaan en niet weer te ontwaken, hoe zalig, hoe zalig moest dát zijn...

Stil zat zij, de handen gevouwen, haar schreiende oogen door een nevel starend in den tuin...

II.

't Was in de eerste dagen van December dat er vorst inviel. De lucht boven 't stadje stond fel-blauw te tintelen; de steenen in de straten werden hard en droog, hol weerkaatsende den voetstap. In het plantsoen hieven de zwarte winterboomen hun grillig takken-kantwerk tegen den blauwen hemel aan, en de vijver, omgrepen door de zilvrig bevroren grasgazons, lag dicht onder glad-gave ijskorst.

Naar dien vijver scheen zich thans het leven van het stadje verplaatst te hebben, als het hart waarheen en van waaruit het levensbloed vloeit. Van den morgen tot den avond mierelde het er van zwarte lichamen, deinend en zwalkend en krabbelend onder 't gekras van de schaats. Hier en daar, waar het ijsvlak wat

hobbelig was, grommelde het met buikige geluiden bij het overheen rijden, doch verderop waar het glad lag en effen en de baan vrij zich strekte, zong het zijn kristallen zing-zang, wen luchtig van 't snellende ijzer beroerd.

Ginds ver, achter 't takken-gewar, waar de oude, grijze kerktoren met de flikker-gouden wijzerplaat scherp zich etste tegen het blauw, tinkelden af en toe wat fijne klankjes, en telde de basstem van de klok de uren af...

Glij-hupp'lend langs het harde paadje, waarover wat schrale stroo-halmen slordig lagen uitgestrooid, kwamen zij de gras-delling af, áan op den vijver. Wim in zijn duffel voorop, als een gezellig beertje, hun beider schaatsen klikklakkerend tegen zijn dij. Ida had moeite hem bij te houden, eens bijna getuimeld door de gladheid. Zij had een kleur; haar wangen gloeiden; iets van wèllige warmte doorstroomde haar: zij snóóf den winter, dien echten, hartigen geur van vroegere jaren wanneer het vroor, dien geur van rinsche aarde en tintlende lucht-ijlte.

Al terstond had ze 't gevoeld, al dien eersten vriesmorgen: dat er iets anders, iets béter werd. Na de drukkende benauwing van veel grauwe dagen, die ze dóorsleepte in al maar denken aan Johan, 's morgens hunkerend den avond tegemoet en 's avonds bang en huivrend voor de donkere verschrikking van den nacht, dagen waarin zij, stil huilend zittend' op haar kamertje, het verlangen aan haar ziel voelde knagen, al maar knagen, er al de sap en al de kracht vretend uit weg, — na die benauwing was het als een opluchting, een verruiming, als was er iets weggenomen uit haar borst, waardoor haar 't vrije ademen belet werd.

Op een middag, onder 't eten, was er gesproken over 't ijs. Pa had gehoord, de vijvers werden al bereden. Dolfje jubelde, zeurde toen even of hij met Lientje mocht sleeën; was dadelijk na den eten in 't portaal gaan baanvegertje spelen, schett'rend met zijn helle stemmetje van: „Sjente, sjente asjeblief", en: „Pak de leuning! Pak de leuning! Een centje, een centje voor den baanveger asjeblief!" — Ieder die de kamer uit- of in wou, hield hij tegen met zijn stoffer, en hij liet niemand door die hem niet met fiches van de kien zijn tol betaalde. Lientje zat met haar fornuisje zoetjes in een hoekje, door Dolfje daar neergezet met een: „Jij bent het koekezopie Lien..."

Ida, in de huiskamer den boel afruimend, had hen zoo gehoord en ze had ingedronken hun jonge geluidjes, en 't was als hoorde ze in de verte het krassen van schaatsen en als zag ze vele blije menschen bij elkaar. Ze dacht aan vorige winters; wat had ze gereeën toen, vaak tot het heelemaal donker was en ze 'n standje kreeg als ze thuiskwam. Dan had ze zich wel even slecht gevoeld en zich beloofd het niet weer te doen, maar heel lang waren die

goeie voornemens nooit gebleven. Een lekkere moeheid lag in haar, een moeheid niet alleen in haar beenen, maar in haar heele lijf, als heerlijk gelijkmatig er doorheen gevloeid. Ze kon zich dan altijd betrappen op trek in een bord erwtensoep.

Als een vleug, een geur, die, vergeten, nog is blijven hangen in een oud, oud huis, was nu, deze dagen, de heugenis van dat alles in haar weergekeerd; of er nu, met de vorst, iets nieuws, iets anders, in haar werd, iets dat vreemd en ongewoon, als een stille kracht, door haar somberheid zich heenmengde, als druppelend nieuwe levenssappen in haar ziel. En op een morgen, toen zij ontwaakte en de vorstbloemen zilver-fel op de ruiten van haar kamertje geteekend zag, had ze zich eensklaps betrapt op den lust nu gauw, gauw op te staan en haar schaatsen te zoeken en weg te hollen naar het gladde vijvervlak.

Wel even was, pijnlijk, de gedachte door haar heengegaan aan Johan: hoe ze zich dezen zomer verheugd hadden op hun eersten winter samen op het ijs. Maar iets als een zucht tot zelfbehoud deed haar de opkomende tranen terugdringen, de warme dekens van zich afwerpen, zoodat ze een oogenblik bibberend lag in de bijtende kou. Ze genoot van die kou als een hartige zelfkwelling, die alle weekheid, alle schreiens-begeerte uit haar weg geeselde; en terwijl ze, zittend op den rand van haar bed, haar kousen aantrok en haar vel in de felle vorst-atmosfeer haar bloed-warme lichaam omstolde, betrapte zij zich op het neuriën van een wijsje, haar opgedrongen door een in lang niet gekend gevoel.

Beschaamd had zij dadelijk gezwegen, en haastig zich verder gekleed.

Op de bank voor het melktentje bond Wim haar de schaatsen onder. Menschen en kinderen krioelden langs hen heen; schaatsen snerpten. Een baanveger, smoezel-gele bontmuts scheef getrokken over paarsig kleumgezicht, zijn handen wanstaltig groot in zwarte wanten, stond knieknikkend, bezem-in-arm, te trampelen in het poeierig ijsschrapsel naast de baan, eentonig deunend: „Denk aan den baanveger asjeblief, denk er 'es om! meneer, juffrouw denk t'r dan ook 'es om als je blief..."

Ida, op haar bank, half droomerig toekijkend — dat gemierel van al die menschen voor je heen máákte je droomerig, had ze altijd gevonden — glimlachte, denkend aan het spel van Dolfje met Lien een paar dagen geleden in het gangetje — en haar oogen volgden den man zooals hij, telkens als er een 'n beweging maakte naar zijn zak, op lammig sukkelgangetje den rijder naliep, werktuigelijk voortdeunend, half binnensmonds zijn: „Denk t'r 'es om! Denk t'r 'es om!" — De stumper, straks zou z'm ook wat geven... ging het door haar heen. Even, van uit de verte, een ver vizioen, terwijl de zwarte lijven langs haar dwarrelden, zag zij vóór zich steegjes-ellende: een donker vertrek, een armoedige

vrouw en een kind dat om brood schreeuwde, en was het of achter die ellende weg er kroop haar eigen smart, die ze nu niet voelde, maar toch wist, diep-weg in haar toch steeds bleef weten, als iets dat bestònd, er altijd wàs, in de stad, de straat, hun huis, haar eenzaam kamertje... Maar als ze dan opzag in de blauwe lucht en ze zag al die menschen en, aan haar voeten, Wim, die op zijn knieën kreunend haar schaatsriem trok, dien ze heerlijk stijf zich voelde spannen om haar enkel, en ze zag, op zij, in het tentje dat vroolijk gezelschap zitten dat lachte en slurpte chocola, waarvan de geur haar omzwemelde — dan scheen die ellende haar zoo onwerkelijk, haar eigen ellende en de ellende van dien man, dat het alles als een sprookje was in wit en in blauw en in goud, sprookje waarin alle menschen een groot gezin uitmaakten en allen van elkander hielden, elkaar welgezind.

— Voel 'es Ied; zitten ze zoo stevig?...

Dat was Wim's stem vlak vóor haar, en hij lachte nu hij zag dat zij hevig schrok, onderwijl zijn knieën afslaande. Hij reikte haar de hand en nu stond zij en voelde zich glijden al, meeglijden wèg met al die menschen het blauw in, de ruimte in.

— Heerlijk Wim, ze zitten best hoor, knikte ze haar bedankje.

Hij bond nu snel zijn eigen schaatsen onder en een oogenblik later zwierden zij heen.

— Nou zeg, je bent 't nog niet verleerd hoor... prees Wim. Zijn hand die de hare hield onder haar mof gaf een plagerig kneepje, wat haar dankbaar-lachend hem deed aanzien. Die Wim — 't was toch een besterd, die broer van haar!

Zij scharrelden tusschen de menschen uit naar het wijde, het opene; hun beider verlangen ging naar de trekvaart. Er was een klein slootje, dat ze door moesten, met gelige glibber-bonken; meer loopen dan rijen was 'et! toen een aarden walletje overgeklauterd. Daarna de eenzame gladheid.

De zon was reeds in zijn nedergang. Boven de vèr zich in groenheid na groenheid strekkende landerijen hing hij gouden te branden, open en vrij. Rondom zijn goud-hart bleekte de hemel in cirkels van fletser blauw, streperig uitwaterend boven de donker-violette takkenwarrelingen van het naakte bosch aan de kim. Hier en daar op het veld een eenzaam molentje, scherp-belijnd; vogels, als zwarte spikkels, zetten zich op de uitstekende wieken; vlogen weer op. En recht voor hen uit, als áángeveegd door een veeg van de zon die langs de geheele uitgestrektheid van de vaart het ijs overglansde — de baan, gaaf en schoon, met alleen, hier en daar, in de verte, een eenzaam mensch-stipje.

— Da's Holland Ied, heerlijk land, wat? zei Wim in extase, terwijl Ida even gebukt stond en aan haar schaatsriem peuterde. Zij knikte zonder spreken, in een even-glimlach. Toen kruisten zij handen en reden weg...

Rijdende, glad wegschietend langs de bevrorene wallekanten, den recht-lijnenden weg langs de vaart, en aan den overkant de wijde velden-groenheid, begon Ida haar leven van de laatste weken voor 't eerst in perspectief te zien van vaste helderheid. Johan en zij, ze waren gescheiden door iets, een macht die sterker was geweest dan zij. Daar had ze om getreurd al die weken, en om geleden, woest om geschreid op haar kamertje, aan de tafel, halsstarrig weigerend op Dolfjes kloppen naar omlaag te komen om te eten. Ze had er om gesnikt in haar bed, de donkere nachten, bijtend in haar kussen, smeekend en dwingende God dat Hij zoo wreed niet zijn zou; dat Hij, die toch liefde was, haar Johan zou teruggeven. Gehoopt had zij, steeds gehoopt, en altijd, iederen dag opnieuw gehoopt, God zou haar hooren, er zou iets gebeuren nu, waardoor Jo zou terug keeren. Maar alles was strak en gewoon en onbeweeglijk gebleven; het leven was, na dat schrikkelijke, den middag van hun scheiden, zijn gewonen gang gegaan: 's ochtends het stommelen van Gerrit met de luiken als hij opensloot, dan 't ontbijt, het huishouden, het zitten met haar moeder voor het raam van 't najaarstuintje al naaiende. Het bengelen van de tram buiten, het klip-klappen van het paard, het klirren van de winkelbel, Dolfje en Lientje die uit school kwamen, Lientje die na het eten in een hoekje van de kamer haar Zondagsschoolversje zat te leeren... het praten van vader en moe... over alles... de kinderen... moe klagend dat Dolfje zoo sleet... vader pruttelend over de belasting, die elk jaar hooger werd... of sprekend over 't nieuwe wijklokaal... de derde predikantsplaats... Het was alles strak en gewoon en onbeweeglijk rondom haar smart geworden, na die eerste weken van warme vertroosting. Wel waren ze blijven lijden mèt haar, ook toen zij, langzaam-aan, niet meer het kindje was, dat allen koesterden als in 't begin — wel was er maar zelden gelachen in huis door anderen dan Lientje en Dolf, — maar zij allen waren langzaam en onbewust weer gegrepen door die strakheid van het leven zelf, noodwendig, schoon dan niemand geweten, gevoeld had dát het zoo was.

Wat waren ze klein, de menschen, en wat konden ze weinig! Zij, in haar verdriet, om haar verlangen naar Johan — wat kon zij weinig. Was het leven dan zoo wreed en onverbiddelijk? Neen, neen, het was God die alle dingen met wijsheid bestuurde... voortging dag aan dag zijn kleine menschjes te sturen in de lijn die Hij voor hen had bestemd.

Zij zag uit over de velden waar zij langs reden; zij zag de lucht vast staan, met de zon. Het blauw was, van de zon uit, meer en meer verbleekt tot een gele strakheid, en de hemel had iets van een koperen bol uitstaande over het lage land. En zij begreep, eensklaps, hoe er menschen waren, die aan Gods bestaan en Zijn voorzienigheid konden twijfelen, zooals Johan. Maar op het eigens

oogenblik dát zij dit begreep, gevoelde zij zich zelve stil gezet in een onwankelbaar vertrouwen aan den God harer kindsheid, harer meisjes-jaren, den God die háár nooit, zelfs waar ze Hem verliet, verlaten had . . .

En terwijl Wim, het lange zwijgen moede, nu te praten begon, vroeg of ze niet moe werd; sprak van dadelijk wel te moeten òmkeeren, want dat het gauw donker werd — dwaalde haar oog over de velden, ginds naar de zon, en bad zij, voor het eerst in al die weken ootmoedig: Heere, Gij weet wat voor Uwe kinderen het beste is — niet onze wil, niet mijn wil, maar de Uwe geschiede, o God . . .

De late middag, hoog en wijd alom, scheen haar een kerk . . .

Zij waren nu omgekeerd, en Wim steunde haar forscher. Ze was even gestruikeld over een scheur en hij meende dat ze moe werd, verweet zich al haar te ver te hebben meegesleept. Zij liet 'm maar stil in dien waan, gelukkig om zijn goede bezorgdheid. 'n Lieve broer was-i, die Wim. Af en toe sloot zij even de oogen, zich veilig gedragen voelend door zijn steun; dan was het zalig voort te glijden, zonder dat je haast je voeten voelde; voort te deinen, te zweven, als zweefde je boven den grond. Links, op zij, stond de zon nu vlak op de aarde, vurig-rood. Het was of de boschrand er in brand stond. En dichter bij, in het koelere licht over de velden, waar langzaam aan schemer te duisteren begon, waren de dingen zoo vreemd-anders nu dan gewoonlijk: de voorbij vliegende molentjes, de hekjes, een enkele verre hofstee ook . . . Het werd haar als reden ze, zweefden ze door een betooverde wereld, en de oogen gesloten, ginds de vurige brand, scheen het Ida, of het Johan was in wiens armen zij zoo voortdeinde, wiens warme adem langs haar wangen streek. Geluk . . . dit was geluk . . . ging 't door haar borst. Zoo te zweven blijven . . . altijd . . . dien druk, den o zoo zachten en sterken, den krachtig schragenden druk te voelen . . . altijd . . . en daarbij te denken aan haar verren liefste . . . aan Johan . . .

Nooit anders . . . niets dan dàt . . .

. . . .

In de menschenvolte, bij het tentje op den vijver terug, bond — onder 't flak'rend schijnsel der lantaren — Wim nu Ida's schaatsen los.

— We zullen krijgen, dat we zoo laat zijn . . . schertste hij, tegelijk zijn hoed lichtend.

— Wie groette je daar, vroeg Ida mat. Zij was moe en bleek — al die menschen, die stemmen, na de wijde rust van buiten . . . haar droom . . . brachten haar van streek.

— Ik? . . . ach . . . zoo maar . . . een kennis, ontweek Wim, blijkbaar verward.

Toen zag Ida, hoe de jonge man, dien Wim gegroet had, werd

aangeklampt door iemand die zij kende, Dora Rikkers, een meisje van den krans. Een pijnlijke trek verwrong even haar bleek gezichtje.
— O... is het... Haar stem stierf en haar lippen trilden. De broer van Dora was de vorige week uit Amsterdam naar 't stadje overgekomen, om zijn plaats te vervullen als onderwijzer aan de christelijke school.

III.

Het was gaan sneeuwen. Een paar dagen lang hadden groote wollige vlokken gedwarreld voor 't raam van 't tuintje, waren neergezegen op de schrale grasperkjes, die zij blankig overstuivelden. Als een hermelijnen rand zette zich op de dof-bruine schutting, aan het einde bij den muur waar de klimop stond verbloesemend tot een bloei van fluweelig witte winterbloemen.

Toen was dooi ingevallen. De hermelijnen rand op de schutting dunde uit als door mot aangevreten; dikke klonters wit bleven hier en daar naplakken, nog een tijd, tot ze glissend afgleden. De klimop droop en glansde met de metalige nieuwheid van zijn afgewasschen blaadjes; langs den muur streepten donker-grauwe plekken van afdruipend sneeuwwater. De hartige vorst-atmosfeer verklamde; 't scheen of alle dingen in huis nattig aanvoelden. De triomfeerend-blauwe vrieslucht hing verschrompeld boven 't stadje, ziek en kleurloos, neerdreinend over de morsige sneeuwstraten een vale schemering: geen dag en geen nacht.

't Was in die dagen, dat Ida op een morgen wakker werd met de gedachte aan de W a s c h. Door 't raam, waarvoor ze vergeten had het rolgordijn te laten zakken, bleekte de morgen haar kamertje binnen, killig afschampend tegen 't blauwe behang met de lichtere vierkanten van opgehangen teksten, glijdend over de tafel, waar als rare dingen haar boordje en manchetjes kronkelden, langs de gele linnenkast met wit-beenen sleutelgat-rondingen naar de waschtafel in den hoek, daar krijtwit verstollend tot de brutale plekking van lampetkan-in-kom.

Ida, in een plotseling geheel wakker zijn, lag op haar rug dit alles aan te zien, en huiverde. Zij trok de dekens vaster om zich heen, zich klein makend in 't holletje van haar eigen lijfs-warmte, en sloot even de oogen. Een weeë ellende siepelde in haar binnen, er verdringend de heerlijke weelde van haren droom. 't Was zomer geweest en ze had met Johan geloopen over groene weiden; vogels zongen hoog in de lucht; voor hun licht-gaande voeten schoten de bloemen op, en ginds in de verte ruischten bosschen vol beloften. Zij gingen hand in hand, als kinderen; soms zagen zij elkander even aan en dan was het of hun blikken in elkaar versmolten. Ver over de verre landen heen had muziek geklonken als van weeke violen...

Ida, in den grauwen morgen, lag stil, haar oogen starend naar 't plafond, haar vingers gekrampt in de lakens. Een wrange bitterheid was in haar mond, plakkend haar tong aan 't verhemelte; een schreiens-behoefte slikte op in haar keel; ze voelde zich inwendig uitdrogen van leegte. Het was haar of ze hier lag in een wijd, wijd niets van grauwe verlatenheid; of haar bed een schip was waarop zij langzaam afdreef, langzaam, langzaam afdreef naar een oord van verschrikking en dood. Ze kon niet roepen en ze kon niet weenen; ze kon niets dan star-roerloos liggen met een droogheete schokkende ademhaling, die blauwig boven haar verdampte.

Even dacht ze nog aan de wasch: dat die beneden op haar wachtte, en aan den krans, vanavond, waarop ze niet gemist kon worden met de thee ... toen dacht ze niet meer, liet zich denkeloos gaan op de deining van dat wijde, wijde meer van grijze alleenheid ...

Maar de ontspanning was spoedig gekomen, met snik-schokken haar doorhuiverend, terwijl zij met haar hoofd als van pijn over haar kussen wreef. — O ... o ... haar droom ... haar mooie, lieve droom ... was weg ... als àlles weg ging ... er was niets meer ... niets. Waarvoor leefde zij nog ... Wáárom deed God haar dan wakker worden, nu alles zoo grauw was en dood en leelijk ... waarom had Hij haar in haar droom niet gedood ... op 't oogenblik dat zij meende gelukkig te zijn? ...

Schurend drong zij haar hoofd in de kussensloop, kauwend het zilt-vochte linnen. Ze riep weenend Johan met lieve naampjes, kinderlijk-klagend, waarom hij haar liet. — Jo ... mannie ... waarom ben je weg gegaan van je vrouwtje ... waarom laat je me zoo alleen in die kouwe, akelige wereld? ... Weet je dan niet dat ik dood ga ... dat ik niet leven kan zonder jou ... Wat kunnen me al die menschen schelen, die zeggen dat het niet màg ... als jij maar van me houdt Jo ... en me in je armen neemt ... en me kust ... weet je dan niet meer die groene wei en de vogels ... was het niet mooi alles ... en hielden we toen niet van elkaar ... Jo ... Jo ... ventie ... waarom ben je dan van je vrouwtje weggegaan ...

Toch, langzaam, bedaarde zij, moe van haar tranen. Na eenigen tijd lag zij willoos, oogen gesloten. Zij hoorde buiten de klok spelen als een bekend geluid van iederen dag, dat geheel haar in de werkelijkheid van haar kamertje nu terugbracht. Ademloos lag zij, als door iets geheimzinnigs gedwongen te luisteren naar dat klokkespel daar buiten, dat langzaam-securig zijn melodie aaneenhaspelde. Nooit had ze 't gehoord als dezen morgen, nootje voor nootje, zoo dwaas, als stond zij er vlak bij en als zag zij de klepels een voor een vallen, en dan telkens die éene toon, die steeds weer terugkwam. Zij had nooit nog gelet op dien vreemden éenen toon, die zoo akelig er tusschen viel, heel in de diepte. Ze

werd bang voor dien toon, wilde 'm niet meer hooren, bleef luisteren naar de hooge trippelnootjes, net muizen die elkander nazaten. Maar dan kwam, telkens, toch die éene zwaarmoedige, griezelige toon er weer tusschen vallen — zoodat ze eens zelfs even schrikte, zóo akelig als 't klonk.

Toen was het stil — een oogenblik — daarna acht doffe slagen.

Half acht! Daar hoorde ze pa zijn schoenen al binnen halen. Ze moest noodig op om voor zijn boterham te zorgen. Dolfje en Lien zouden haar ook dâlijk noodig hebben! . . .

Onder 't ontbijt eerst bedacht ze, heelendal vergeten te hebben te lezen uit haar bijbeltje. Maar ach, wat gaf 't — gelúkkig werd ze er toch niet door! Mèt dat het door haar heenging, schaamde zij zich over deze bittere gedachte. Het was slecht en zondig zoo te denken en 't beste bewijs dat zij niet verdiènde gelukkig te zijn. Zij dacht aan haar middag op het ijs, zoo kort eerst geleden. Tòen had ze zich zoo sterk en deemoedig gevoeld. En nu? Nu was zij weer het schreiend, dwingend kind, dat niet gaan wou het pad dat God haar te loopen gaf. Maar waarom maakte God haar dat pad ook zoo zwaar?

Zoo dacht zij, terwijl zij, boven, de bedden weer opmaakte en Lena achter haar rug de waschtafels deed. Hu!, dat gril-koude geluid van het water uit de kom in den emmer en dat ijzige geklikker van de kraft op het marmerblad. En beneden die kille wasch, die te wachten lag.

Met slappe armen bleef Ida een oogenblik werkeloos staan, starend naar den dooi die langs 't kozijn sijpelde. Ze voelde zich zoo lam, zoo moe; ze had op de plaats willen sterven.

Beneden — in de sombere achterkamer — waar de over stoelen en tafel verspreide servetten en lakens een lijkig wit afketsten, stonden Ida en haar moeder te rekken. Er hing een broeiïg-muffe hitte in 't klein vertrek, een zoet-weeë geur van half-droog linnengoed. Er werd weinig gesproken. Juffrouw Westerman, kleintjes in haar zwarte japon, stond met den rug naar 't raam, haar handen knijperig vlak voor de borst het laken houdende, als bang het te laten slippen. Haar lippen hield ze stijf opeen geperst, of ze mee moesten vasthouden, en telkens, onder het schokkend gerek, trilde 't toetje op haar trillend hoofd als een grauw bibbrend kneutje. Als ze zich even uit de schaduw boog om een nieuw stuk goed van een stoel te krijgen, trof het Ida hoe slecht en geel-bleek haar moeder er uitzag, met donkere kringen onder de oogen en een hoekige trekking van het gekrompen, glimmend-schrale wangvel om de sterk naar voren staande jukbeenderen.

O — Ida wist het, hoe haar moeder leed, geleden had van 't oogenblik af dat Johan zich had uitgesproken. En toch scheen 't

haar of ze 't nooit zoo geweten had als nu, eensklaps, nu zij haar moeder zag staan in 't druilig licht van den Decembermorgen. Vol smart en schaamte voelde zij zich en tegelijk vol van overvloeiende teêrheid voor haar moedertje, die haar begreep en die haar, had het van haar afgehangen, zeker nooit zoo wreed van Johan zou hebben gescheiden. Zij — Ida — ze was slecht geweest door zich al die weken zoo alleen op te sluiten met haar verdriet. Pijnlijk vlijmde in haar het zelfverwijt, dat ze niet had willen getroost worden — zich heftig had losgerukt en naar haar kamertje gevlucht was dien middag dat haar moeder, zacht, haar hoofd tusschen haar handen wilde nemen en met liefdewoorden haar troosten. Vol gemelijkheid was ze de trap opgesneld, haar moedertje verschrikt en droef alleen in de kamer achterlatende.

Ida voelde haar oogen vol tranen komen; ze bukte zich over een stoel met handdoeken en sloopen, uit vrees, moe zou haar zwakheid bemerken.

— Ida... kind... denk je er aan die sloopen van de kleintjes apart te houden... die moeten boven in het kastje op 't portaal...

Zij antwoordde niet, boog zich lager, zich verbijtend de lippen om niet in schreien uit te barsten — ze begreep zelf niet recht waarom.

— Ida... hoor je 't kind... herhaalde haar moeder. En antwoord moetende geven nu, zei ze zacht, half-versmoord: — Ja moe...

Een oogenblik later lag ze neergezonken voor den stoel, snikkende. Ze had het niet langer kunnen inhouden.

— Kindje... m'n meisje... toe, wat is het dan... Idatje-lief, toe huil niet zoo; waarom huil je nu zoo ineens? Heeft moeder iets gezegd of gedaan, dat je...

— O nee... nee... snikte ze hartstochtelijk. — U heeft... niets... u is... lief... maar dat ik... dat ik...

Zij schokte haar woordjes uit, schreiend met haar hoofd in haar arm, boven den scheefgezakten stapel waschgoed.

— Wat heeft mijn Ida dan, zeg... wat is er dan, dat... zoo ineens... drong zachtjes juffrouw Westerman, zich over haar heenbuigende.

Het meisje drukte zich lager neer, als zich uitbuigend onder de streelende hand harer moeder. Een paar sloopen gleden op den grond.

— Ach nee... er is niets... vraag u maar niets... snikte ze.

Juffrouw Westerman trok haar hand terug. — Goed kind, dan zal ik niet meer vragen... En ze nam de kwast op, om het linnen te besprenkelen, dat kalkig-wit over het tafelblad lag uitgevlakt.

Ida bleef stil, nog een poosje; toen richtte zij zich uit zichzelve langzaam op en bette haar oogen. Aarzelend trad zij op haar

moeder toe, d'arm om haar hals slaande. Moedertje... vergeef u me... dat ik...

Rood-beschaamd verborg zij haar hoofd tegen haar moeders schouder.

Juffrouw Westerman wist niet wat te antwoorden. Wel had ze, even, iets als verlichting gevoeld dat Ida eindelijk uit haar onnatuurlijke dagen-lange strakheid losweekte, een strakheid waarin heur kind haar, die zoo graag had willen troosten, koel op een afstand had gehouden, — maar deze woorden, deze zelf-beschuldiging begreep zij niet; 't was overspanning meende zij en 't scheen haar 't best maar niet te antwoorden.

Haar arm had zij liefkoozend-zacht gerond om haar dochters schouder; met haar hand streek ze lichtjes over Ida's haar. Op zij, van uit den winkel, grommelden stemmen, onder 't even koperklirren van de weegschalen tegen elkaar. In het tuintje druppelde de dooi.

Eindelijk maakte Ida zich zachtjes los, zag haar moeder aan, glimlachend door hare tranen.

— U is dus niet boos, dat ik al deze dagen zoo onaardig ben geweest?... De glimlach slonk weg en haar oogen troebelden vol treurigheid.

Juffrouw Westerman zag haar dochter aan met droeven blik, schudde langzaam het hoofd. Wat was het, dat haar opeens den druk van haar verantwoordelijkheid zoo zwaar deed voelen, zich verwijten, dat zij haar kind in deze moeilijke tijden te veel aan zichzelf had overgelaten? Zij was een eenvoudige vrouw, wat schuw van karakter, een beetje verlegen steeds tegenover haar groote en haar over het hoofd groeiende kinderen. „Die jongelui van den nieuwen tijd laat ik maar liefst hun gooi gaan" hoofdschudde ze vaak, als haar kinderen iets deden of zeiden dat zij in haar simpelheid niet begreep — en hare woorden waren steeds door haar goedmoedigen oog-blik overglimlacht. Over 't leven had ze nooit veel nagedacht, eenvoudig het aanvaardend uit Gods hand. Ook het groote verdriet in haar rustig bestaan: die val, waarvan haar been nooit heelemaal genezen was — had ze leeren aannemen als uit Zijn Vaderhand, zich vragend of zij dan het goede van God zou ontvangen en het kwade niet ontvangen? Ze was maar een eenvoudige vrouw, zonder geleerdheid, die als meisje haar moeder geholpen had bij 't dagelijksch werk in 't groote huishouden; tevreden, later, haar man was gevolgd, zonder een alles overweldigend geluksgevoel, maar kalm-blijmoedig, zacht-vredig-verheugd. Het leven had haar nooit groote raadsels op te lossen gegeven — de sleutel op alle ding was steeds geweest haar kinderlijk geloof. Zelfs toen haar Karel de scheiding van Ida en Johan noodzakelijk had genoemd — had ze wel, ja, even, een groot medelijden gevoeld met haar beide kinderen, maar toch haar man dadelijk toegestemd

dat het zoo het beste — immers het door God geëischte — was, — in de vaste verzekerdheid dat Ida en Johan over dit verdriet wel gauw zouden heenkomen.

Nu, dezen morgen, in de half-donkere winterkamer, verstard in de somberheid van 't lijkige licht — was het of zij, starend in die waas-droeve oogen van Ida, plotseling begreep dat er een grooter, feller smart moest vlijmen dan zij tot hiertoe had vermoed. Ida was zoo koel meest, zoo in zich zelf gesloten die laatste weken — den troost en de opbeuring van haar moeder scheen ze niet noodig te hebben — zoo had meer verdrietig dan bitter de juffrouw gedacht. Nú was het dat zij met stille ontroering doorvoelde, hoe die koelheid van haar kind slechts aan de oppervlakte gelegen had: hoe diep, diep binnen-in, hare ziel snákte naar troost. O, nu te schreien om en met haar kind, om het leven waar ze steeds was doorgegaan zonder te denken en zonder te begrijpen, doch dat haar nu, eensklaps, drukte met een druk van verantwoordelijkheid ... looden zwaar ... looden zwaar ... Hadden ze goed gedaan, zij en haar man; was het werkelijk Gods wil geweest, die beiden te scheiden; konden zij in hun menschelijke kortzichtigheid zich dan niet hebben vergist?

Juffrouw Westerman weende; snikkend weende zij aan Ida's borst.

— Moetje, moedertje ... kom, wat is er nou, wat is er nou opeens? trachtte 't meisje te sussen, het grijzig hoofdje tusschen haar beide handen nemend en het kussende.

— O kind ... ik weet niet ... of ik ... of we ... ach 't leven lijkt me zoo moeilijk opeens ... ik begrijp niet hoe 't komt, maar ... opeens. . .

Snikkend schokte haar kleine lichaam in de zwarte japon; tranen persten tusschen de ontstokene oogleden, bij de blonde wenkbrauwen. Ida sprak nog kleine troostwoordjes, als tot een kind. En onderwijl dacht zij: hoe vreemd — dat i k nu troost en lieve woordjes spreek ... terwijl juist i k aan troost en lieve woorden zoo'n behoefte had ... Het leven is soms net een poppenspel ...

IV.

Lena, na 't avondeten, had vlug haar even geholpen met omwasschen, terwijl haar moeder de kleintjes naar bed bracht. Dat was iederen Maandagavond een gehurrie met dien krans; eerst dat omwasschen, dan de kinderen, dan beneden de heele kamer nog: alles klaarleggen, zorgen voor 't theewater ... en dat alles in nog geen half uur tijd, want ze kwamen vroeg. Waar was die wol van juffrouw Pieterse nou weer; ze had er gisteren een strengetje van gebruikt voor een zweep voor Dolf. Hè, jakkie, daar ging de heele rommel naar beneden.

Ida stampvoette. Op haar teenen reikend voor de hooge kast,

trok zij de opgetaste pakken wollen en katoenen lijfgoed naar zich toe; rits-rats alles maar door elkaar op den grond. De zurig-rinsche geur van 't nieuwe goed omwalmde haar: die Maandagavondgeur, haar stikkend in de keel dringend. Zij graaide maar luk-raak het goed van den vloer en kletste het op de tafel; toen, zenuw-gejaagd, nam zij een stoel om boven op de plank te zoeken naar de wol van juffrouw Pieterse. Hè, waar zat die nou; ze wist toch zeker dat ze 'm op zijn plaats had neergelegd. Daar werd al gebeld — zou je altijd zien als je laat was: dan kwamen zúllie vroeg — net of ze 't deeën om je te treiteren.

Maar 't scheen een klant te zijn, en ze had — de kluw wol nu eindelijk gevonden — nog rustig tijd om den boel wat ordelijker op tafel te schikken: elk zijn eigen stapeltje kleeren, 't kaartje met zijn naam er bovenop. Toen ging ze voor de thee zorgen.

De eersten die kwamen waren juffrouw Bokhorst en Jaantje Pontier — de juffrouw klein, schriel menschje in vaal-zwart manteltje, het spitsig kinnetje en den ronden haviksneus leepjes vooruit. Ze droeg zwart tricot handschoenen, met een paar „luchtgaatjes", zooals zij grapte, en een schurftig bontje om haar gelen hals. Ze ontkleedde zich dadelijk met groote bereddering; onderwijl gluurden haar donkere, beweeglijke oogjes rond naar een stoel waar ze haar goed kon neerleggen.

Jaan Pontier was een breede, forsche meid van bij de twintig. Ze zat vreemd in haar bruin, te nauw jacquetje gedraaid, waarvan ze onverschillig nu de knoopen losmaakte. Jaan was een lange lijs, één stuk onverschilligheid al wat er aan zat. Haar breede mond met dikke lippen trok altijd scheef naar den linker-bovenhoek, als zat zij voortdurend met spijtigheid of minachting. Toch vonden die haar kenden haar zoo kwaad niet; 't zat niet diep, maar 't was een beste meid.

Na die twee, stond de deur niet meer stil. Van uit de gang brachten zij hun gekakel de kamer binnen mét veel kou en nattigheid van de straat. Lena nam ze allen hun mantels en hoeden af, droeg die dan naar de keuken om ze wat te drogen bij het vuur. Bedrijvig schikte men zich om de tafel toen, ieder dadelijk bezig met het losmaken en uitzoeken van zijn pak.

— Ik heb m'n hemd niet, en een vrouwerok die niet van mij is... laat 'es zien dan... wat heb ik... da's één... da's twée, nee, die rok is niet van mijn... is die ook van u juffrouw Pieterse?... en heb u dan soms... mag 'k 'es zien... effe kijken maar... ik geloof...

Juffrouw Steensma boog zich ver opzij, juffrouw Pieterse, die goeiig achteruit leunde, haast van haar stoel dringend.

— Laat 'es zien... wacht... daar heb ik... ach nee... ik dacht...

Juffrouw Steensma was erg bijziende. Haar kippige oogen van achter den stalen bril fladderden over den witten hoop stukgoed; haar dorre vingers frutselden alles dooreen. Tot Dora Rikkers 't verlorene schaap haar van over de tafel overreikte; 't scheen door een vergissing bij haar stapel gekomen.

Ida had het druk met theeschenken. 't Nam al haar aandacht in beslag. Een gegons van stemmen zoemde om haar heen, zonder dat zij hoorde wat er gezegd werd. Ze had 't land aan die kransavonden; ze hield niet van die ouwe juffrouwen; ze voelde zich en die paar andere jonge meisjes die er bij waren verdrogen van saaiheid. Toch had ze zich altijd opgedrongen, 't was slecht en zondig zoo te denken: haar onbekeerde hart, dat zich van 't arbeiden in Gods wijngaard wilde afwenden. 't Was toch immers goed en nuttig wat ze deden: werken voor de zending. Waarom zag ze dan altijd eerst het belachelijke van zulke avondjes — was het niet omdat ze haar naasten niet lief kon hebben als zich zelve? En toch was dat het gebod van den Heer Jezus geweest.

Als de thee dan eindelijk was rondgegeven en zijzelve ook gezeten, tusschen haar moeder en Jaantje Pontier, kwam het boek voor den dag en slonk het stemgeroezel, de juffrouwen zich even verschikkend en breed-aandachtig zettend om te luisteren. „Doornen op den levensweg" heette het boek; men was het begonnen op aanraden van juffrouw Pieterse, die het te leen had van haar nicht, eene juffrouw Gijzelaar uit Leerdam, en die nicht, die had het een „dierbaar" boek genoemd.

Ida vond het vreeselijk taai, en haar vader die het eens, na afloop van den krans, toen de dames al weg waren, had vinden liggen had het, na er een weinig in gebladerd te hebben, bot-weg een boek geoordeeld om de menschen van het christendom te vervreemden inplaats van ze er toe te bekeeren.

— Da's geen blijde boodschap, da's een huilende boodschap, had hij gezegd.

— Maar man . . . vermaande zacht de juffrouw.

Sedert had Ida zich niet meer geroepen gevoeld naar 't voorlezen te luisteren; zat ze, al trekkend haar naald door 't stugge stukgoed, maar wat vaagjes voor zich heen te droomen, op de zeurige cadans van de stem die las. Alleen als ze zelve lezen moest, trachtte zij hare aandacht bij het boek te bepalen, dwong zij haar stem tot wat warmte, wat geluid. Ze deed haar best zoo goed mogelijk te lezen, evenals vroeger op school; lette goed op de komma's en komma-punten die ze tegen kwam, en trachtte vooral ook geen woorden in te slikken. 't Was haar altijd een verlichting als haar beurt voorbij was.

Vanavond las juffrouw Bokhorst, rettelend-snel, als een eentonige waterval, — en Ida, met de thee voorloopig klaar, liet zich glijden in haar lief, zacht-triest gedroom. Het was als een nevel van zoete

bedwelming die zich om haar sloot, haar afsloot van het werkelijke leven, haar bedde steeds weeker en inniger. Ze gaf zich machteloos aan dat gedroom, zag de werkelijkheid nog schemeren daar onder de lamp in 't hoekig beweeg der bleeke hoofden, — zij wist, hoe zij, aan 't gedroom zich gevende, verloren was, als een drenkeling die in 't zacht-bolle water steeds dieper zinkt . . . maar ze kon geen weerstand bieden, wilde geen weerstand bieden ook, liet zich zinken, zinken, zalig-zacht, zalig-diep . . . Ze was in Rotterdam bij Johan op zijn kamer. Zij zat op zijn schoot en hij kuste haar. Met gesloten oogen zat zij en voelde zijn warme lippen op haar wangen, haar mond. Zij streelde zijn haren als zoo vaak vroeger en zij luisterde met gesloten oogen naar zijn stem, die sprak. Hoe ze nu nooit, nooit meer van hem weg mocht gaan, zijn kleintje, nooit, nooit meer; — hoe ze nu altijd, altijd bij hem blijven moest. Zoo eenzaam en zoo alleen was hij geweest zonder haar in die vreemde, groote stad; telkens meenend dat zij komen zou, dat hij haar zóo tegen zou komen op straat; dat hij haar vinden zou, als hij 's avonds thuis kwam van zijn bureau . . . en telkens, telkens was hij teleurgesteld . . .

Hij sprak met zijn hoofd liggend tegen haar borst, en haar vingers streelden zijn haren. Toen, met een schok, was ze opeens in de werkelijkheid terug, zag de hoofden om de tafel, hoorde de rettelende stem die las. „Wij leggen onze tallooze zonden en misdaden voor 't aangezicht des Heeren onzes Gods. De zon Zijns Heils verwarmt onze koude, van Hem afgekeerde harten, zooals de zon aan den hemel een dorren kouden wintertuin . . ."

De woorden gingen aan haar geest voorbij zonder dat zij ze hoorde — alleen dat ééne woord: zonde . . . zonde . . . klonk als een graftoon in haar na. O 't was zonde, bittere zonde voor God, zoo te denken als zij deed; als een gloeiende druppel van schaamte voelde zij het nu gloeien op haar ziel; of zijn kussen nog op hare wangen brandden, haar handen nog tastten de zacht-wollige meegevendheid van zijn krullend haar. 't Was slecht, 't was slecht; Jo was haar man niet meer, mòcht haar man niet zijn; haar ouders wilden 't niet en zij moest haar ouders eeren. Maar een opstand woelde in haar boven bij haar denken dat het niet mocht, niet mòcht. Haar oogen staarden star-brandend in den lichtkring om de tafel, waar de bezige gestalten plotseling reuzig dreigend zaten uitgegroeid in botte vijandigheid. Ze zag juffrouw Pieterse, groot en vierkant rechtop in haar grijze japon, het glimmig bleek gezicht met het hoog-uitspringend voorhoofd en de koel-blauwe oogen recht in den lampglans. Achter dat voorhoofd, die oogen, wist Ida het, en ze wist het tusschen haar lippen, die zij onder 't haken stijfgeknepen hield en die zich maar zouden te openen hebben om 't uit te spreken, als een veroordeeling. En naast haar juffrouw Steensma, 't klein rood gezichtje wegkrimpend achter den groven

bril, de ziekige oogen roodig ontstoken van bijziendheid, hulpeloos turend op 't stuk goed dat ze hoog hield onder haar neus. O, Ida wist wel, hoe ook juffrouw Steensma dacht, ze zag — of verbeeldde zij 't zich? — neen ze zàg, hoe de oogen van 't menschje, het mènsch, o dat être! af en toe haar kant uitschichtten, telkens als uit het klaterend klanken-gerettel van juffrouw Bokhorst, die las, woorden opdoken, ineens heel-hoorbaar, als „zonde" en „ongeloof" en „vijandschap tegen God". En o, dat wezen, dat klein-geniepig heksje met 'r donkere oogjes, waar Ida als kind al bang voor was geweest. Ze deed het er om, die woorden benadrukken, om haar en Johan te grieven. O, schijnheiligen waren 't en huichelaars, allemaal, allemaal! Ze zeiden niets, ze spraken 't niet uit — als ze spraken tegen haar deden ze liefjes-meewarig — maar ze dàchten het, dàchten het, en in hun schijnheiligheid veroordeelden zij allen Johan! Maar 't kon haar niéts, 't kon haar alles niets schelen; zij hield van Johan en Johan hield van haar, en niets, niets ter wereld zou hen kunnen scheiden. Had Johan het zelf niet gezegd en stond het niet — waar was het ook weer? — ze geloofde in de Openbaring, in ieder geval in den Bijbel, Gods woord, het woord door God zelf gesproken: hoe geen wateren van de zee de liefde zouden kunnen uitblusschen? Wat dachten die menschen dan, wat dachten haar ouders, dat ze zoo maar van Johan zich scheiden liet, ze al het mooie wat zich langzaam tusschen hen had opgebouwd zoo maar liet stuk slaan; als was er nooit iets geweest? O, 't was slecht van haar ouders, zij die zich christenen noemden, 't was slecht, 't was slecht!...

Een wrange bitterheid proefde zij, terwijl zij, uiterlijk gedwee, zich wegboog over haar werk. Diep in haar, als uit de verte, spraken er stemmen, zacht schreiend en klaaglijk bedroefd: dat zij zich van God en haar Heiland vervreemdde door zulke gedachten — maar ze wilde niet hooren die stemmen, nu, dat haar ziel zoo bitter vol ellende was en wrok.

Doch al gauw kwam de ontspanning. Week voelde ze zich worden en de avond-kamer doezelde in tranen weg. Als ze langer bleef zou ze in snikken moeten uitbarsten.

Zij legde haar naaiwerk neer, stond haastig op en verliet het vertrek. Boven op haar donker-kille kamertje, voorover op haar bed, smolt al haar stugge, harde bitterheid uit in geween.

TWEEDE HOOFDSTUK

I.

— Kom Iedje, van middag eens een ouwerwetsche wandeling kind? Wim heeft ook zin in een loopie, is niet jong?...

Ida schrok op, zag haar vader aan, even glimlachend. Ze had voor het raam van de huiskamer staan droomen, starend naar de zwart-kale heesters, die af en toe even van een lichten wind doorsidderd werden.

Het was Zondag na het eten. Moeder bergde in de keuken met Lena den boel op; zij had willen helpen, maar moe had haar zachtjes geweerd met de woorden: laat maar kind, en haar daarbij zoo treurig, zoo zacht-weemoedig aangezien, dat Ida zich snikkend aan haar borst had willen werpen.

— Kom kind, zeg, lust in een trippeltje meid? Wel foei, we drogen hier nog met z'n allen uit om die kachel.

Hij had zijn hand op haar hoofd gelegd en draaide haar gezicht naar hem toe, bleef haar zwijgend en vol liefde aanzien.

Weer, even, glimlachte Ida en sloot toen de oogen in 't zalig, tegelijk in-droef besef van hier in huis te worden liefgedaan. Het was als heel in 't begin, na de breuk met Johan, die eerste dagen, waarop allen om strijd zich beijverd hadden zacht en vriendelijk voor haar te zijn. Het scheen of de daarop gevolgde weken van lichte verkoeling en vervreemding, waaraan zij door haar stugge afzondering, haar egoïstisch zich-opsluiten met haar smart schuld had, maar een droom waren geweest; of het alles steeds geweest was als nu: die stille liefde, die zachte toewijding van wie haar omringden, tot Dolfje en Lientje toe, die hun stemmetjes temperden, hun kibbelpartijtjes staakten als zij in de kamer was. Wat kon Lientje zich poesjes-aanhalig tegen haar aandringen, als een heel klein kindje nog haar krullenkopje bergend in de plooien van haar japon. En Dolf, kleine baas, hoe trotsch was hij op de bouffante, door Ied in de lange, lange winteravonden voor hem gehaakt; en ze deed maar of ze niet wist voor wie het peperhuis van briefkaarten bestemd was, waaraan hij na den eten, in zijn

hoekje, tong-uit-den-mond geduldig zat te knutselen. „Voor Ida... om knoopjes in te bewaren..." had ze hem eens geheimzinnig tegen Lientje hooren fluisteren, en 't vrouwtje knikte wijs, of ze er alles van wist. Die Dolf, 't was een heele toer voor den beweeglijken jongen: zoo stil in een hoekje bezig te zijn!

'''t Ging alles door haar heen, nu ze voor 't spiegeltje boven de waschtafel haar hoed opzette — speld tusschen de lippen — zich klaar-makend voor de wandeling met vader en Wim. Dat was in lang niet gebeurd, dacht ze verteederd, en herinneringen van vroeger, vóor haar verloving met Jo, zweemden haar aan. Een onbewust verlangen naar dat vroegere, dat oude, kwam in haar — verlangen naar de rust, die lief-zachte vertrouwelijkheid die hen allen bond. Scheen het nu niet of die rust, dat vertrouwelijke terugkeerde? Of die band van warm-koesterende innigheid hen weer ging samenhouden als leden van hetzelfde huis? O, als ze dan dacht aan haar eigen bitterheid en liefdeloosheid, haar opstand tegen God en haar ouders, dan bemeesterde haar wel eens 't gevoel of zij de „verlorene dochter" was, die, als in de gelijkenis de verloren zoon, in 't huis haars vaders was teruggekeerd, beschaamd om al die liefde waarmee men haar tegemoet kwam.

Zie zoo, haar hoed zat vast, nu vlug haar manteltje; beneden hoorde zij de stemmen van vader en Wim. Onder 't aankleeden gleed haar oog over de zilverletterige teksten; ze voelde zich moedig en monter voor de wandeling.

— Da's in lang niet gebeurd meid, wacht, geef me een arm, dat loopt makkelijker, niet, en weet je wel, dat dee je vroeger zoo graag.

Vaders stem klonk opgewekt in de stilte van de zondagsstraat; en 't liep dadelijk veel prettiger, nu hij, zijn arm door den haren gestoken, haar zachtjes stuwde over de wat hobbelige straat.

— Een, twee, een, twee... Hè jongens, ik ben blij er eens uit te zijn... Wacht, daar heb je meneer de Vries... dàg meneer de Vries... o wacht, hij kijkt niet...

— Of hij wil niet kijken! lachte Ied; de opgewektheid van haar vader was aanstekelijk.

— Best mogelijk hoor; maar dan is 't verlies aan zijn kant. Zijn het maar geen kinderen die ik heb, wat jij? Die zoo groot als ze zijn zich niet geneeren hun ouden vader nog op sleeptouw te nemen!

— U neemt o n s op sleeptouw, mij tenminste; u trekt me maar voort, dat ik nu al buiten adem ben!

Al gauw hadden ze 't stadje achter den rug, gingen nu een paadje langs een smalle vaart, die stalig lag te glanzen in 't grauwe wintermiddag-licht. Aan de overzij van 't water, mollig opgetast, lagen de bouwakkers gaaf-zwart en paarsig-gloedend, hier en daar

door wat frutselig winter-groensel, in rechte vakken uitgesneden. onderbroken. Een enkele broeikas, half door matten bedekt, rekte als een zwartig geraamte zijn vormen in de velden-ijlheid op. En over dit alles de lucht, effen-grijs, strak gespannen als een dun vlies, waardoor de zon waterig trachtte heen te breken.

Het gesprek was van lieverlede geslonken tot nog een enkel woord nu en dan, over den weg, dien zij liepen, de torens, die zij zagen in de verte. En langzaam, langzaam héen door haar stemming van teêr-zacht geluk om haar ouders, haar zusje en broers, om die allen die lief en verwarmend voor haar waren, dat alles wat haar toch geláten was, siepelde in haar nu wêer dat bekende, gevreesde en toch in zoo wèllige zaligheid gekoesterde gevoel, waaraan zij zich geven m o e s t als 't haar besloop, als met slappe armen en bedwelmde zinnen, zonder dat ze iets vermocht. Stil en bleek ging zij tusschen haar vader en Wim; hoorde hen samen praten nu weer, over de spoorlijn, die in 't voorjaar verlegd zou worden, en over de nieuwe halte, ginds te komen bij de Fransche brug. Ze hoorde de woorden als van ver, begreep hun zin niet, want het siepelde maar, siepelde maar al hare ziel binnen; het was of het siepelde uit de grijze lucht, of het áánschreide uit het troosteloos-vale wintermiddaglandschap: het V e r l a n g e n naar Jo... die zoo ver van haar weg was... ginds in Rotterdam... door een eindlooze ruimte van haar gescheiden...

En het werd haar een ziekelijke weelde nu, om onder 't voortgaan zich weg te droomen, vereenzaamd, in de groote onbekende, zwarte stad, waarvan zij vage herinneringen had als klein meisje, toen zij over 't spoorviaduct gereden was en uitkeek door 't coupéraampje, nieuwsgierig-vermaakt en met een half maar begrepen griezeling toch, naar omlaag waar de menschen woelden in de gore straten, triestig verloren in de wijde uitgestrektheid van de grauwe Groote Stad.

Ze droomde zich er loopen tusschen al die menschen, die haar even soms in 't langsgaan vluchtig aankeken, niet begrijpend wien zij zocht, die vreemde, stille vrouw, die onbewogen ging tusschen al het stadsrumoer. Als zij geweten hadden, o, áls zij geweten hadden, die menschen — maar ze wisten niet en ze mochten niet weten; alleen, in een hooge vereenzaming, moest ze dragen haar wrange verdriet. En dan... dan stelde zij zich voor hoe haar oog Johan trof, tusschen de menigte, zijn lange gestalte en zijn lief, donker hoofd. Zij dacht zich hoe haar hart begon te kloppen, terwijl ze hem volgde nu, straat in straat uit, verwachtend dat hij ergens zou binnengaan. Want hier op straat kon niet hun ontmoeting zijn; 't moest stil en rustig wezen om hen heen, als zij aan zijn borst zou uithuilen. Hij ging, en zij volgde hem, vele straten in en uit. Soms week hij terzij voor een kar of een opstootje, en dan zag zij hem even niet, verzwolgen als hij scheen

in de massa — maar telkens ook dook zijn lange gestalte met het lieve hoofd weer op en kon zij zijn rustigen pas weer volgen, straat in straat uit, naar 't haar scheen een eindeloozen gang van uren. De straten werden nauwer en onaanzienlijker; havelooze vrouwen en kinderen stonden aan de deuren en zagen haar na. In gewone omstandigheden zou zij bang zijn geweest voor die menschen, maar nu... was het Jo niet die daar rustig vóor haar liep; was 't niet alles goed en veilig nu hij voor haar uitging? Arme Jo, hij moest het wel arm hebben, dat hij wonen moest in deze buurt...

— Wel Iedje, kind, wat zeg je van die zon daar; mooi hè, net zilver; ja, ons land is toch maar je land, wat jullie; of je 't nu 's zomers of 's winters neemt, je hebt altijd volop te genieten van wat je om je heen ziet.

Zij stonden stil en zagen over de vlakke velden naar den horizont, waar de zon het grauwe wolkenvlies nu had stukgebroken. Blauw-grijze wolkjes singelden een rullen krans om de vloeiende lichtbron, die metaal-gloedend uitgoot haar glans en de wolkjes doortintelde van transparanten schijn. Beneden lagen de triestig-paarse velden overzomerd, als bloeiselend teêre geheimen uit.

Stil stonden zij drieën in 't licht. Westerman even-gebogen als spiedende naar nog dieper lichtgeheimenissen — in zijn zwarte jas en zijn zwarten, glad-gestreken cylinder, waar de schijn in spiegelde, van een vreemd doende werkelijkheid — Wim met zijn glimlach van stille zaligheid, als staarde hij, starend in 't licht, Gods eigen hemel binnen, waar de engelen op- en neergingen langs de trappen van Gods troon. En zij zelve, Ida, wonderlijk ontroerd, met oogen, die de glanzen dronken, mild aan de lichtbron ontvloeid. Dan, eindelijk, zonder spreken, vervolgden zij den tocht.

II.

Ida, het laatste gedeelte van de wandeling, had haar droomen niet verder kunnen uitdroomen — haar vader, één twéé in den pas, haar bij den arm zachtjes voortstuwend — net als vroeger! had hij maar telkens gezegd — praatte druk over alles en nog wat, erg blijkbaar zijn best doende om haar monter te houden, haar 'r verdriet te doen vergeten.

Dien avond — liggend in het duister van haar kamertje, klaar wakker, handen op het kussen achter 't hoofd — gedacht zij het met een flauwe verteedering, hoe het dáárom geweest was, al dat gepraat over dingen die haar toch zoo onverschillig lieten: om haar monter te houden, haar 'r verdriet te doen vergeten.

Zij genoot er wel van, van die liefdevolle zorg om haar; ze

vond er wel in iets van rust en veiligheid: zich te weten thuis, zich te weten hier op haar oude, trouwe kamertje, en toch... toch besloop haar nu weer, als sluipend-aan met de duisternis om haar, het bekende, gevreesde en toch zoo gekoesterde Verlangen, dat schreide in haar ziel en giftte in haar bloed als een zoet-bittere bedwelming.

Roerloos lag zij in het donker; — af en toe kraakte even in de stilte het hout van de kast; verder geen geluid alom dan de suizende geluidloosheid van den nacht. En weer was zij in de groote stad Rotterdam, tusschen de wemeling der zwarte menschen, en zag zij Johan, hoog zijn lieve gestalte boven de hoofden der anderen uit, gaan zijn rustigen gang van straat na straat. En weer volgde zij hem in de nauwe buurt waar menschen vijandig haar nakeken, volgde zij hem, terwijl hij altijd maar verder en verder liep, wel uren lang. Dan, eindelijk, bleef hij staan voor een deur, morrelend met zijn sleutel in 't sleutelgat. Zij ook, op een afstand, was staan gebleven, en ze voelde haar hart aankloppen tegen haar korset, uit spanning of hij haar bemerken zou. Ze wilde roepen: Jo! — maar haar stem bleef stokken in haar keel. Even later hoorde zij de deur achter hem dichtbonzen.

Maar nu — nu stond ze op een duister portaal voor de deur van zijn kamer en luisterde. Hoe ze binnen en boven gekomen was, begreep zij niet, kòn zij ook niet, geheel als ze opging nu in haar luistering. Zij hoorde hem ritselen in de kamer, de bladen van een boek omslaan — ze zag hem zitten onder de lamp, zijn lieve donkere hoofd over de tafel gebogen. En nu stond ze eensklaps in de kamer, vlak achter hem. Zou hij opzien, dacht zij, met stokkenden adem. Doch hij bleef maar schrijven, al maar schrijven; ze zag hoe het witte papier dat voor hem lag zich vulde met de zwarte regels; hoe de penpunt met de regels krijgertje speelde; toch bleef de penpunt altijd vóór.

Toen, ineens, met een schok in zijn stoel, zat hij overeind. Haar hart bonsde op naar haar keel, als een verschrikt vogeltje. Langzaam wendde hij zich om en zag haar aan. Om haar heen verzwijmelde het alles weg...

Eerst laat, dien nacht, was zij in slaap geraakt. Haar verlangensvizioenen matten haar af in de wisseling van sterke spanning en de daarop volgende grauwe reactie, waarin zij zich vond liggen in haar kamertje, alleen in 't wijde, holle, van den zwarten nacht. In die reactie deed ze niet anders dan zachtjes schreien, met haar tanden op haar lakens bijtend, terwijl ze, buiten, om 't kwartier de klok hoorde, en de uren kropen...

Den volgenden dag ontwaakte ze vroeg, in den druilenden morgen. De nieuwe dag lag als een wijde witte leegte voor haar open, en onwerkelijk was haar het denken aan gisteren... die wandeling met haar vader en Wim, die lief voor haar geweest

waren . . . het mooie oogenblik met die doorbrekende zon . . .
Kil glemerde de vale ochtend door het half-neergelaten gordijn haar kamertje binnen, koud, wit en kil, haar verpletterend.

III.

De donkere dagen vóór Kerstmis kropen voorbij in een stage afwisseling der huishoudelijke plichten; 's morgens, als de ontbijtboel was weggewasschen, de kleintjes naar school, zat ze met haar moeder in 't broei-warm gestookt achterkamertje voor 't raam te naaien voor den kerstboom, terwijl het buiten nu eens regende, dan weer sneeuwde, zoodat het gras en de paden van 't tuintje onder een kliemerig goor-witte brei bedekt lagen. Af en toe spraken zij en haar moeder een paar woorden, na lange poozen van zwijgen. Haar moeder trachtte dan heel opgewekt te doen, maakte plannetjes voor de versiering van den boom, vroeg wat Ida mooier vond: sneeuw-van-watten, zooals verleden jaar, met van die zilveren ballen er hier en daar tusschen, òf kaarsjes alleen, zoodat er veel groen bleef, dat was stemmiger en mooier als-je-'t-haar-vroeg, maar de kinderen hielden meer van een „vollen" boom, dacht-Ied-òòk-niet?

Zij, zwijgend, knikte, er niet bij met hare gedachten, die weer ginds ommedwaalden in Rotterdam, te midden van den menschenstroom, of bij Jo waren op zijn stille kamer, waar hij zat te werken onder 't gele schijnsel van de lamp... en alleen wanneer zij in een sterke spanning van aandacht haar moeder zag in 't sprekende gelaat, voelde zij hoe ook haar moeder er niet bij was, hoe die leed om haar, al trachtte zij 't achter hare woorden te verbergen.

Eens op een morgen, dat zij weder langen tijd zwijgend tegenover elkaar hadden gezeten, had haar moeder plotseling het werk in den schoot laten rusten en was haar langen tijd blijven aanzien met in-droeven blik. Zenuwachtig, diep-ademend, had Ida nog een paar steekjes probeeren te doen; toen gleed haar de naald uit de rillende vingers en, opstaande als in een droom, zonk zij slap en willoos voor haar moeder neer, het hoofd snik-schokkend in haar schoot verbergend.

Zonder spreken had hare moeder haar over 't haar gestreken, minuten lang, toen eindelijk, zacht, gefluisterd: — M'n arme kind... kan je 'm dan maar niet vergeten... Nee?...

Ze had niet geantwoord, was maar stil blijven liggen, onder de streeling van die zachte vingers over haar hoofd. O God, laat me nu doodgaan; lieve Vader neem me toch weg... ging hunkerend haar gebed.

Tot nu toe had ze steeds schrikkelijk tegen de nachten opgezien. De eindelooze uren waarin zij wakker lag al woelende, tellende

het langzaam groeiend aantal slagen van de klok, die uren van heimwee en wrange verlatenheid, waarin 't Verlàngen aan haar ziel knaagde, al maar door, al maar door.

Dan, van lieverlede was dit veranderd. Na dien Zondag, waarop zij met de intensiteit van haar smachtende ziel voor het eerst in haar droomerijen over Rotterdam zich als levend had ingesponnen, was zij langzaam aan naar die oogenblikken van stille nacht-eenzaamheid gaan uitzien als naar een tijd van vreemd en verboden genot. O, ze wist wel, 't was niet goed, zoo haar verlangen te voeden, nu eenmaal het onherroepelijke was geschied. Zwak en laf was ze, dorst niet te gaan den weg dien God haar te gaan gaf, verweet zij zich 's daags, en toch, toch hunkerde diep-in haar iets naar de avonden, waarin zij — veilig nu gescheiden van het dagrumoer — zich kon overgeven aan die vreemde, die geheimzinnige heerlijkheid. Een bedwelming was het zich bij hem te denken op zijn kamer in Rotterdam, zich die kamer uit te denken in alle bijzonderheidjes: de platen aan den muur (een paar uit „Jugend", welke z' ook hier op zijn kamer had gezien en die hij eens „zoo raak van teekening" genoemd had), de boeken in zijn kast, de snuisterijen en papieren op zijn schrijftafel. Maar 't heerlijkste in dit fantaseeren was (al wist ze 't ziekelijk) zich haar en hem heel arm te denken. Waren ze niet uitgestooten uit de maatschappij, omdat ze elkaar liefhadden? Had de wereld, hadden haar eigen ouders zich niet tegen hen gesteld omdat ze handelden volgens 1 Cor. 13, dat mooie hoofdstuk uit den Bijbel, Gods Woord, waar stond, dat de liefde de meeste is? O, God was op hun zijde en daarom was 't niet zwaar om armoede en smaadheid te verdragen. Zij waren getrouwd en ze woonden, door ieder verlaten, ver en vergeten in het drukke, sombere Rotterdam.

Hare verbeelding vertragischte den toestand met dien zucht naar een zweempje valsche romantiek, waarmede ze als klein meisje haar verbeeldsels al omspinnen kon. Tranen drongen in haar oogen, tranen van medelijden met zichzelve en Johan, tranen van heerlijkheid om 't uitgestooten zijn, om de lieve innigheid van 1 Cor. 13.

O, ze wist wel — achter in haar bewustzijn spookte het al vaag verschrikkend op — hoe de grille morgen op haar te wachten stond; hoe na luttele uren van onrusten slaap de spottende rilte van 't ochtend-ontwaken haar zou tegen grijnzen, zijn weeë ellende met het grauwe winterlicht over haar zou uitgieten; hoe er géén Johan dan zijn zou en geen zoet martelaarschap met hem, met hem sámen en dáárom juist zoo zoet — maar kille verlatenheid alleen en starre plicht.

Want het was haar plicht zich in haar lot te schikken, haar ouders gehoorzaam te zijn bovenal en te trachten Johan te vergeten, omdat Jo een ongeloovige was en het zonde voor God en de menschen zou zijn, zonde tegen haar Heiland, dien zij bovenal

toch lief te hebben had beloofd — indien zij deze liefde den Heer Jezus met een ongeloovige liet deelen.

Drong dit in alle felheid tot haar door, dan kon zij zich met beslistheid, met afgrijzen haast, uit het wellig gekoester harer zondige mijmerijen terugtrekken, als waren het monsterarmen die haar trachtten neer te sleepen in een afgrond; dan gingen er dagen voorbij dat ze zich met een deemoedige overgegevenheid in de lectuur van haar bijbeltje verdiepte, liefst in die gedeelten waarin haren Heiland werd smaadheid aangedaan. O, om haarzelve stierf Hij dien bitteren dood aan het kruis, om haar eigene zonden, haar booze hart, dat zij haren Heer onthouden wilde om 't te blijven schenken aan een dien God haar gegeven, maar weer genomen had, om haar liefde jegens hem en Zijn Zoon, voor haar in den dood gegaan, op proef te stellen.

Toch, de nachten bleven steeds de lokkende verzoeking, die ze vaak niet weerstand k o n, niet w i l d e bieden; welker weeldrige donkerheid zij zich willoos gaf in de hunkering van haar zoet-triestige, tot den wellust van werkelijkheid dóorgedroomde mijmer-vizioenen van Johan en zij, op die armelijke kamer in de grauwe verlatenheid van 't woelig Rotterdam.

Zoo sleepte zij de donkere dagen tot aan Kerstmis door, haar ziel onevenwichtig en zij zelf daardoor vaak prikkelbaar, driftig uitvallend tegen haar huisgenooten om niets, dadelijk weer overdreven spijt betoonend in een bijna kranke verteedering.

En bij dat al zag zij 's morgens onder 't aankleeden, als ze stond voor 't kleine spiegeltje heur haar te kammen, heel duidelijk dat zij dagelijks bleeker en magerder werd. Soms knikte zij zichzelve glimlachend toe, in een stille gelatenheid. Ze zag het maar al te goed: ze was oud en leelijk geworden in een paar maanden! Maar wat gaf het: haar jeugd was immers voorbij . . .

IV.

Kerstmis was haar vroeger steeds de liefste tijd van 't jaar geweest. Dat gaf al weken van te voren een gezellige drukte met het maken van kleertjes voor de kinderen van haar Zondagsschool, lekkere bouffantes of wanten voor de jongens, omslagdoeken en schortjes voor de meisjes. Dan, op den dag van het feest: het versieren van den boom. Ze had dan altijd hulp aan Wim en Gerrit, die haar de bonte versiersels reikten, welke zij, op het laddertje staande, aan de takken bevestigde. Dan genoot ze al vooruit van de stralende kindergezichtjes, die 's avonds zouden opzien naar den lichten boom, onderwijl nog eens voor zich zelf repeteerend de versjes, haar kleintjes al weken te voren moeizaam ingestampt, en die ze ook zelve vooral goed moest kennen, wilde ze niet 's avonds

bij het vóórzingen blijven steken en daardoor alles in de war brengen. Meestal was het een enkele regel, een paar woorden maar, die ze telkens vergat, of een klein eindje in de wijs, een loopje of trappetje waar de kinders altijd fout gingen. Heerlijk-spannend was dat alles steeds geweest: dat staan op het laddertje en dan 't neerzien langs den versierden boom in de nu nog leege zaal, waar de lange stoelenrijen gaapten. En dan die geur van het sparregroen, die had zoo iets bedwelmends, zoo iets om te huilen en te lachen tegelijk, maar vooràl om te lachen en blij te zijn, omdat het weer Kerstmis was, dat lieve, oude feest van de herders op Efrata's velden en de engelen zilver-klaar zingend in den sterrenlichten nacht het: „Eere zij God in de hoogste hemelen, vrede op aarde, in de menschen een welbehagen" . . .

En dan in den Kerstnacht zelven het luisteren naar het gebimbam der klokken, als 't zoo stil was in huis en ook buiten in de straten geen geluid meer klonk. Dan kon zij niet rustig in haar bed blijven liggen, moest er uit om voor 't venster te gaan staan en weg te droomen in de van den maneglans doorvloten duisternis. Zoo zoet en zoo diep-vol juichten de klokken, verkondigend het heil uit Bethlehems stal. 't Was Ida op zulke oogenblikken altijd geweest, of een heilige ademtocht streek over 't zwarte land van zonde en dood, die het al verpuurde tot een kristallijnen klaarte, zoodat de huizen, de daken der slapende stad, waarover de jubelende klokken hun glorie-zang uitgoten, kristallijnen verpuurd stonden in den wijd-stillen nacht. O, 't leek zoo makkelijk nu lief te hebben, als met een groote omhelzing van liefde te omhelzen die millioenen van menschen op de gansche aarde, omdat die allen toch waren kinderen Gods en zij allen, allen deel hadden aan het wondervol geschenk van den hemelschen Vader, die Zijn eenigen Zoon in needrigheid op aarde had doen geboren worden, opdat Hij de wereld zou verlossen van Zonde en van Dood . . .

Kerstfeest — dat was het feest van de stille vervoering, waarin hare ziel, als aan 't lichaam onttogen, in trillende verwachting leefde in een sfeer die haar het voorportaal van den Hemel was.

Zoo was het geweest al die vroegere jaren, zoolang het haar heugde — alleen d i t jaar was het zoo niet. Ver weg, als in een droom, had zij deelgenomen aan de toebereidselen; haar moeder en Wim alles maar latende bedisselen, niet dan afgetrokken, schoon met een machinale correctheid gevormde antwoorden gevend, telkens als die beiden met zacht-vriendelijken dwang, door haar oordeel te vragen hierin of daarin, haar belangstelling hadden trachten op te wekken.

— Ida, zeg, hoe zou je 't vinden als we heel boven in den boom nog een kaarsje zetten?

— Ik denk wel goed, Wim.

— En zeg, zou het niet beter zijn als de tweede tractatie pas

kwam, als dominee Breyer het verhaal gedaan heeft; 't is anders wel wat gauw op elkaar, vin-je-niet?

— Ja... jawel Wim...

— En denk er dan vooral aan, dat de drie eerste rijen rechts voor de kleintjes bestemd zijn; dan daarachter de ouders en links opzij, in de banken, de grooteren...

— Ja Wim...

Zij lag voor de mand met versierselen geknield en liet werkeloos de kleurige slingers van gouden en zilveren ballen doorglijden tusschen hare vingers, als een rozenkrans. Wit-wolkig gaas, ter luchtige drapeering van de takken, leek haar een bruidssluier, en zij droomde zich dien voor haar zelve bestemd... Zij droomde zich staan in de kerk naast Jo, luisterend naar de woorden waarmee dominee hun toesprak. Door het kerkraam schoot een zonnestraal vlak voor hun voeten, en juist op dat oogenblik viel het orgel in, zwaar-breed, met een stroom van geluid: de Hochzeitsmarsch van Mendelssohn.

— Toe Ied, zit zoo niet te suffen, we moeten heusch voortmaken, geef dien slinger maar hier, het wordt al leelijk donker en de boom is nog niet half klaar...

Zij schrok op door Willem's stem, haar met een tikje ongeduld tot haast manend. Willig liet zij zich den slinger en het gaas uit de handen nemen, als wezenloos en niet begrijpend wat men van haar wilde. Alleen voelde zij haar knieën pijnlijk van het lang geknield liggen en zag zij dat het niet de kerk was waar zij zich bevond, maar de scheemrende zaal van het wijkgebouw, waar door de uitgerekte vensters het bleeke winter-middaglicht koud binnenviel, naargeestig verglijdend over de rijen leege banken en stoelen.

Een traan, langzaam langs haar wang naar omlaag gekriebeld, wischte zij weg, terwijl zij moe en willoos op stond om Wim bij 't verder versieren van den boom behulpzaam te zijn.

. . . .

In den Kerstnacht kwelde haar een bange droom. Zij bevond zich in een vreemde stad met straten vol menschen, allen in 't zwart; uit de hooge huizen treursleepten vlaggen, half-stok; dof-zwarte sluiers van krep hingen, geslingerd van gevel naar gevel, als guirlandes van rouw. Bim-bam, bim-bam, bonsden de klokken boven de gebogen hoofden uit der al maar sleep-voetende menigte, welke de straten vulde, als een zwarte, deinende zee, spoelend tusschen de sombere huizen-muren, in vreemd ruchtloos gerucht. Zij zag zichzelve meê sleep-voeten in den stroom en ze zag hoe de menschen naar haar keken, en begreep niet waarom, tot ze eindelijk ook naar zichzelve keek en met schrik bemerkte in 't wit te zijn gekleed, zij alleen tusschen al die zwarte menschen. Zij droeg haar bruidskleed; haar sluier sleepte voor haar

neer op den donkeren grond, en 't verwonderde haar even dat nog niemand van al die menschen er op had getrapt. In een nauwe straat, waar de menschen-menigte zich door heen moest wringen, waardoor ieder een oogenblik met zichzelven bezig was en niemand op haar lette, wist zij van een der huizen een laag neerhangenden kreppen sluier naar zich toe te halen, zich haastig daarin wikkelend nu, waarna zij zwart was als de menschen om haar heen...

Bim-bam... bim-bam... Schuifelend en deinend bewoog zich de massa, stadig, stadig in één zelfde richting, als naar een doel, dat zij allen bij zwijgende afspraak bereiken wilden. Dan, eindelijk, in een verre, verre straat hield de menschenstroom stil voor een hoog, zwart huis, geheel met krep behangen. En nauwelijks was de menigte tot rust gekomen, tot beweeglooze stilte van afwachting, waarin het klokken-gebim-bam sterker opklonk in de grijze regenlucht, of de voordeur van het huis, waarvoor zij te wachten stonden, werd wijd geopend en vier mannen droegen op een baar een doodkist naar buiten, overhangen door een lang, zwart kleed met zilveren letters.

Zij trachtte de letters op het kleed te lezen, maar de mannen met de kist waren nog te ver af; toch naderden zij, kwamen al nader en nader door de breede geul waarin de menschenmassa openweek. Zij voelde zich beven, hoe nader de kist kwam en hoe grooter de zilveren letters werden, welke zij nog steeds niet lezen kon. 't Was of alles begon te bewegen en te trillen: de zwarte huizen met de sleep-treurende vlaggen, de eerbiedig-stille menigte, die al verder en verder openweek... Als door een waas, een nevel zag zij den stoet haar naderen, terwijl de klokken bimbamden, nu eens heel dicht bij aan haar oor en dan plotseling weer als op een grooten afstand, geluid als gebroken door de verte... De stoet was nu vlak genaderd en zij las de zilveren letters op het zwarte kleed. Er stond: J o h a n...

Met een gil ontwaakte zij. Ze lag thuis in haar bed, in 't donker van haar stille kamertje. Buiten, waar de klare nacht vol sterren stond, luidden de kerstklokken...

V.

Nu waren de feesten voorbij weer en het jaar schrompelde ten einde. 't Was Ida, na de kleine bedrijvigheid der Kerstdagen: het feest met de kinderen in 't wijklokaal waar zij chocola had moeten schenken, moeten zingen, zooveel te beredderen en te bedisselen had gehad, dan 't kerken op de beide dagen, 's middags bezoek, — of een groote stilte, een drukkende leegte plotseling om haar

was neergezonken; of ze stond op een groot, wijd veld in grauwe nevels, met heel vaag stadsgeroes in de verte.

Het jaar strompelde ten eind in lange, donkere dagen, die bijna nachten leken. In 't achterkamertje ontbeten ze 's morgens met de lamp en stookten ze 't kacheltje gloeiend, om de kilte die de wind door de naden van het venster blies te verdrijven. Dolfje hoestte en mocht niet naar school; hij was hangerig en klaagde over hoofdpijn. Ook Lientje voelde zich niet lekker; 't onwel zijn van de kinderen drukte op het heele huisgezin.

— Ach hedekes, wat zijn we in de lappenmand! Alleen vader scheen zijn gewone monterheid niet te kunnen verliezen. Moeder was een en al bezorgdheid voor de kleintjes, hield de beide kinderen boven, waar 't beter warm was te krijgen. Ida kon maar weinig helpen; als er zieken waren had moeder het rijk; dat wist Ida wel: moe kon 't best alleen af...

Zoo zat zij de dagen vóór nieuw-jaar alleen in 't kamertje, af en toe wat naaiend, maar dan kwartieren lang weer met haar handen werkloos in den schoot, starend naar buiten, waar de gure wind joeg door de zwarte heesters van het tuintje. Licht gestommel klonk van uit den winkel tot haar door. 't Was zoo vreemd en zoo stil in deze duistere dagen, waarin 't maar geen dag worden wou en waarin de zomer en de zon zoo ver leken. De wereld, de groote, woelige, bedrijvige menschenwereld van veel stemmen en vroolijkheid en smart, leek wel uitgestorven in deze wijdheid van waaiende vlagen, waarin het vreemd was af en toe de trambel te hooren, als in lichte verwondering van: „hee, rijdt die nog." Het scheen alsof zich de wereld had saamgetrokken tot het kleine plekje van hun huis, als was dat een eiland, met wijde zeeë-verlatenheid rondom, onder dè waaiende vlagen.

Ida voelde die leege verlatenheid drukkend op haar borst liggen; in haar borst was nog iets anders, iets dat zij wist en toch niet wist, als een vage bewustheid, een schriklijk geheim, dat men haar eens verteld had en dat zij diep, diep in zich had weggeborgen, angstig, in de hoop het zelve te zullen vergeten. Daar waren oogenblikken dat zij het voelde, waarop zij wist dat 't er wás en toch niet wist wát het was, zooals men weet iets te bezitten, maar vergeten is wat het is en 't ook niet vinden kan, omdat men 't te goed heeft weggeborgen. Dan — zoo gevoeld — liet het haar geen rust. 't Lag zoo vreemd en zoo zwaar in haar, en zoo diep-weg, als een ondoorgrondelijk geheim, waarvoor zij terughuiverde, en dat haar toch trok, toch trok...

Dan zat zij heel stil, met gevouwen handen, starende, en dan voelde ze hoe het weer boven kwam in haar, langzaam, langzaam boven: dat griezelige, door niemand in haar vermoed. Tot opeens, fel-duidelijk, zij het weer wist. 't Was haar droom, die akelige droom van de zwarte stad met die slepende vlaggen en al die

menschen, van wie ze niemand kende en die zich drongen voor dat vreemde, sombere huis, waar zij Jo hadden uitgedragen.

O God, wat was dat toch, wat was het? Beteekenden droomen nooit iets; was het bijgeloovig daaraan te hechten, of... zou... Jo...??!!

't Was op een morgen, twee dagen vóór oudejaar, dat het haar plotseling de keel toeneep in een stikkenden angst. Jo... o God... als hij eens dóód was!! Haar verbeelding vloog wild naar Rotterdam, naar zijn kamer in die verre straat, zooals zij in de laatste weken zoo vaak 't zich had voorgesteld. Daar lag hij op zijn bed, bleek op 't witte kussen, zijn donkere haren verward om zijn lieve hoofd. Johan... Jo'tje... hoor dan... ik ben het, je vrouwtje... Snikkend lag ze voor zijn bed, maar hij hoorde niet. Zijn hand, die zij in de hare nam, was ijskoud. Toch was het net of hij nauw hoorbaar zuchtte en opeens waren zijn oogen langzaam opengegaan en zag hij haar aan. — Ida... vrouw... Ben je daar eindelijk?.. 't Was alles om haar weggeduizeld als in een ijlte van geluk en tranen, waarin zij versmolt.

Neen, dood was hij niet, goddank, maar hij was ziek en had haar noodig. O, 't was een waarschuwing van God, om hem niet langer alleen te laten. Waarom ging ze dan niet naar hem toe; had hij dan geen recht op haar, òmdat zij hem liefhad? Was ze bang, bang voor de menschen, wat die zeggen zouden; bang voor haar ouders? Durfde ze haar lichaam dan niet over te geven om verbrand te worden voor hare liefde?

Hij is ziek; hij heeft mij noodig. Die gedachte verliet haar niet meer. Zij leefde op zijn kamer, waar hij lag bleek en vermagerd, wachtend haar komst. Bij elken keer dat de deur openging zag zij hem opschrikken; dan, telkens als hij zag dat zij het niet was, zonk zijn hoofd met de verwarde donkere haren teleurgesteld weer neer op het kussen.

En bij dit alles kwam haar nu kwellen de gedachte aan de oudejaarsavond.

't Was op den morgen van den 30en December, terwijl ze in 't keukentje den ontbijtboel omwaschte, — buiten in 't tuintje gierde de wind door de klapperende heesters — dat het recht tot haar dóórdrong: morgen is het oudejaarsavond en dan, o... *dan het nieuwe jaar!* — Haar handen bleven werkeloos in de teil met 't lauwe water, waarin ze haar vingers melig voelde rimpelen. Met groote oogen staarde zij als naar een plotseling opgedoken schrikfantoom. „Oudejaarsavond" — dat was het vreeselijke, dat langzaam was nadergeslopen, als een valsch, boos dier, dat nu... op sprong lag... om het jaar te dooden... Morgen, als de klok twaalf sloeg, zou het alles voorbij zijn... dan zou dit mooie, lieve, het wreede, o ja, maar toch het wreedlieve jaar haar ontrukt zijn, het jaar waarin zij geleefd en geleden had, het jaar van die blije zonnedagen, zoo

ver, zoo ver, maar toch van dit jaar, o, en het jaar van de smartnachten, die wrange leegten, dat bleek verdriet. Dit jaar, 't was van Jo en van haar — nu eerst voelde zij het: dat zij 't niet kon, niet wilde loslaten, omdat ze daarmee los zou laten alles, alles wat haar aan Jo nog bond. Straks, als de klok zou slaan twaalf, o dat eindeloos getal van slagen ... dan ... dan was 't voorbij, het jaar ... dan was er een nieuw, dat haar niet kende en waarvan zij niets wist dan wat zij voelde: dat het een groote, grauwe vlakte was. Als een klein, zwart figuurtje zag zij zich strompelen in de woestijne-wijdheid van het nieuwe jaar, de lange dagen door zonder doel, zonder bestemming. Of God er was, ze wist het niet, ze zag Hem niet; Hij sprak niet tot haar; Hij openbaarde zich niet meer aan haar, zooals vroeger, in die dagen van geluk, den morgen van haar aanneming, toen ze vroolijk opging met de schare.

Eerst dien nacht, in haar bed, dacht zij 't alles zoo uit, terwijl buiten de wind aan 't raam van haar kamertje rammelde. Morgen om dezen tijd zou 't alles voorbij zijn; dan zou het oude jaar, háár jaar, zijn weggezonken, geluidloos, als weggeslipt tusschen hare handen, die het wilden vastklemmen; — dan was er niets dan de woestijn, de grauwe, grauwe dagenvlakte zonder doel, zonder bestemming ... tot zij dood was. O, ze wist wel dat haar verdriet haar egoïstisch en slecht maakte; dat zij niet, als Jezus in de woestijn, in háár woestijn tot den verzoeker zou zeggen: — Ga weg van mij satanas, wat heb ik met u te doen. Zij was er te zwak en te moe voor, haar Gethsemané te doorworstelen; ze kon niet drinken den beker dien God haar te drinken gaf. Ze wilde niet ontkleed, maar liever overkleed worden; ze voelde zich geen martelares, die zingende de vlammen kon tegengaan. Ze was maar een heel gewoon meisje, een zwakke vrouw, die niets verlangde dan wat liefde, de liefde door God zelf in haar hart gelegd. Geen rijkdom of eer begeerde ze; waarom kon God haar het weinige dat zij verlangde dan niet schenken?

Of ... wilde God het haar schenken, zoo ze slechts toegreep? Waren het de menschen alleen, die scheiding maakten tusschen haar en Jo??...

Heel stil lag ze nu, met geknepen vuisten, haar oogen groot starend in den nacht. Haar boezem hijgde zwaar en haar hart klopte vreemd in haar keel, dat ze even slikken moest. Als ... ze eens toegreep!!

De gedachte was zoo nieuw, zoo wonderlijk, en toch, toch scheen het haar of die reeds zoo lang diep in haar had gelegen, onbewust wel, maar toch als iets werkelijks, iets haar vertrouwds, iets dat maar in haar tot klare bewustheid hoefde te komen om tot daad te worden omgezet.

Toegrijpen, dat was naar Rotterdam, naar Jo te gaan en te

zeggen: hier ben ik, ik hoor bij jou, want ik heb je lief. M'n ouders hebben 't recht niet ons te scheiden, ook niet al doen ze het met volle overtuiging voor mijn eigen best; ze hebben het recht niet, want ik heb je lief. De menschen, ze kunnen me niet schelen, de menschen zien de dingen altijd anders dan ze zijn. God ziet ons Jo, zooals wij zijn in onze liefde en God weet dat onze liefde mooi en goed is. Daarom kom ik bij je Jo, hier in Rotterdam; daarom trotseer ik allen, als ik maar bij jou mag blijven...

Diep, diep begroef ze haar hoofd in het kussen, vol schaamte over hare gedachten. En toch, schoon ze slecht wetend, opstandig en huichelig tegen God en haar ouders, bleef zij denken, denken, met kloppend hart en hijgenden boezem, als smakend een verboden vrucht onder de duistere bedekking van den nacht. Ze was het meisje niet meer dat zij geweest was vóór hare liefde, het meisje dat lachend gelukkig zijn kon om een blauwe lucht en een stralende zon, bovenal omdat zij zich wist kind-van-God. Het meisje niet, dat wel verdrietig zijn kon en smart hebben, kleine verdrietjes en kleine smartjes, tot een bloem, een insect weer den glimlach bracht... niet het meisje van den blauwen Goeden Vrijdag harer aanneming, toen zij vredig-gerust, met het Paaschfeest der zonnige verrijzing al in 't verschiet, haar ziel als willig neergelegd had aan den voet van het kruis. Niet was zij het meisje meer maar de vrouw, die een man ontmoet heeft op haren weg; die zich gekust heeft gevoeld met den kus van zijn liefde, welke 't alles ánders voor haar heeft gemaakt...

En sedert dien laatsten dag van 't jaar kon ze de gedachte niet meer verdrijven: van zèlve naar Rotterdam te gaan — wanneer wist ze nog niet, voor hoelang nog minder — maar zelve te gaan om Jo te zien, om zijn arm om zich heen te voelen. Wat er verder gebeuren mocht, kon haar niet schelen.

DERDE HOOFDSTUK

I.

In Utrecht, waar ze moest overstappen, stond ze gepakt tusschen de menschen op het perron, vlak vooraan, in de voorste rij. De trein was te laat; telkens boog er zich een uit de rij naar voren om over de rails te zien, of er nog niets aankwam, en onderwijl stond Ida duizend angsten uit, dat iemand haar zou herkennen.

Kom dan toch, waarom was ze dan zoo; ze deed toch immers geen kwaad. 't Was immers alleen om te zien of Jo ziek was, zooals ze geloofde; vanavond keerde ze toch immers weêr naar huis terug? 't Was alleen maar om zékerheid te hebben; zékerheid dat ze zich vergiste; dat haar droom geen beteekenis had gehad; — als ze dáárop maar gerust was, dan... dan zou ze wel den moed hebben om evenals Jo te wachten... te wachten het heele nieuwe jaar door, tot er iets gebeuren zou dat hen weêr tot elkaâr zou brengen. Want gebeuren zóu dat eens — dat voelde ze...

Onder haar donkeren hoed, achter het voiletje, schichtten haar oogen vreemd-blinkend over het perron aan de andere zijde, waar zich reizigers haastten, witkielen met valiezen en koffers sjouwden. Eens ook schoof proestend een rangeerende locomotief rakelings langs haar heen; ze zag het koper flikkeren, en den machinist, in blauwen kiel, zwart roetgezicht met puilend wit van oogen, in 't langsglijden haar strak aankijken. Ze schrok — M'n hemel, kende die man haar?? — waarom keek hij zoo?...

Maar de locomotief was al voorbij, snerpte een eind verder een rauwen gil op tegen de berookte stationskap. Ida kromp schrikkend ineen, zoodat de menschen naast haar kéken, elkaar aanstootten, lachend. Gelukkig kwam juist de trein binnen; Ida voelde zich eerst veilig toen ze weggedoken zat in een hoekje van de damescoupé.

Sporend nu door de velden-naaktheid, waar uit grijze wolken triestig de regen siepelde — met op de bank tegenover haar het sissig fluisteren van een paar oude vrouwtjes — was het of de hurrie in haar hoofd nu voor 't eerst wat bezonk, zoodat zij kon

nadenken over den stap dien zij gedaan had. — In haar hand voelde ze het papiertje waarop het adres stond van Jo... het papiertje eens van Dora Rikkers gekregen, die 't weer had van haar broer. Weken had zij het bij zich in haar portemoneetje gedragen... was ook wel een paar keer een brief aan dat adres begonnen, dien ze dan telkens weer verscheurd had, omdat ze 'm niet durfde verzenden.

Zij staarde op het smoezele reepje en las het adres daar met half verwischte potloodletters op gekrabbeld: Lange Warande 268 boven. En hel-duidelijk eensklaps drong in vollen omvang tot haar door het besef van wat zij gedaan had. Was zij gek geweest, krankzinnig? Ze zat in den trein en die voerde haar uren, uren ver van de plaats waar ze woonde, naar Rotterdam, een stad die ze niet kende, waar ze heg noch steg wist, waar ze eens, lang geleden, was overheen gespoord en die haar verschrikt had toen met zijn donker-hooge huizingen en diepe straatgeulen, waarin verloren de menschen mierelden. En zij — hier in dien trein, die maar voortjachtte, al maar voort, steeds verder van huis, van haar kamertje, van al het bekende — wat ging ze daar doen in Rotterdam, tusschen al die menschen, die huizen, waar ze geen weg wist?...

Hare gedachten verbijsterden. Ze kon een oogenblik niet denken meer. Tegenover haar siste het gefluister van de vrouwtjes harder op, en opzij, tegen de coupéraampjes, zwiepte de regen feller, Maar 't was alles als een vreemde werkelijkheid, waaraan zij, in den duizel van haar gedachteloosheid, geen deel had. Tot het schokken van den trein over de wissels van een tusschenstation haar onzacht tegen 't houten beschot der coupé kwakte. De vrouwtjes op de andere bank sloegen voorover; een harer kwam boven op Ida terecht, die zwaar het lichaam op haar schoot voelde.

— Gunst, vraag excuus, lachte verschrikt het moedertje, alweer op haar eigen plaats terug gezakt en haar rokken gladstrijkend. Haar gezellin proestte van schik in haar zakdoek. Ook Ida, even, lachte, een lach die dadelijk op haar gezicht verstierf, en zij luisterde niet naar wat de vrouwtjes nog verder grapten.

Tot de klare werkelijkheid toch terug nu, zag zij naar buiten, waar door het met regendroppen bespritste rammelend raampje het buitene onherkenbaar voorbij snelde. Op dat oogenblik snerpte de locomotief een langen gil — en Ida rilde. Dat was de gil die haar van morgen, toen zij over 't stationsplein was gegaan, zoo vreemd doorsidderd had, als een roep, een macht, die haar trok, getrokken had het stationsgebouw binnen in een vizioen van openstaande wagons tot instappen noodend; de gil die haar willoos, denkloos had gemaakt en bevende op de beenen; haar, voor het loket, als werktuigelijk, met nauw verstaanbare stem een kaartje had doen nemen naar Rotterdam... naar Jo... naar Jó...

En nu de trein plotseling vaart minderde in geknars van remmen,

en de vrouwtjes, overeind al, zich vasthoudend om het schudden, drukdoenerig langs haar heen wrongen — dacht zij even, nuchter, zonder wanhoop nu, hoe vreemd het geweest was, dat zij datgene wat weken lang als een vage bewustheid in haar had geleefd, dezen morgen eensklaps, zonder te begrijpen of zich te kunnen verzetten, door een donkeren drang van het oogenblik ten uitvoer had moeten brengen.

Zij waren in Gouda. Ida veegde met het blauw coupégordijntje den wasem van het raampje en staarde tusschen de regendroppels die er op gekleefd zaten door, naar 't woelen van menschen op het perron. En, starend, had zij de gewaarwording als werd zij meegevoerd door een vreemde onherroepelijkheid naar een ver, beangstigend doel. Haar daad van naar Johan te gaan, ineens, spontaan geboren uit een locomotiefgil dien morgen aan het station, scheen haar nu iets dwaas', iets onmogelijks, als de daad van een krankzinnige. Al die menschen om haar heen wisten wat ze deden, gingen naar een zéker doel. Ze zag menschen uitzien naar kennissen, die met den trein kwamen; ze zag handen schudden van vrienden-in-lang-niet-gezien. Een heer ging haastig op een dame toe; die lachte van ver al, sloeg haar voile op en gaf hem een kus. Dat was alles het gewone leven; al die menschen hadden een zeker doel, wisten wat ze doen moesten, waarheen ze moesten gaan. En tusschen die allen zat zij, Ida Westerman, en ze ging naar Rotterdam, naar de Lange Warande . . . wat klonk dat gek, iets griezeligs . . . naar de Lange Warande, naar Jo. Jo wist niet dat ze kwam; niemand wist. Haar ouders zaten haar nu zeker thuis te wachten, begrepen niet waar ze bleef. Ze was even een paar boodschappen gaan doen vanmorgen en had nu al uren weer thuis kunnen zijn. Ze zouden laten vragen aan de winkels waar ze geweest was, misschien denken: ze was een vriendin of een kennis tegengekomen en bleef daar nu eten. Ongerust zouden ze nog wel niet zijn . . .

Toch begon haar ook deze gedachte meer en meer te kwellen: wat haar ouders van haar weg-zijn denken moesten. O, ze was slecht en roekeloos geweest — onverantwoordelijk had ze gehandeld. Alle menschen zouden haar daad afkeuren: niet alleen haar ouders, die ze veel verdriet aandeed en in onrust zou jagen, maar ook Jo, óók Jo . . .

Een vlijmende pijn kneep haar borst; nooit had ze iets gedaan achter den rug van haar ouders om, iets wat die niet zouden mogen weten. Nu was ze slecht geworden, deed ze slechte dingen, als meegevoerd door die vreemde onherroepelijkheid.

Een oogenblik schoot de gedachte door haar heen hier in Gouda nog uit te stappen en met den eerstvolgenden trein naar Utrecht terug te gaan, — maar de trein zette zich al in beweging. 't Was te laat.

Toen, hoe meer zij Rotterdam nu naderde, hoe grooter haar onrust werd. In haar verbeelding zag zij den trein opnieuw stilstaan,

onder de hoog-zwarte kap; een conducteur die 't portier open wierp; de menschen tegenover haar die uitstapten. Zij ook, ze moest uitstappen; ze hoorde de conducteurs het roepen: Rotterdàm... Rotterdàm... En ze stapte uit en ze zag zich loopen in den regen, met in haar hand het papiertje, waarop 't adres stond van Jo: Lange Warande no. 268 boven. 't Was niet ver van 't Maas-station, waar ze aankwam, had Dora gezegd. O, wat deed ze, wat deed ze, en wat zou Jo zeggen en al de menschen, al de menschen uit die straat, die Lange Warande — wat 'n naam, wat 'n vreemde akelige naam toch; wóónde daar Jo? Als... als hij eens verhuisd was?! En als... als in die straat eens niemand wist waarhéén?!! Dan zou ze in Rotterdam blijven rondloopen in den regen, hu... wat koud was dat! Ze zou loopen straat in straat uit, overal zoekend en vragend naar Jo. De menschen zouden haar aankijken, uitlachen misschien wel, en ze zou Jo niet vinden, niet weten of hij ziek was en haar noodig had. — En onderwijl lag hij misschien ergens in een kamer naar haar te verlangen, telkens 't hoofd oprichtend, luistrend bij ieder geluid op de trap. En zij zou niet komen... zou niet komen; telkens zou hij weêr zijn teleurgesteld...

Een kilte doorhuiverde haar, deed haar tanden klapperen; toch voelde ze haar wangen gloeiend heet. Den regen hoorde ze maar al tegen de ruitjes tikkelen. Zij raakte in een koortsigen soezel, — tot de trein opnieuw stilstond, in Rotterdam, en ze moest uitstappen.

II.

Toen, te midden van den stroom van menschen die zich wrongen naar het tourniquet, waar een conducteur ijzig-kalm de kaartjes afnam, was het dat in haar strakte een zucht tot zelfbehoud, zich zettende om in een wil tot practisch zijn nu, tot handelen. Even, bij 't uitstappen van de coupé, was er in haar geweest het verlangen zich maar gaan te laten, vallen te laten haar doffe lichaam tusschen de rails, tot een trein het kwam verpletteren; maar dan, resoluut, had ze zich opgedrongen dat ze idioot was zoo te denken; dat ze zich aanstelde; dat er menschen naar haar keken. Ze moest zien er uit te komen... uit dat gedrang... waar was de uitgang... o, daar!... ze was nu in Rotterdam; ze moest handelen nu, h a n d e l e n...

Buiten, in den regen, aarzelde zij toch weêr een oogenblik wat te doen. Een man nemen om haar naar de... hoe heette 't ook weêr... te brengen? Nee, maar niet doen; 't stond te gek, nu ze niet verwacht werd; zou maar een eindje oploopen; dan aan iemand vragen naar den weg. Niet zoo'n witkiel die den heelen weg met je meêliep. Zou maar die kade afgaan, langs die tuinen: zoo gingen toch immers alle reizigers.

Uit de egaal-grauwe lucht, als een dun vlies getrokken over den hemel, siepte een mottige regen neêr; de donkere struiken in 't schrale plantsoen waar ze langs ging glommen van nat. Door den regennevel, uit de verte, scheurde de lugubere roep van een stoomboot.

Ida, haar rokken bijeengepakt om de morsige straat, spoedde zich langs het trottoir de overige reizigers voorbij. Bij een brug vroeg ze aan een jongen naar de Lange Warande. De jongen, met druipende haren sprietend van onder zijn pet, bleef haar dom aankijken; zei toen dat-i 't niet wist. Ida, gejaagd, als opgezweept door haar zenuwen, was al doorgeloopen; klampte een man aan, een kolendrager. Die wees haar een gracht langs, tot daar in de verte, zag ze die molen, nou, dan daar links af, zoo'n schuine straat in; moest daarginds nog maar eens vragen.

Ida was al voort, weg, stappend in de plassen zonder uit te wijken; ze zag nu dat ze bij 't station direct links had kunnen afslaan; dat ze door die kade te nemen een heel eind was omgeloopen. Dan, hoe verder zij liep, hoe meer zij een beklemming haar borst voelde drukken. Ze kwam nu hoe langer hoe dichter bij het huis van Johan; wat zou ze moeten zeggen straks, als ze had aangebeld, en hij, w a t z o u h ij v a n h a a r d e n k e n??

Zij voelde hoe haar wangen, nat van de regenspetten, opgloeiden bij die gedachte. Evenals in de coupé werd ze zich weêr bewust, helder-duidelijk, van het onbehoorlijke, zondige dat zij ging doen. Zij schaamde zich voor God die op haar neêrzag. O, ze voelde geen vreugde, geen verlangens-tinteling nu bij 't denken aan Johan; een vage, dompe vrees voor wat komen ging leefde in haar.

Bij den molen had men haar nu spoedig de Lange Warande gewezen; een jongen liep een eindje met haar op.

Nu ging zij, licht duizelig, de lange huizenrij af, haar oogen schichtend langs de groezele deurposten naar de nummers; — haar vingers verfrommelden zenuwachtig het papiertje met zijn adres.

No. 154 ... 156 ... 158. Haar hart klopte hoog in haar keel; ze voelde hoe haar beenen, al voortgaande, onder haar sidderden. Het was haar als bevond ze zich op een beweeglijk vlak, als week de straat weg onder haar voeten. De huizen waar ze voorbijging stonden als met wankelende muren om haar op. En ze zag, voor de ramen, hier en daar gezichten haar nagluren. 232 ... 234 ... 236 ... Werktuigelijk telde zij de nummers. Nog enkele huizen nu; ze zag den gevel al, geloofde ze, die gele daar naast dat pakhuis, waar mannen aan een katrol bezig waren met zakken hijschen.

Zij vertraagde haar pas; ze zou niet durven aanschellen; het liefst was ze nog maar omgekeerd en de straat uitgehold, weg, weg, naar huis terug. Toch deed ze ook het laatste eindje; trachtte haar gezicht strak-onverschillig te zetten, opdat maar die hijschende mannen niets zouden bemerken.

Nu haalde zij de bel over, een roestigen knop in den verve-

loozen deur-stijl van een smal, hoog huis, verknepen tusschen een paar gore pakhuizen; een blikkig rammelgeluid liet haar hooren hoe haar zenuwachtige ruk zijn uitwerking niet had gemist.

Even, op het geluid, had een van de hijschende mannen naastaan het hoofd omgewend en haar van 't hoofd tot de voeten bekeken; toen wierp hij zijn kameraads een grapwoord toe, over háar, begreep Ida, die zich rood voelde worden tot in haar nek. — Het wachten scheen eindeloos. Zouden de menschen niet thuis zijn, verhuisd misschien?... dacht zij angstig en toch wat verlicht tegelijk. Zij wist zelve niet of zij wenschen moest Jo te ontmoeten.

Maar de deur, met een ruk, kraakte open, en een stem, boven aan de steile trap, riep naar beneden: — Wie is daar?...

— Ikke... juffrouw Westerman... ik woû... is Jo... is meneer Vermeer thuis? riep Ida bevende tegen de trap op.

— Ikke... wie is ikke... ik versta uwes naam niet. En wie mot uwe hebben, zegt u? U mot wat harder praten assieblief.

— Ik ben juffrouw Westerman, een kennis van meneer Vermeer, die woont immers hier? Ik zou meneer graag een oogenblik gesproken hebben.

— Meneer Vermeer, zeit-u? Wacht, ik kom bij u...

De spreekster stommelde de lange trap af, stond nu tegenover Ida met klein-geknepen, achterdochtige oogjes: een lang, schraal mensch in vaal-zwarte japon met bruine vetvlekken. Ter hoogte van de ingedeukte borst zat een rijtje spelden gestoken, op-trappend als de pijpen van een orgel. Het dun-vlosse haar draadde slordig om het tanig gezicht vol pokputjes.

Ofschoon Ida, in haar droomen, zich de omgeving van Jo niet weelderig had voorgesteld, in haar zucht naar romantiek zijn leven vertragischend tot een bestaan van aandoenlijke armoede — zoo was haar de ontmoeting met deze vrouw toch een schielijke ontnuchtering. Woonde Jo daar werkelijk; bij d a t mensch? Of... had ze zich vergist misschien in 't nummer?

De vrouw was intusschen snel-ratelend een relaas begonnen. Meneer Vermeer, jawel, die sjoernalist niewaar, jawel, die had hier gewoond. Dat was nou laat 's zien, een maand of twee geleden. Hij woonde nou op den Binnenweg, geloofde ze; nr. 25 of 95, of zoo iets; precies wist ze niet; de juffer moest daar maar eens vragen. En misschien was-t-i ook wel weêr verhuisd; want die alleenwonende heeren, daar kon je geen peil op trekken: zóó waren ze ergens en zóó waren ze weêr weg. Of de juffer van de fermilie was?

Ze zag het meisje wantrouwig aan, zoodat Ida bloosde; een onverstaanbaar antwoord stamelde. — Afijn, gaat mijn ook niet an, hé? lachte het mensch; — zooals ik zeg: 'k geloof dat-i Binnenweg nr. 25 woont, of 95, daar wil ik af wezen.

Verveeld keek ze over den schouder van 't meisje heen de

straat in naar de hijschende mannen; Ida begreep dat het gesprek door haar als afgeloopen werd beschouwd. Een triestige ontmoediging zonk in haar neer. Het begon harder te regenen; klamverhit voelde ze haar lichaam in haar kleeren. Ze mompelde een zacht „dank u wel" tot de juffrouw, die even knikte zonder haar aan te zien, iets riep naar een vrouw, aan den overkant uit een raam hangend.

Ida, langzaam de straat afgaande, bedacht hoe zij die juffrouw nog had willen vragen waar die Binnenweg dan was; toch durfde ze niet teruggaan uit vrees ongeduldig te zullen worden afgesnauwd; — ze zou eerst maar een eindje doorloopen, dan maar eens vragen. De regen kletterde op haar paraplu — gelukkig dat ze die bij zich had! — ze zag de druppels spatten in de plassen. Om haar stonden de huizen hoog en grauw, glimmend van nat. En vermoeiend rettelde aan haar ooren de grootestads-drukte.

Zij liep zonder veel denken; — vaag leefde in haar het besef van wat ze hier deed in deze vreemde stad: Johan opzoeken... Maar het leek haar zóó vreemd en onwerkelijk nu, dat Johan hier wonen zou temidden van deze herrie, dat ze zonder spanning van aandacht of verlangen het oogenblik tegemoet kon zien waarop zij hem zou hebben gevonden. Het scheen haar als kon de Johan daar ergens op dien Binnenweg toch nooit de Johan zijn dien zij liefhad, de Johan van thuis, met wien zij zoo vaak om 't stadje of in 't duin gewandeld had, de Johan wiens stem zij kende en wiens handen ze zoo dikwijls streelend had gevoeld langs haar wangen en door d'r haar.

Ze vroeg verscheidene malen naar den weg, stond geduldig te luisteren naar de omslachtige aanduidingen, zonder dat het alles recht tot haar doordrong. Ze ging dan maar op goed geluk in de haar gewezen richting, tot zij, verbijsterd door het warrelnet van roezige straten, opnieuw iemand vroeg, die haar op zijn wijs terecht hielp.

Eerst op den Binnenweg sloeg met een schrik weer de realiteit op haar neer van dat wat zij doen kwam. O, wat deed ze, wat deed ze toch — wat ging ze beginnen! Zou Jo haar niet slecht, niet laf vinden, dat zij den moed niet had gehad te wachten tot alles van zelf weer in orde komen zou? En o, ze schaamde zich zoo, ze schaamde zich; — deden meisjes wel ooit wat zij deed? Die vrouw uit de Lange Warande had zoo naar, met zoo'n akeligen schuinschen blik, haar aangekeken en zoo geniepig gelachen toen ze zei van dat het haar niet aanging of zij familie was van Jo. Wat meende dat mensch, wat dacht ze? Dàcht ze iets, of had ze 't zich maar verbeeld? O neen, ze dacht iets, iets slechts, iets schandelijks; ze v o e l d e dat die vrouw iets gedacht moest hebben van haar... en van Jo...

Zij voelde zich koortsig gloeien en duizelen. Haar kleeren, doorweekt van 't stadig regenen, plakten aan haar lichaam. Nu

was het droog, maar zij durfde haar paraplu niet dicht doen, uit angst voor de vele ramen die op haar neerzagen. Zij kon no. 25 niet dadelijk vinden, was te ver doorgeloopen; moest weer terug. Eindelijk had zij het huis, een soort van melksalon naar 't scheen, met groene palmpjes voor het venster. Haar hart klopte hamerend tegen haar korset: haar adem stokte; violette sterretjes verschoten voor haar blik, toen zij bevend de klink lichtte. Even later stond ze weer op straat, waar een schraal zonnetje in de plassen blikkerde. Op no. 25 was Jo niet bekend; de juffrouw uit den melkwinkel had zijn naam nooit hooren noemen. — 't Was zeker 95, sprak Ida zich moed in; had die juffrouw daarginds dan niet gezegd voor 't nummer niet te kunnen instaan?

Toch voelde ze meer en meer een doffe verslagenheid in haar neerloomen. Als ze Jo eens niet vond... dan was haar reis tevergeefs. Dan had ze vergeefs haar ouders in ongerustheid gebracht; ze kon dan geen moed meer hebben om naar huis terug te keeren. Ze zou dan maar blijven loopen, loopen, den heelen dag door, tot het avond werd en ze niet verder zou kunnen. Dan zou ze ergens op een achteraf-grachtje, waar weinig menschen waren, op de leuning van een brug gaan zitten denken aan Jo, die haar nu wachtte, en aan hun voorbij geluk, dat hun door de menschen was afgenomen; — en dan, als er op een oogenblik geen voetgangers langs kwamen, zou ze zich van de brug laten glijden in het water...

Tranen drongen in haar oogen; in haar borst huilde het zoete zelfbeklag stilletjes uit.

Ze was bij no. 95 vóór ze 't wist en schrok van de schel, die zij als werktuigelijk had overgehaald. Het ontnuchterde haar opeens, stevigde in haar den drang tot handelen uit zelfbehoud. Wachtende trachtte zij zich een houding te geven; deed haar paraplu neêr en tipte met de vingers aan haar hoed, of die recht stond. Wel klopte haar hart, nu ze zóó in de nabijheid was van Johan, maar toch voelde zij zich kalm, kon netjes haar vraagzinnetje klaarmaken voor de juffrouw die zou opendoen. 't Was een heel huis, stelde ze zakelijk vast; ze hoefde dus gelukkig niet tegen een trap op te schreeuwen.

Lang liet men haar niet wachten; 't geslof van stappen klonk al in de gang; de klink rikkelde en een juffrouw met een zwart gehaakt mutsje en een stalen bril stond vóór haar.

Of meneer Vermeer hier woonde.

Jawel, maar meneer was op 't moment niet thuis.

Wanneer meneer dan thuiskwam?

Dat kon nog wel 'n uurtje aanloopen. 's Maandags kwam meneer toevallig een paar uur vroeger thuis als anders, omdat hij dan 's avonds weêr naar 't bero moest. Als de juffrouw dus wat geduld woû hebben en op de kamer wachten?

Ida knikte haastig, bleekjes. In haar borst hamerde het wild, ze wist niet of het van vreeze of vreugde was. Ze was dus terecht! Daar vóór haar stond zijn juffrouw: zij alleen, van al die vele, vele onbekenden hier in Rotterdam, wist van Jo, kende zijn stem, had hem gezien, hooren spreken, misschien nog dezen morgen. Een drang die vrouw te omhelzen, te kussen was in haar. Dat was geen angst, maar vreugde, vreugde Johan nu gevonden te hebben.

Toch uiterlijk rustig, volgde zij de juffrouw door het smalle gangetje, waar 't naar uien rook, dan de donkere trap op, tastend met haar vingers langs een leuning, die kliemerig aanvoelde. — 't Is heel boven, hoorde ze de juffrouw vóor haar uithijgen. — 'k Het meer commensaals, en meneer Vermeer is de alderhoogste. 't Is anders hier in Rotterdam overal hetzelfde met die trappen, en als je dan asthmatisch bent...

Aan 't eind van een donker-muf portaal, waar Ida bijna struikelde over een gatigen looper, hoekte nu een lichtgat en de juffrouw bleef de deur openhouden om haar binnen te laten.

— Als u nou wat uw gemak neemt; wacht, ik zal die stoel voor u leêg maken. Ja, die heerenkamers, nou, daar weten we wat van. 'k Heb twintig jaar verhuurd, altijd aan heeren, maar ik zeg anders: liever drie dames op een kamer dan één heer. Asseblief, neem uwe plaats. 'k Zal meneer direct boven sturen als ik hem hoor...

Nu zat zij alleen, met kloppend hart; alleen op Jo's kamer! Zij durfde niet om zich heen zien die eerste oogenblikken; staarde maar naar de met modder beslobberde punten van haar schoenen. Eindelijk, schuchter, waagde zij het rond te blikken. De kamer was klein, met schuinen wand, waaronder een bed stond. Daarvóór een tafel vol boeken, stoffig en slordig opgestapeld; in een hoek een waschtafel waarnaast een verschoten rood gordijn af hing in lamme plooien. Een paar stoelen stonden tegen den muur, éen voor het bed, allen met stapels boeken en papieren.

Ida's eerste indruk, toen zij het vertrek zoo rond zag, was een van felle ontnuchtering. — Was dit werkelijk de kamer van Jo; was hij het die hier weken, misschien maanden lang, geleefd had en gewerkt, te midden van dezen valen rommel, op dit trieste zolderkamertje met het vlekkig behang en dat kleine raampje, waar haast geen daglicht door kon binnendringen? Waar waren de platen van Jugend en Simplicissimus (dat rare woord dat ze nooit goed kon uitspreken) — die platen waar Jo altijd zoo trotsch op was geweest, al had zij ze zoo mooi niet kunnen vinden? En waarom was zijn schrijftafel zoo stoffig en slordig, — Jo, die toch altijd zoo op orde was gesteld?

Op zijn inktkoker zag zij een paar boordknoopjes slingeren, daarnaast een hoopje grijze asch. Een weerzinnige nieuwsgierigheid dreef haar op van haar stoel, om de verdere geheimzinnigheden,

die ze op de rommeltafel liggen zag, te inspecteeren. Toen — wa was dat??

Verschrikt-griezelend keerde zij zich om: iets lauws en weeks had zij bij 't opstaan haar wang voelen streelen. Het was een vest aan een spijker boven haar hoofd, scheef getrokken hangend aan een der armsgaten; aan een uitgescheurd reepje laken bungelde een knoop.

Met groote oogen bleef zij het ding staan aanstaren, voelend hoe tranen in haar ooghoeken opdrongen. Wat zij gewaar werd — ze wist er zich geen rekenschap van te geven: was het verteedering, om Jo, die hier zoo hulpbehoevend leefde, ver van haar, op een ongezellige huurkamer? Of was het...

. . . .

VIERDE HOOFDSTUK

I.

— Het is mogelijk dat ik gedwaald heb, kinderen; — we zijn allen zwakke zondige menschen, die struikelen in vele. Wat Ida gedaan heeft, heeft mij en d'r moeder veel verdriet veroorzaakt, nu niet gesproken van de onrust waarin we gezeten hebben. En toch... toch geloof ik nu dat God mij in het gebeurde een teeken gegeven heeft, een waarschuwing... dat ik te streng ben opgetreden; dat ik niet had mogen scheiden wat Hemzelf behaagd had te vereenigen. Ik wil het zoo opvatten... als een teeken; — is het h i e r i n dat ik dwalen mocht, dan moge God mij vergeven; Hij weet dat ik naar mijne zwakke krachten steeds er naar getracht heb Zijn wil te doorgronden en datgene voor mijn kinderen te doen wat ik meende dat tot hun waarachtig geluk en vrede dienen kon...

Met gebogen hoofd en zachte stem, gebroken in deemoed, had haar vader gesproken, en zij, aan zijn voeten geknield, haar hoofd op zijn knie, had gesnikt, gesnikt van droefheid en vreugde.

Naast haar stond Johan, zijn hand op haar schouder; ook h ij was ontroerd, begreep zij, al sprak hij geen woord.

Zoo was het geweest, den avond van den dag waarop hij haar had thuisgebracht, terug uit Rotterdam, waar ze in een hevige koorts had gelegen. 't Was zoo ver en zoo vaag dat alles nu, bij 't herdenken: haar heele gaan naar Rotterdam, die spoortocht, haar beklemdheid, haar zoeken toen van Jo in die roezige straten, het wachten op zijn kamer... eindeloos... terwijl de schemer viel en ze de koorts had voelen in zich opgloeien van angstige spanning... Dan, eindelijk, zijn voetstap op de gang, het opengaan van de deur, zijn kreet — en het alles wegduizelen toen om haar heen, het zinken in een afgrond van ongewetenheid...

Dan haar liggen in het kleine, vreemde achterkamertje, zoo slap en moê, op een onbekend bed, — en af en toe de juffrouw met het zwarte mutsje en den stalen bril, die om de deur kwam kijken of ze sliep, haar telkens gevraagd had of ze wat eten wilde. 't Scheen

alles een droom van dompe benauwing, nu, dat ze weêr thuis was, heusch weêr t h u i s!

Boven had ze haar lieve kamertje gevonden als na een lange afwezigheid, toch onveranderd, geheel zooals ze 't had verlaten met zijn teksten aan den muur, zijn portretten en snuisterijtjes op haar kastje. En beneden de huiskamer, die goeie ouwe huiskamer met de gezichten van vadertje, moedertje, wien ze zoo'n verdriet had aangedaan, en Dolfje en Lien, die om haar heendansten en al maar vroegen waar ze geweest was.

Dat was wel pijnlijk, die kinderen, die niet begrepen, haar als een heldin, een wondermensch te beschouwen schenen — toch, vader had gezegd hoe het àl vergeten en vergeven was, en haar aangezien met een blik, dat zij niet meer treurig kón zijn.

En dan... was het waarheid of was het... Neen, daar stond hij — haar Jo; daar hief hij zijn lief, ernstig gezicht naar haar toe en lachte, o, làchte om wat haar t e vreemd, t e wonderlijk nog was! God is goed... God is goed... psalmde het in hare ziel. Hij was het, die alles wel had gemaakt — en haar vadertje, haar vadertje... die was een engel!...

II.

Hun huwelijk was nu vastgesteld tegen Mei. Jo had een goede betrekking in Rotterdam en er bleek geen reden lang te wachten. Haar vader, met een haar niet geheel verklaarbare voortvarendheid, had er zelfs op aangedrongen, dat zij niet lang meer wachten zouden nu; spoedig een datum bepalen.

Dat gaf een heele drukte in huis, nu alles in een paar maanden moest klaar zijn. Ida's uitzet, waaraan ze in haar engagementstijd zoo dapper had gepiekt en dat gelukkig bijna klaar was, moest haast je rep je afgemaakt; geheele ochtenden zat zij met haar moedertje te naaien.

Juffrouw Westerman scheen als verjongd; de rimpels op haar gezicht leken weggevaagd onder den zonnigen glimlach, waarmede zij zitten kon, gebogen over de lakens en servetten, die zij merkte.

— O kind, ik ben zoo blij, zoo verlicht... had zij op een morgen Ida bekend, die achter haar stoel was komen staan en haar arm om haar heensloeg. En: — Zie je kindje, je moeder is maar een eenvoudige vrouw; je vader weet alles zooveel beter. Hij is zoo'n verstandige man, Ida, soms wel 'es wat al t e verstandig voor ons vrouwen, heb ik wel eens gedacht, maar dan vond ik het toch ook weêr zonde zoo te denken, want 't is een béste man, kind, die vader van je, die z'n hart heeft zitten op de rechte plaats. Alleen... je moet niet denken, kindlief, dat 't me zoo gemakkelijk is afgegaan hem hierin te volgen; je begrijpt wel, wat ik bedoel...

Een vrouw is maar een vrouw, dat zul je later ook wel 's voelen; — die redeneert niet altijd, die volgt haar hart, en daarom, kindje, zie je, is het niet zoo makkelijk voor me geweest als je misschien wel eens gedacht hebt: „sterk te zijn" zooals hij dat noemde, al zei mijn verstand ook wel: de man heeft gelijk... Maar nu is het alles vergeten en vergeven niet? Ja, schud maar je hoofd niet, kind, vergeven óok, is niet, zeg dan: je voelt geen wrok tegen je ouders, is wel, omdat zij meenden je verdriet te moeten doen voor je best?

Tranen drongen Ida in de oogen; stijf, stijf preste zij haar armen om haar moeders hals. — O moeder, niet zeggen, toe... ik ben het die om vergeving vragen moet: ik ben zoo slecht geweest; ik heb zulke leelijke gedachten gehad, o, als u eens wist, dan zou u niet meer van mij houden en vader ook niet, o, dat weet ik zeker. Ik begrijp dan ook niet, waarom God mij het geluk heeft teruggegeven; ik zou eerder begrijpen als Hij... als Hij...

Zij lag voor haar moeder geknield, het hoofd in haar schoot; haar wangen gloeiden van schaamte. En zij begon hartstochtelijk te snikken, nu haar moeder, met trillende stem, die zwol en vreemdstatig klonk in de stilte van het kamertje, een couplet opzeide van haar lievelingspsalm:

Loof hem, die u al wat gij hebt misdreven,
Hoe veel het zij genadig wil vergeven;
Uw krankheên kent en liefderijk geneest;
Die van 't verderf uw leven wil verschoonen,
Met goedheid en barmhartigheid u kronen;
Die in den nood uw redder is geweest!

III.

De dagen gingen gauw en ongemerkt voorbij in den roes van duizenderlei beslommeringen. Ida had haast geen tijd zich rekenschap te geven van haar geluk; als zij, onder haar werk door, aan Jo dacht, ginds in Rotterdam, dan was het wel anders dan zoo kort geleden eerst, die dagen vol heimwee-snikkend verlangen; en toch... toch scheen het haar of hij nu verder van haar af was dan toen. — Hoe vreemd, dacht zij dan, hoe vreemd: dat ik nu, nu ons huwelijk zoo na op handen is, dat gevoel heb van den afstand tusschen ons, terwijl, toen ik meende voor goed van hem gescheiden te zijn, ik mij zoo dicht bij hem voelde.

Dan beproefde zij wel zich Jo voor te stellen zoo als zij in haar heimwee dat zoo vaak had gedaan, toen zij hem volgde door de drukke straten, en in zijn verlaten gaan hem geïsoleerd voelde te midden dier vele, onbekende, haast vijandige menschen; — toen ze met hem zat op zijn eenzame kamer en door zijn haar streek

haar streelende hand; — heel dat lieve gedroom van om te schreiene innigheid en om te juichene trotsche blijheid tegelijk, waarin ze zijn leven, h u n leven, vertragischte en vermooide in heerlijk zelf-beklag; — zij trachtte de realiteit van dat leven, dat denken, terug te leven nu, te transponeeren in de gelukssfeer van thans; — maar het ging niet, het bleek onreëel en ver alles; 't was of Jo's beeld haar ontweek.

's Avonds, in bed, spande zij zich in, om zich hun toestand in te denken, de volle heerlijkheid van hun op handen zijnd huwelijk en hun daaruit volgend altijd-samen-zijn als een stroom van verrukking over zich te voelen heen gaan; maar zij bleef koel, onaangedaan bijna — zij rilde niet onder haar lakens van zalige verwachting; ze lag met groote oogen te staren in het donker, en zij begreep niet. — Was ze dan niet blij, niet gelukkig, nu alle verdriet, alle moeite geweken was, en zij, over enkele weken, zou worden Jo's vrouw? O ja, zij was blij, zij dankte God die haar weg voorspoedig had gemaakt, haar gebeden verhoord. En toch... waarom voelde zij haar geluk niet dieper, niet inniger; waarom ontroerde haar de gedachte nu spoedig Jo's vrouw te worden niet zóó als zij vroeger meende dat die haar ontroeren zou? Zij ergerde zich dat zij 's avonds zoo spoedig insliep, niet uren wakker lag, denkend aan haar geluk; ze voelde er een soort van ontrouw jegens Jo in, die nu zeker nog op zat op zijn stille kamer onder 't werken met zijn gedachten bij háar.

Dan, tegen den Zondag waarop hij kwam, werd het anders. Dan was het wel het oude, blijde gevoel van vroeger, waarmeê zij toen hem tegemoet vloog als hij de winkeldeur opende. Hij kwam altijd Zondag met den trein van half een. Moeder had er het eten wat later om gesteld. Een paar maal was ze, na de kerk, hem van 't station gaan afhalen, maar ze vond het niet gezellig hem te ontmoeten te midden van al die vreemde menschen — en sinds bleef ze liever rustig thuis, hem wachtend op haar kamertje.

Dan was het wel het oude blijde gevoel waarmede zij gespannen luisterde naar ieder geluidje in huis: het slaan van deuren, elken voetstap op de trap. Was hij daar?? Ze hield den adem in. Neen, 't was Lena maar die over het portaal liep. Daar ging de winkelbel; dat móést hij zijn. 's Zondags kwamen er toch immers geen klanten. Dan vloog ze het portaal over en ging staan luisteren en spieden boven aan de trap. Als ze dan geen vluggen voetstap hoorde, begreep ze dat het vader met diaken Horstman of een ander moest zijn geweest.

En als hij het dan eindelijk, eindelijk toch héusch héelemaal wás, ze zijn lieve gezicht met de lachende oogen om 't hoekje van de deur zag en ze in zijn armen lag eer ze het wist — dan was er niets anders en niets vreemd meer; heel de afstand van zoo'n gansche week opeens geslonken, geworden tot niets; dan was het weêr alles het oude, het zalige, waarin niets bestond dan hunne liefde,

de heerlijkheid van bij elkaâr zijn, elkaâr toe te behooren voor altijd...

Dan, na het eten, als zij moeder geholpen had de vaten te wasschen, hadden zij het rijk alleen. Dan behoefden zij zich voor een uur eens niet „aan 't gezelschap te geven", mochten ze eens leuk „egoïstisch" zijn in hun geluk. Met goed weêr gingen ze wandelen, al die bekende plekjes opzoeken uit den eersten tijd van hun verloving, en ondertusschen vertelde Jo van wat hij die week had gedaan in Rotterdam; hoe hij in zijn vrije oogenblikjes al eens op huizen was uitgeweest, in Feyenoord; 't was nog al moeilijk iets goeds te vinden.

Dan drukte zij even zijn arm, en ze zagen elkander aan in 't blijde vooruitzicht, en zij telden op met hoeveel kamers zij het zouden kunnen doen en waarvoor zij die kamers zouden bestemmen. — Géen „mooie" kamer, vond hij, met antimacassars en al die prutserij; bezoek ontvangen, daar deden ze niet aan, is 't wel kindje?

Maar zij had even gepruild, teleurgesteld. — Hè, geen mooie kamer, waarom niet? Iedereen had dat toch; dat hoorde zoo; en om heelemaal geen bezoeken te ontvangen dat was egoïstisch. En daar konden ze toch ook niet buiten, Jo moest maar eens bedenken: haar familie toch, als die 'es een dagje overkwam, haar ouders of een van de ooms en tantes: tante Dien had nù al geschreven dat ze vast eens gauw zou aankomen, waren ze getrouwd.

Hij had even tegengesputterd: 't was wat moois, al dadelijk tantes over de vloer; hij kon 't niet helpen, maar hij was niet erg familiezwak.

Zwijgend waren zij, na die woorden, eenige oogenblikken naast elkander blijven voortloopen; Ida vond dat Jo onaardig sprak en bleef een beetje pruilen; Jo sloeg met zijn wandelstok langs de zilvrig-bevroren grasprietjes.

Maar toen zij, over de duinen heen geklauterd, aan 't zeestrand stonden in den frisschen wind, en hun oogen gaan lieten over de grauwe vlakte van bruisend water, waarboven aan den horizont wat lood-blauwe sneeuwwolkjes fronselden, greep hij — zich voelend alleen met haar in de winter-verlatenheid van 't wijde land — haar hand en zag haar aan met een blik van zegevierend geluk, van zacht-dringende overmeestering, waaronder zij de oogen sluiten moest en willoos zinken aan zijn borst en 't uitsnikken van zoete zaligheid en dankbaarheid.

En terwijl ze langzaam opwandelden langs het strand met de barre duinen, waartegen in dichte gelederen de groene helm stileenzaam klom, hadden zij gesproken, met juichende klanking in hun stemmen, over 't hen wachtend geluk, waarin hun oogen staarden met stille verrukking, als in een perspectief van glanzende heerlijkheid.

Toch, soms, als hij bij haar was, kon 't gesprek eensklaps stokken; een stilte viel tusschen hunne woorden, en zij bleven zwijgend naast elkaâr, als niet wetende wat meer te zeggen. Dan was het of een benauwde verlegenheid Ida in de borst greep, en het landschap, de kamer waar ze zich bevonden, wegwemelden voor haar blik. Dan kon ze zich betrappen op 't verlangen naar alleen-zijn, naar 't einde van dezen dag, naar de stille afgeslotenheid van haar kamertje, waar zij in het duister van den nacht haar gedachten zou kunnen verzamelen. Vreemd slikte het in haar keel, terwijl ze naast hem zat en naar woorden zocht en geen woorden vond, als door een verlamming in haar hersenen. Lang en zwart, zat hij bij haar, als in gepeinzen. Ze zag hoe zijn vingers zenuwachtig aan zijn snorharen plukten, een beweging vroeger niet in hem gekend. Waar dacht hij aan? Wat hield hem nu bezig, dat hij niet sprak... die beklemmende stilte liet voortduren... Dácht hij aan iets... aan zijn werk misschien... aan moeilijkheden op zijn kantoor, of aan... dat àndere?

O, als hij maar sprák... zij zou wel begrijpen... wel moeite doen hem te begrijpen... ook in dat vreeselijke: zijn twijfel en ongeloof... Ze zòu wel begrijpen... misschien... omdat zij van hem hield.

Waarom sprak hij dan niet en waarom sprak zij zelf niet; waarom zag zij er zoo tegen op dat vreeselijke aan te raken? Ze was laf en gemakzuchtig, ze was bang voor pijn, maar ook bang hèm pijn te doen als ze spreken ging over dat ééne tusschen hen.

O, ze wist nu wel dat het geweest was haar teleurstelling: te bemerken, te vòelen hoe dat ééne nog onveranderd tusschen hunne zielen stond, als een muur... Wat in den tijd van hun scheiding slechts onbewust in haar geleefd had, was, die eerste dagen van hun hervonden geluk, als een klare bewustheid haar duidelijk geworden, als een stille hoop, de heimelijke verwachting dat er iets ànders in Jo zou geworden zijn; dat God hun scheiding aan zijn hart zou geheiligd hebben, en hem iets, al was het dan ook nóg zoo weinig, als een glimp, een dageraad, zou hebben teruggeschonken van het oude geloof. Want dat geloof, het was toch immers de waarheid. Hoe kon dan iemand die oprecht en eerlijk was op den duur voor die wáárheid blind blijven?

Zoo had zij gehoopt, die eerste dagen; de bevestiging van haar verwachting willen aflezen van Jo's blik, willen voelen in zijn handdruk, willen hooren in den klank van zijn stem. — Maar in zijn blik bleef iets sombers, iets droefs, als een floers, ook al lachte hij, en zijn stem, ja, daar was blijdschap in en zachtheid en teederheid als hij tot háár sprak — maar waarom konden zijn woorden dan eensklaps afknappen als een ander een vraag tot hem richtte, haar vader, moeder, of een van de kinderen zelfs; waarom konden zijn oogen dan, schuw, opeens voor zich uitzien, den glans er uit

weg, en zijn vingers zenuwachtig spelen met zijn horlogeketting? En als hij dan, na even zwijgen meest, hun vraag beantwoordde, wáárom klonk zijn stem dan zoo anders, zoo mat, bijna verlegen, als was hij een andere Jo dan een oogenblik te voor?

In die oogenblikken was het dat zij had geleden haar teleurstelling, gevoeld dien onzichtbaren muur, welke haar huisgenooten en hem hield gescheiden.

Als hij dan weer weg was naar Rotterdam, en zij haar bezigheden in de nieuwe week begonnen, Lena of haar moeder helpend in 't huishouden, of naaiend aan haar uitzet — tobde zij er over: hoe dat toch kon, tusschen menschen die elkaâr toch liefhadden? Waarom was Jo zoo; waarom klonk zijn stem zoo vreemd, zoo koel, als hij sprak met haar vader? Was hij dan nog altijd boos: begreep hij niet dat haar vadertje gedaan had wat hij meende te moeten doen; kon Jo, die haar eens gesproken had van de onverdraagzaamheid der Christenen, dan zelf niet vergeten? O, als zij, Ida, niet het vertrouwen had dat God het alles goed zou maken en Jo tot het geloof terug brengen, dan zou het haar zoo wanhopig maken, dit alles, deze scheiding die zij voelde tusschen haar huisgenooten en hem, en waartusschen zij stond wankelend en niet-wetend, zich klemmende aan dat oude, lieve, eigene, dat wat verbonden was met heel haar zijn: ouders, broêrs en zusje, haar geloof... èn zich klemmende aan Jo, ook al begreep zij hem niet, al wist zij niet alles wat hij deed die lange dagen dat hij van haar af was... ondanks alles wat haar drukte en beangstigen kon de oogenblikken van hun samenzijn; zich aan hem klemmende om die ééne gewisheid, die ééne zekerheid, die in haar vaststond als een stille toren in den nacht: de zekerheid, de gewisheid, het klare betrouwen en de strakke omveiliging van 't weten dat zij hem liefhad, liefhad in een volle overgegevenheid van lichaam en ziel, waarin zij gaarne voor hem sterven zou.

IV.

Iederen Woensdagavond, met de post van half acht, kwam zijn brief. Daarmee zonderde zij zich af in een hoekje van de huiskamer, of soms ook, als ze erg behoefte aan zijn woorden had, zijn stem die uit de regels tot haar sprak, sloop ze er mee naar boven, naar haar slaapkamertje, waar ze bij een kaars zijn letters ontcijferde. Meestal schreef hij maar kort: hij had weinig tijd voor lange epistels, zei hij steeds. Maar wat hij schreef was zoo lief, vol teêre woordjes, in een juublend terugherinneren de uren van hun samenzijn dien afgeloopen Zondag, een hunkerend verlangen naar den Zondag die komen ging. Ook schreef hij bijna steeds over hun toekomstig leven; nog maar enkele maanden en dan... Hoe gezellig en knus zouden ze hun dagen inrichten; wat heerlijke

wandelingen doen langs de Maas of naar Hilligersberg of Overschie. O, al was Rotterdam dan een stad, en al mochten de menschen nog zoo zeggen 't was zwart en vies en rommelig — in dien korten tijd was hij al gaan houden van Rotterdam.

Daarover kon hij, in zijn enkele wat uitvoeriger brieven, dan uitweiden: hoe hij graag langs de Boompjes liep, tusschen de bedrijvigheid van handel en scheepvaart. Handel, dat was iets prachtigs, — eigenlijk geloofde hij een geboren handelsman te zijn. Als hij ging langs die enorme koopmanshuizen, die reusachtige stapelplaatsen zag en naging van hoeveel energie en volharding dat alles getuigde — dan beving hem een eerbied voor het Leven, voor den Mensch, die dat alles had kunnen tot stand brengen. Sommige menschen, zelfs geleerden, waren er altijd op uit den mensch neêr te drukken tot de natuur, tot het in den grond feitelijk redelooze en toevallige. Hij voor zich vond dat dwaas en misdadig; niet den mensch neêr te drukken naar de natuur, maar de natuur op te heffen tot den mensch, dien „heer der schepping" (o, de schrijver van het Oude Testament, die ons vertelt hoe God aan Adam macht gaf over plant en dier, om die te beheerschen — die schrijver wist het wel!) — dát moest het doel worden; in alles opklimming, „evolutie" te zien, een ontwikkeling die ook in den mensch haar eindpunt zeker nog wel niet bereikt zou hebben, dit was de voorwaarde voor iederen vooruitgang.

Rotterdam was de stad die dit alles hem geleerd had. O, de Maas, de Maas, die moest zij kennen! Dikwijls ging hij tusschen de kantooruren naar de Maasbrug en zag uit over het water, dat glansde en schitterde in 't zonnelicht. In die wijdheid van water en lucht te staren — dat staalde je spieren, dat maakte je tot blijde, gezonde menschen: „natuur-menschen", van wie kracht tot daden uitging. En aan Daden heeft onze tijd behoefte, Ida. O, er is zoo ontzaggelijk veel te doen op de wereld, zooveel ellende te lenigen, zooveel misbruiken en onrecht den kop in te drukken...

Zoo kon hij schrijven, de enkele malen dat zijn brieven wat uitvoeriger waren, zich niet bepaalden tot wat lieve naampjes en verzuchtingen van verlangen naar hun eerstvolgend samenzijn. Die langere brieven vooral las Ida dikwijls over, telkens maar weêr, zoodra de huiselijke bezigheden haar oogenblikjes lieten van vrijheid en onbespiedheid. Ze las ze heel langzaam, trachtend den zin zijner woorden in aandachtigheid te proeven, bewust, hoe Jo nu, in dezen brief, wat had losgelaten van zijn diepste zijn, de geheimzinnige onbekendheid van zijn ziel, die zij liefhad en die zij doorgronden wilde, zoo vaak vurig had gewenscht te kunnen ontraadselen, te kunnen ontdoen van die onzichtbare sluiers, die haar beangstten, hem van haar vervreemdden, het gevoel haar soms gaven als was hunne liefde niet meer zoo geheel en ongeschonden als voorheen.

Daar had ze zijn brief en daarin stond de verklaring van wat zij niet begreep; die brief was zijn ziel; liet ze hem dan lezen, heel aandachtig woord voor woord lezen, telkens maar weer, dan zou zijn ziel haar daaruit tegen komen, dan zouden zij geheel één, geheel gelukkig kunnen zijn.

En zij las en begreep ook wel en toch begreep zij ook weer niet; het scheen haar alsof er achter den zin zijner woorden, dien zij begreep, nog een dieper zin school, dien zij niet grijpen kon; waar zij, intuïtief, iets van vermoedde, juist zóóveel dat zij een gevoel van leegte, van onbevredigdheid in zich bewust werd. Neen, het voldeed haar niet. Zij begreep, dat Jo graag langs de Maas wandelde en naar het water en de lucht keek, maar toch... Zij zou dat alles zoo ánders geschreven hebben; als zij bij de zee stond of tusschen de weilanden wandelde, dan voelde zij zich zoo dankbaar jegens God, die dit alles zoo mooi gemaakt had, dat ze vaak wel schreien kon. Jo schreef dat alles zoo anders, maar hij geloofde dan ook niet meer aan God... hoe kon dan voor hem de wereld nog mooi en goed zijn; hoe kon hij nog opgewekt schrijven als hij deed van vooruitgang, ontwikkeling, van de heerlijke roeping die de mensch op aarde te vervullen had?

Neen, zij begreep niet.

V.

't Was op een grauwen Zondag-middag, einde Februari, dat zij, als vanouds, een wandeling deden naar de zee. Dien morgen, in de kerk, had Ida haast niet kunnen luisteren door een zenuwachtige gejaagdheid, die haar bemeesterd had na haar besluit om nu, dezen middag, met Jo te spreken, een eind te maken aan de kwellingen waarmede de gedachte haar vervulde, dat ze van Jo's leven zoo weinig nog afwist, zoo weinig wist van dien donkeren tijd hunner scheiding vooral, waarin hij zich toch eenzaam en ongelukkig moest gevoeld hebben. Hoe dikwijls al niet had het haar op de lippen gelegen er over te beginnen, maar hare schuchterheid, een angst ook het pijnlijk onderwerp aan te roeren, had haar tot nu toe steeds doen zwijgen. Toch aarzelde zij ook thans nog, nu zij naast hem voortging op den stillen zeeweg onder de zwarthooge, bladerlooze boomen, waar af en toe een enkele wandelaar of fietsganger hun voorbij kwam. Zij wist niet goed, hoe te beginnen.

Eindelijk waagde zij schuchter: — Jo...

Hij greep haar vingers en kneep die in de zijne. — Lieveling...

Maar zij maakte haar hand zachtjes los. — Pas op Jo... die menschen...

— Mogen die niet zien dat wij gelukkig zijn? vroeg hij schertsend.

Waarom begreep hij nu niet dat zij iets ernstigs met hem te bespreken had?

Toch bleef ze nog even zwijgen, in de war gebracht. Tot ze eindelijk opnieuw begon: — Jo... wil je me niet eens wat vertellen van... je weet wel... van al dien tijd dat we niet samen zijn geweest? Ik weet nog zoo weinig van je, — je spreekt zoo weinig over jezelf, en ik wou toch zoo graag...

Zij bleef zwijgen en hij zag haar aan, trachtte weer haar vingers te grijpen.

— Wat wou je graag kindje? vraagde hij.

— Je begrijpen Jo... je gedachten, zie je... alles wat je gedaan en gelezen hebt. Ik ben zoo dom en ik wou zoo graag later in alles met je meeleven...

Hij lachte even bitter.

— Met me meeleven, weten wat ik gelezen heb!... dat zou heusch niet tot je geluk dienen kind. Weet je wel dat daar je zielsrust mee gemoeid zou zijn?

Zij dacht even na. Toen zeide zij droef: — Ik geloof toch niet, dat een vrouw ooit gelukkig kan zijn, als ze haar man niet mag begrijpen.

Even, als met iets ongeduldigs, haalde hij de schouders op. — In dat niet-begrijpen zal je je toch moeten leeren schikken, vrees ik, zeide hij koeltjes.

Tranen sprongen haar in de oogen.

— Ik begrijp niet wat je bedoelt Jo... kwam zij zacht.

— Ik bedoel: je zult je moeten leeren schikken in de gedachte, dat jij met jou opvattingen van 't leven op een heel ander plan staat dan ik met de mijne, net als twee menschen die ieder op een verschillende verdieping van een huis wonen...

— Maar hoe kunnen we dàn ooit gelukkig zijn! riep ze wanhopig.

— Op dezelfde manier waarop die twee menschen gelukkig zouden kunnen zijn als ze beiden van hun kamers uit dat huis gaan in de vrije natuur, waar de zon schijnt en de vogels zingen, waar alles onbezorgd en vroolijk is.

Weer dacht zij na, aarzelde toen: — Maar 't leven is niet onbezorgd en vroolijk, geloof je wel Jo?...

Doch op hetzelfde oogenblik voelde ze berouw zoo gesproken te hebben, want weer, driftig nu, schokten zijn schouders in de duffel-jas.

— Voor een Christen, neen, daar heb je gelijk aan. De „zondeval" niet waar? Door de schuld van Adam de gansche wereld een prooi van 't verderf! Maar hoe een jong, gelukkig meisje, op 't punt van bruid te worden, de onwaarheid van die afgrijselijke leer niet voelt... ça je ne comprends pas, neem me niet kwalijk, neen, dàt begrijp ik niet...

Hij wriemelde de handen in zijn jaszakken, boos. Zij, huilend, liep zwijgend naast hem. — Je begrijpt me ook niet Jo... dat bedoelde ik niet... ik dacht niet aan den zondeval... had ze

zachtjes gezegd, zonder 't gevoel te hebben dat haar woorden hem bereikten.

Zonder spreken liepen zij den weg ten einde, sloegen een zijpad in naar zee. Het woei, zoodat hij zijn hoed moest vasthouden. Het was haar, als liep daar een vreemde man voor haar uit. Hoe vreemd... dat dit alles mogelijk is... en dat we toch zooveel van elkaar houden... dacht zij even.

Beneden, op het strand, was het beschutter.

— Toe Jo, loop niet zoo hard... had zij gevraagd, en hij had zijn stap vertraagd, zoodat zij nu weer naast elkaar gingen. Het was eb. Achter de slibbige strandstrook vol plassen, die als gebroken stukken spiegel glimmig bleekten in den valen middag, lag de zee grijs en droef, aan de kim met het grijze uitspansel vernevelend. En voor hen uit het verre strand, uitvlakkend tot een wijde verlatenheid, naar een verschiet van leege ijlte...

Zwijgend gingen zij, en 't was Ida of zij gingen die leegte tegemoet, en ze moest eensklaps denken aan dien najaarsdag in 't park, toen hij in de troosteloosheid van waaiende herfstboomen, gesproken had van 'tgeen hun geluk had verwoest...

„Verwoest" ... „verwoest" ... het scheen haar een groot woord, een onwaarheid... ze had Jo toch immers terug en ze hielden van elkaar, ook al voelden zij zich dan soms gescheiden. Toch was het, nu zij zwijgend naast hem voortging, als een dwang, een vreemde obsessie, die haar telkens maar dat woord herhalen deed: „verwoest... verwoest"... Ze wilde 't van zich zetten; 't was niet wáár; ze was verdrietig alleen, omdat de zon niet scheen en omdat zij en Jo elkaar niet heelemaal begrepen. Maar ze moest vertrouwen hebben, niet dwingen en wringen; dan zou God wel maken, dat alles terecht kwam.

Zij keek met een gevoel van verlichting, van hoop, naar Jo, zooals hij daar naast haar ging. Hij liep met gebogen hoofd, de oogen naar den grond; een diepe rimpel lag tusschen zijn wenkbrauwen. Zij greep zijn arm en drukte dien tegen zich aan.

— Toe Jo... ventie... kijk 'es blij... toe, hou je dan niet meer van je vrouwtje?

Zoet-vleierig klonken haar woordjes, als van een kind. Zij zag en zij wist niets meer dan dien rimpel tusschen zijn oogen, en er was in haar, plots, geen andere wensch, dan dien leelijken, stouten rimpel weg te krijgen. O, als hij nu maar één lief woordje tegen haar terug zei, waardoor zij voelen kon dat hij nog van haar hield... dan zou het andere zich immers vanzelf wel schikken... Waarom zei hij dan niets, waarom trok die rimpel zich maar altijd dieper?... Akelige man toch — wacht, ze zou hem 'es wat plagen, dat was goed voor hem... een goeie les...

— Zeg Jo... je voorhoofd lijkt net een veld waar pas geploegd is.

Hij stond stil en zag haar aan; weer wriemelden zijn handen driftig in zijn zakken.

— Hoor eens Ida, als het later goed tusschen ons zal gaan, dan moeten we eens en vooral ons voornemen om geen struisvogelpolitiek te gebruiken. Niet over de verschilpunten heenloopen met een zoen of een grap, zonder eigenlijk te weten wat we aan elkaar hebben . . .

Zij was ook blijven staan, verwonderd en verschrikt om zijn plotselinge drift.

— Maar Jo . . . ik begrijp niet . . . ik wou toch immers met je spreken . . . heel graag zelfs wil ik dat Jo . . . dat heb ik je toch immers gezegd . . .

— Nu, wees dan ook niet flauw en doe niet of er niets tusschen ons is . . . daar komen we niet verder mee . . .

Neen — daar kwamen ze niet verder mee, dat begreep zij nu ook. Ze móesten „weten wat ze aan elkaar hadden" had hij gezegd. O, wat klonk dat vreemd en akelig — zoo koud. Zouden ze wel ooit nog zoo gelukkig kunnen zijn als vroeger?

Dien middag, na het avondeten, toen ze nog een uurtje in 't salonnetje zaten te „koekeloeren" zooals vader 't vroeger altijd plagend noemde, — en zij stilletjes met haar hoofd in 't nestje bij zijn schouder gedoken zat, had hij eensklaps haar hoofd met bei zijn handen opgetild en haar lang, liefdevol aangezien. En hoe langer hij keek, hoe meer er een glans in zijn oogen kwam, zoo vreemd, triomfant, dat Ida denken moest aan hollende huzaren op een veld, met flikkerende wapens. Zàg zij die in zijn oogen gespiegeld of was het fantasie? . . . ging het door haar heen, en: — ik heb hem lief, ik heb hem zoo lief, zong het in haar . . .

Haar wangen gloeiden onder de omvanging van zijn handen, die nu langzaam gleden-af tot op haar schouders, welke trillend neerbogen onder dien druk.

— Kind . . . kind . . . Ida . . . klankte zijn stem.

Zij glimlachte, innig verzaligd.

— Jo . . . fluisterde zij.

— Kind, Ida, weet je dat ik van je hou, weet je het, wéét je het? . . .

— O! . . . Jó! . . .

— Wil je met me leven, met me werken, alles, alles met me samen doen, zeg?

— Dat weet je toch wel Jo . . .

— Ja, ja, ik weet het . . . of neen . . . eigenlijk weet ik het toch niet . . . neen, neen, ik weet het n i e t; je kàn het ook nog niet willen nu . . . er zijn nog te veel dingen tusschen ons . . . Vanmiddag, zie, toen voelde ik dat zoo: hoeveel er nog tusschen ons is. Dat maakte mij toen driftig, onredelijk, omdat het me zoo

wanhopig maakte... Maar nu zie ik het anders... nu heb ik geloof...

— Gelóof, Jo?...

— Nee, nee, geen geloof zooals jij bedoelt, nee kindje, dàt niet, maar geloof in het Léven, in de kracht van onze liefde zie je, en daarom vraag ik je: wil je, wil je Ida, me trachten te begrijpen, trachten te begrijpen de waarheid Ida, de waarheid van het leven, van onze liefde, trachten met me mee te leven, trachten samen te maken van ons leven iets moois, iets sterks, iets glanzend-rijks — wil je dat, wil je dat Ida, wil je dat als mijn vróuw?...

Hij hijgde zijn woorden uit; zijn handen klemden haar schouders; in zijn oogen zag zij de huzaren rijden. En nogmaals herhaalde hij met aandrang: — Wil je, wil je Ida?...

Toen gleden zijn handen slap van haar schouders neer; zijn oogen ontgloedden en een gemelijke trek trok om zijn mond.

— Je wil niet... ik zie het aan je... je wil niet... sprak hij dof. Hij legde de vingertoppen van zijn beide handen tegen elkaar tusschen zijn knieën en staarde met gebogen hoofd voor zich uit op het brons-groene schapevachtje dat voor de sofa lag, waarop zij zaten.

Zij lei zachtjes haar arm om zijn hals; fluisterde: — Jo... toe Jo... Maar hij bleef zitten slap en weerstandloos, met het bruggetje van zijn vingers als een kinderachtig spelletje tusschen zijn knieën.

— Jo... toe Jo... waarom ben je nou zoo opeens... ik wil wel graag Jo... met je meeleven... O, ik zou niet anders kunnen; alleen... wat je zei van ons leven mooi te maken en sterk... dat begrijp ik niet goed, zie je. O Jo, je moet niet boos worden, maar zie je... ik geloof dat het alleen God is, die ons helpen kan ons leven mooi te maken, en dat wij zonder God...

Zij brak af, schrikkend van het bruske gebaar waarmee hij opsprong. Zijn jas bleef haken aan een tafeltje, dat naast de canapé stond; een vaasje viel kletterend aan stukken. Zonder er op te letten ging hij, met groote passen, het vertrek op en neer.

Ida, werktuigelijk, had de stukken opgeraapt.

— O Jo, wat zonde... dat vaasje van tante Jans, waar moe zoo aan gehecht was. Waarom ben je ook zoo heftig... snikte ze zenuwachtig, drukkend haar hoofd tegen de leuning van de canapé.

Jo liep met groote stappen het vertrek op en neer, den diepen rimpel als een donkere lijn tusschen zijn wenkbrauwen. Eindelijk bleef hij voor de sofa staan, nam de stukken van het vaasje, die op het tafeltje lagen, en trachtte ze aan elkaar te passen, frutselig-gedachteloos. Op de sofa lag Ida en schreide...

Haar vader was hen komen storen dien avond, niet begrijpend

waar ze zoo lang bleven. En ze hadden beiden getracht heel gewoon te doen; Jo maakte er een grapje van zoodat haar vader, meende Ida, niets bemerkte. Hij had ook al gauw naar den trein gemoeten toen; in den schemer van den winkel had hij haar gekust en gedwongen haar, hem aan te zien, en zacht gevraagd of ze toch nog een beetje van hem hield. Stikkend vol was haar keel geweest van tranen; ze wilde spreken, maar had niet gekund. Daarom knikte ze maar, en klemde haar armen om zijn hals, tot hij zachtjes ze losmaakte, zijn handvalies van de toonbank nam en vertrok.

In den donkeren winkel was zij even blijven staan, luisterend naar zijn voetstappen, die zich in de straat verwijderden. Weg... hij is weg... dacht zij, en haar oogen vulden zich met tranen.

Boven het winkeltrapje, achter de vitrage in het licht, zag zij haar vader, moeder en Lientje om de tafel zitten. Ze zag hoe haar vader de courant omsloeg en haar moeder zich overboog over 't theeblad. Dat was alles zoo gewoon, zoo bekend van iederen dag — ze begreep niet. Er scheen toch iets anders te zijn, iets nieuws, iets akeligs, iets dat haar beangstte. Ze voelde zich zoo ver van die anderen eensklaps, haar huisgenooten, die daar toch vlak bij haar waren. Wat was het dan, dat alles nu zoo anders maakte dan dien morgen nog?... En toen wist ze: Jo was van haar weggegaan en ze hadden elkaar niet begrepen!

't Klonk in haar door als iets hols, iets akeligs; ze moest eensklaps denken aan de klokken uit dien bangen droom met Kerstmis, toen ze Jo hadden uitgedragen in de zwarte kist. Nu was hij weg... weg... en ze had nog zoo veel hem te zeggen! Had zij? Ach neen, wat moest ze hem ook zeggen eigenlijk, dacht ze verdrietig; ze begrepen elkaar niet, 't was alles zoo anders geworden; hoe had hij ook weer gezegd; o ja: een huis met twee verdiepingen: zij woonde op de eene, hij op de andere... en er was geen trap... geen trap...

Geleund tegen de toonbank slikte zij haar tranen, en ze dacht wat hij gezegd had van zon en bloemen, van samen-genieten en hun leven mooi en sterk maken. Tot zij opschrikte van de deur die openging, den lampschijn uit de kamer fel in het donker winkelruim liet stroomen. 't Was Lientje, die zei, met haar helle stemmetje, als een geleerd lesje: — Ida moe vraagt wat je zoo lang beneden doet en of je komt melk opzetten.

Zij, klankloos, antwoordde: — Ja Lien, ik kom...

VI.

De dagen, die volgden, dacht zij bijna voortdurend na over wat er tusschen hen gebeurd was. Zij kon bijna niet wachten op de

Woensdagavondpost, wanneer zijn brief zou komen, de brief die al 't onopgeloste weer in 't reine brengen zou.

De brief was gekomen, doch stelde haar bitter teleur. Hij schreef wel innig en teêr, als gewoonlijk, doch zinspeelde zelfs niet op dat, wat tusschen hen was voorgevallen. Ja toch, heel aan 't eind van zijn brief zei hij, als terloops, hoe ze elkaar Zondag niet geheel begrepen hadden; hoe hij hoopte dat dit in hun huwelijk beter worden zou.

„Hoopte". Wat klonk het vaag en onzeker, dat woord; als geloofde hij er zelf niet aan. Wanhoopte hij? Wat was het, dat haar eensklaps als in een afgrond van wee, van donkre moedeloosheid, in zichzelve blikken deed en haar deed zien: dat zij zélve wanhoopte? Hij hoopte nog — zij hoopte niet meer. Er was een kloof tusschen hen; zij konden elkaar niet meer bereiken...

Die gedachte bezat haar de dagen door; ze zag bleek, zoodat de huisgenooten vroegen of zij ziek was. Toen er dien Vrijdag, onverwachts, weer een brief kwam van Jo, waarin hij schreef den a.s. Zondag verhinderd te zijn om te komen, was haar dat geen scherpe teleurstelling; scheen het haar alsof zij dien brief reeds dagen had gewacht.

En een nieuwe gedachte die haar nu kwam bezighouden, was het naderend Paaschfeest. De lijdensweken gingen weer in: dien Zondag in de kerk had dominee den eersten lijdenstekst behandeld, en 's avonds, op haar stille kamertje, toen zij in bed lag zonder den slaap te kunnen vatten, werd het voor haar wakende verbeelding als een levendig tafereel van ruchtlooze gebeurtenissen, onder den blauwen hemel met wuivende palmen. Zij zag den Heiland in het witte kleed gaande onder de scharen; zij zag hem op de ezelin Jeruzalem, de stad met de blinkende tinnen, tegemoet rijden, en de scharen juichende hun kleederen spreidend op den weg. Zij zag hem aanzitten aan 't laatste nachtmaal met zijne jongeren, en zij hoorde als was het met levende stem het droefernstig: „ik zeg u, dat één uwer mij verraden zal..."

En nu was het haar of zij zelve hem volgde op dien smadelijken kruisgang, weenende. En Jezus zich omkeerende, vraagde haar zeggende: „Vrouw, waarom weent gij?" En zij had stil gezwegen, beschaamd, niet wetende of haar weenen was om den lijdenden, onder 't kruis gebukten Heer, of om het eigen kruis dat God haar te dragen gaf, de bittere bete die zij eten moest in tranen, om zichzelve en Johan...

„Wie vader of moeder lief heeft boven mij is mijns niet waardig, en wederom zeg ik u: wie niet achter mij komt en zijn vader en moeder niet haat, kan mijn discipel niet zijn..." Had zij Jo niet liever dan haar Heer, Jo, die een ongeloovige was? „Wie niet vóór ons is die is tegen ons." Jo — o, Jo had niet voor

Jezus gekozen; was Jo dan niet tégen Hem, en kon zij, Jo volgend, dan wel langer Jezus' jongere zijn?...

Zoo lag zij en woelde in de donkere nachten, wanneer slechts af en toe het slaan van een klok de stilte verbrak. En door de grauwe Maartsche dagen ging zij bleek en moê van de doorwaakte nachten, en 't waren altijd, altijd maar dezelfde gedachten, die haar niet verlieten meer.

't Zou spoedig Goede Vrijdag zijn en daarna Paschen. Zij zou weêr aanzitten aan 's Heeren nachtmaal, evenals vorige jaren. Evenals vorige jaren? Of zou zij ditmaal als een onwaardige eten en drinken, zichzelve etend en drinkend een oordeel? Hoe anders voelde zij zich thans als voor twee jaren, den tijd dat zij zich voorbereidde tot haar belijdenis. Hoe rein en onschuldig was zij toen vergeleken bij nu! Tòen geen andere gedachten in haar dan haar lijdende, voor haar gestorven en verheerlijkte Heer, en het verlangen, o, het wel schuchter, maar toch zoo gelóóvend, begeerig verlangen zich te klemmen aan Hem, haar gansche jonge leven te wijden aan Hem, haar hemelschen Bruidegom. Nù een bang geslingerd worden, een niet weten hoe of wat, een hoofd vol aardsche gedachten, een niet-weten of zij nog wel waardig was tot 's Heeren tafel toe te gaan. — Was zij hare beloften wel nagekomen, de beloften op dien zonnig-blauwen morgen, met een hart vol juiching en blij toeverzicht, in 't midden der gemeente afgelegd? „Zie uw Koning". Was Jezus haar koning gebleven? Of had Hij Zijn Koningschap te dikwijls moeten deelen met Johan... Johan om wien zij zooveel smart en onrust leed?

O neen, haar leven was niet rein en onbezoedeld meer als twee jaar geleden; zij was niet wakende gebleven; als een ontrouwe dienstmaagd had zij de komst haars bruidegoms niet afgewacht; haar lamp was uitgebluscht.

Was het hare l i e f d e die dat alles bewerkt had, haar zoo jammerlijk had doen achteruitgaan in haar geestelijk leven, haar gebed doen verflauwen? Maar... dan was die liefde slecht!...

Is onze liefde slecht, slecht, slecht? woelde het sindsdien door haar hoofd. Keurt God mij niet waardig meer zijn kind te wezen? En waarom niet, waarom? Omdat Jo een ongeloovige is? Maar kon Jo door haar invloed dan niet weêr terecht komen? Hoopte zij niet, had zij niet steeds gehoopt, en o, hoopte zij niet nòg, dat God haar als zijn werktuig gebruiken zou voor Jo's békeering? Of was die liefde slecht omdat... zij haar van God had a f g e d w o n g e n?!

Het was op een morgen, terwijl zij in de keuken bezig was met koper poetsen, dat het zoo plotseling door haar heen flitste, haar schokkend als een geheel nieuwe gedachte. Het koperen blakertje waaraan zij bezig was glipte uit haar handen en bonkelde over de tafel. Met starre oogen zag zij in den tuin, waar Maartsche buien gierden; haar borst hijgde jachtig op en neêr.

A f g e d w o n g e n! — Hoe zag zij eensklaps alles in een ander licht. O, dáárom was het dat zij zich niet meer gelukkig in Jo's liefde kon gevoelen als voorheen; dat alles twijfel was en onrust. Omdat zij als een dwingend kind van God had teruggeëischt wat Hij haar had ontnomen. Omdat zij niet, met Job, had kunnen zeggen: De Heer heeft gegeven, de Heer heeft genomen, de naam des Heeren zij geloofd... God had haar gelukkig willen maken met Zijn troost in de verlatenheid, maar Zijn troostenden arm had zij van zich afgeslagen; zij had den troost harer aardsche liefde begeerd en daarom strafte God haar nu met een durenden onvrede...

Zoo dacht zij, en toch... toch twijfelde zij weêr. Tegelijk met het denken rees weêr de twijfel, hare zekerheid stukrijtend. Was het zoo, kón het zoo zijn; misleidde zij zich zelve niet? Kon God hen ook uit deze duisternis niet uitvoeren? — „Al ware het dat ik de talen der menschen en der Engelen sprak en de liefde niet had, zoo ware ik een klinkend metaal of luidende schel geworden...

Het mooie hoofdstuk van Corinthe zong in haar door, als kerkeklokken door een bangen grauwen nevel.

VIJFDE HOOFDSTUK.

I.

Dolfbaas had al een paar maal aan haar deur gerammeld en
oor 't sleutelgat geroepen: — Nog niet beneden kommen, hoor
la... pas over een heele, heele, hééééééle lange tijd beneden
ommen!

Ida, zoo juist wakker geworden, glimlachte gelukkig-droef. Ze
vas jarig vandaag: de laatste verjaardag thuis.... was het bij 't
ntwaken dadelijk door haar heengegaan, overzond door de ge-
achte dat die verjaardag dan tenminste op een Zondag viel en
) zou komen! — Hij kwam, haar lieveling, straks op den ge-
vonen tijd na de kerk. Haar volgenden verjaardag vierde ze in
igen huis!

Door de kieren van het neergelaten rolgordijn zag zij den
Iaartdag dof-grijzig beslagen; ze hoopte maar dat straks een
onnetje zou doorbreken: haar „jaardagzonnetje", dat was even
oreekwoordelijk in huis als het oranjezonnetje in 't land.

Zij sloot haar oogen in heerlijk gemijmer, zich koesteren latend
oor het warme bed. Het was nu zoo rustig, zoo stil alles in
aar, in een vredig-dankbare afwachting van dezen dag, waarover
aar een lichte droefheid even troebelde: dat het haar laatste
ardag thuis zou zijn...

't Was prettig zoo te liggen luisteren naar alle geluiden die 't
uis beroerden: straks Dolfman aan haar deur en nu haar vader
e zijn schoenen inhaalde, de stem van Lena die vandaag de kin-
eren aankleedde (zij als jarige mocht niets vandaag!) en 't hooge
emmetje van Lien. Ze zou er nog maar lekkertjes wat inblijven,
esloot ze; buiten haar kamertje was 't tòch voor haar verboden
rrein. Beneden zouden Dolf en Lien, geholpen door Wim, haar
oel groenmaken. Dat was zoo met iederen verjaardag in huis, en
deren verjaardag kwam de jarige zijn stoel bezetten met uitroepen
an „nee maar, wat is dàt?!" als was deze verrassing iets heel
ieuws.

En het wás ook nieuw, het bleef altijd nieuw en heerlijk: eerst

het binnenkomen onder 't zingen (ze kon 't niet helpen, maar daar kreeg ze altijd tranen in haar oogen van), dan 't kussen van vader, moeder, Lientje en de broêrs, en dan . . . ja, wat al niet : 't was alles even prettig zoo'n dag. — Vooral als 't, zooals dezen keer, op een Zondag viel. Je moest eigenlijk nooit anders jarig zijn dan op een Zondag. Het volgend jaar, hoe zou het dan wezen ? Maar daar wilde ze niet aan denken nu : dat maakte treurig ; misschien kwamen vader en moe dien dag wel met de kleintjes over ; hè ja, dat zou er zoo iets aan geven van „vroeger thuis" . . .

Ze had ze nu een voor een allen naar beneê hooren gaan : 't werd nu toch tijd voor haar om op te staan.

Toen ze klaar was en haar bed had afgehaald knielde ze bij een stoel neêr voor haar morgengebed. Zij dankte God voor de duizende voorrechten waarmede Hij haar overlaadde, en zij smeekte Hem haar steeds nabij te blijven, ook als ze straks het ouderlijk huis verlaten ging. Mocht het dan dagelijks meer haar rechte begeerte worden strijd te voeren tegen haar zondig hart, opdat zij een waardige discipelin van Jezus leerde worden . . .

Toen zij opstond en 't gordijn omhoog haalde, waardoor de bleeke ochtendzon (tòch 't zonnetje !) de kamer binnendartelde, hoorde zij Dolfje met zijn knuistjes op haar deur bonken, en roepen : — Ida, of je komt ! . . .

Ja, ja, ze kwam. Een warmte doorstroomde haar. Wat was het zalig toch : te worden liefgehad. Met kloppend hart ging ze de trap af . . .

. . . .

„Loof, loof den Heer mijn ziel met alle krachten,
Verhef Zijn naam, zoo groot, zoo heilig t'achten.
Och, of nu al wat in mij is Hem prees . . ."

Geleund tegen den post van de kamerdeur, zóó beefde zij, hoorde zij toe. Voor 't orgel zat Wim en speelde ; zijn blond gezicht zag ze in straling vol aandachtigheid naar 't notenblad geheven ; en om hem rond stonden vader, moeder en de kinders te zingen. Wat zong vader toch mooi ! dacht zij ; 't was of hij moedertjes beverige stem ondersteunde ; of die kracht vond bij hém . . .

Haar oogen vulden zich met tranen ; haar hand, werktuigelijk, zocht achter in haar zak een zakdoek ; wellingen van geluk doorsidderden haar. In de overmeestering harer ontroering had zij opnieuw willen knielen en danken . . .

't Was nu alles afgeloopen en zij zaten rustig aan 't ontbijt ; 't bezonk nu in haar. Als tusschen spelden bewoog ze zich op haar mooien stoel ; ze kreeg pijn in haar rug van het niet-leunen-mogen. „Het jarig slachtoffer" had vader geschertst, die wel zag wat een moeite ze deed om geen takje te beschadigen.

Links in een hoek, op een wit servet, stond haar tafel met cadeautjes; in 't midden de bloemen van Jo. Die goeierd! Expres van uit Rotterdam bij een bloemist besteld. Bloemen om dezen tijd van 't jaar — wat 'n weelde! Zijn eigenlijk cadeau (àls ze er een kreeg!) zou hij straks wel meebrengen.

— Kom jarige Joseph... waarom eet je niet? schrok moeders stem haar op. 't Is waar, ze had wat zitten soezen.

— Ze bewaart een plekje in haar maag voor vanmiddag, wed ik, oolijkte Wim, en: — O, o! de taart! de taart! juichten de kinders. Dolfje vleide: — Is 't een róóm moe, toe zeg u 't maar, toe: is 't een róóm?

— Die vrágen, kunnen me niet behágen, tikte moe zijn boterige vingertjes van haar japon.

In de kristallen klaarte van den stillen morgen, met het luien van de klok, zoo klankig vol áan, als de roep van een stem over de stad... gingen zij op ter kerke: zij tusschen vader en moeder in, Wim met de kleintjes daarachter.

't Was Ida te moede of haar ziel een wijdgestrekt landschap was, vol witte bloemen, die in deemoedige afwachting, in heilige aandacht, hun kronen hieven naar den hoogen hemel op.

„Mijn ziel is wachtend op den Heer." Ja, zij wachtte Hem. Haar ziel lag open om haren Heiland in dezen kerkgang te ontmoeten. Boven haar luidden de klokken, als roepende, kringen van klank verbreidend over 't wijde land, dringende in de huizen en noodend tot opgaan de menschen naar 't huis des gebeds; te vergeten hunne aardsche zorgen, hun droefheid en nood, om op te gaan, op te gaan vroolijk en ootmoedig, rijk in hun kindschap Gods.

Zoo noodden en troostten en juichten de klokken onder den kristallen dom van de lucht, dat het een andere stad leek waardoorheen zij gingen, de stad niet meer van 't harde, dagelijksche leven, moe van zonde en rumoer, maar een Gods-stad, met gewijde huizen, die in deemoed de roepende klokstem ontving...

Ook in de kerk, op haar stille plaatsje tegen de eiken mannenbank, — hoe dikwijls zou zij op dat plaatsje nog zitten? — bleef dat vredige, bijna heilige gevoel haar bij: waren het niet allen broeders en zusters om haar heen, die hetzelfde heil voor hunne zielen verwachtten? Het orgel, de wijd-op en ver-uit bogende gewelven, als bogende beschermend, als met wijde armen van omvangende genade, over de aandachtig-geheven menschenhoofden heen; de prediker, ginds in den stoel in het zwarte kleed, en de troostvolle, oude, bekende en toch zoo heerlijk-nieuwe woorden, die de voorlezer — o wel slepend en galmend, maar toch zoo toegewijd en eerbiedsvol — voor de gemeente las — het maakte alles te zamen deze omgeving tot een plaats waar 't goed was te zijn: tot een Godshuis, een huis des gebeds, waarin haar Gods eigene stem,

als tot Mozes in het brandend braambosch, werd tegengevoerd.
„Trek Uw schoenen uit, want de plek, waarop gij staat, is heilige grond . . ."

En toen de voorlezer zweeg en de prediker zegenend de handen uitbreidde en daarna voorging in 't gebed, zat Ida stil met gebogen hoofd en devotelijk-gevouwen handen in den schoot . . . en 't was haar of hare ziel, aan haar lichaam onttogen, zachtkens opzweefde in regionen van louter zaligheid en glans . . .

II.

Moe en Lena, dadelijk na de kerk, hadden de tafel gedekt: Ied had niet mogen meehelpen. Daarom stond zij nu maar wat voor haar pronktafel haar cadeautjes te verschikken, paste nog eens het zilveren armbandje van tante Dien en, wacht, die bloemen van Jo bevielen haar zoo nog niet; zou ze maar liever in twee verschillende vazen zetten. Toen dat klaar was, vatte zij hunkerend post bij de glasdeur: 't moest nu haast tijd worden dat Jo kwam . . .

En hij was al spoedig daarop gekomen. Ze hadden even in 't zijkamertje alleen mogen zijn („effe mokkelen," zooals Wim, die plaag, het altijd noemde) en daar had zij hem voor zijn bloemen bedankt en hij haar zijn cadeautje gegeven: een zilveren remontoir horlogetje.

— O Jo . . . Hoe wist je! . . .

Ida, verrukt, liep er mee naar achteren en allen bewonderden; Dolf moest met geweld het uurwerk zien; het moest heel anders, veel mooier zijn dan bij het horloge van pa, meende hij, en die had nog wel zoo'n groote.

Men ging er wel een kwartier later door aan tafel, en toen men eindelijk zat en na 't gebed mekaar eens toeknikte over den „feestdisch", zooals Wim de tafel weidsch bestempelde, en tusschen Jo's bloemen . . . toen was het Ida zoo wél en zoo dankbaar te moede, dat zij, evenals dien morgen onder 't zingen, tranen in de oogen kreeg; en ze greep naar Jo's hand onder tafel en ze voelde den druk van zijn liefde, en een hoop en vertrouwen voor de toekomst, die vóor haar zich in 't onbekende hulde, bloeide in haar op.

„'t Was een heerlijk-gezegende feestdag, die laatste jaardag van Ied" — met deze woorden van lief vadertjes toost stemden allen in.

Onder tafel reeds was 't onheilspellend beginnen te donkren; aan 't „rasert" zooals Dolfje 't noemde, staken zij de lamp op, of 't winter was. En nu, dat ze klaar waren, plaste de regen neer.

— O wee, o wee! En dat had wandelen willen vanmiddag, liefst met 'r voorjaarsblouse al aan, nietwaar Ied? plaagde Moe.

Jo en zij stonden voor het raam in het tuintje te kijken, besluiteloos. De lucht, paarsig-grauw bewolkt, kneep de zon stuk, die nu valsche stralen in het tuintje spette, tusschen den spuitenden regen. In 't kamertje, waar met het afnemen de lamp weer was uitgedraaid, leefden koel-blauwe glanzen spokerig om; 't was akelig.

— Wat willen we doen Jo? vraagde Ida pruilend. Zou haar mooie dag nu tóch nog bedorven worden?

Maar 't klaarde weer op, gelukkig, al was het dan eerst laat in den middag; de zon brak door, en Wim, die van de straat kwam, verkondigde: 't was „lekker zoel" in de lucht.

Dadelijk was Ida weer vol moed; ze zou er zich wel op kleeden. Met overschoenen aan, was 't wel leuk door de plassen te baggeren.

't Werd een eenige wandeling.

En nu neigde de dag — haar laatste verjaardag thuis — naar het einde.

Onder het avondeten, 's middags om half zes, met de anderen weer zittende om de tafel, overviel dat Ida, en een weemoed zonk er om in haar binnen.

O, haar wandeling dien middag met Jo was heerlijk geweest; veel oude herinneringen hadden ze samen opgehaald uit den tijd van hun eerste verloving en nog vroeger terug, de dagen waarop ze elkaar voor 't eerst hadden ontmoet. Geheel hun oude liefde, de oude innigheid en de oude vertrouwelijkheid was op die wandeling door hen weergevonden. Toch, nu, aan 't eind van dezen dag, haar laatsten verjaardag thuis, overviel haar een weemoed. Het brood, al was het pain de luxe, de gewone jaardagstractatie, slikte moeilijk en droog door haar keel; of er iets bitters mee gemengd was. Ze zag haar vadertje naast haar, ook stil, terwijl hij met de punt van zijn mes kruimpjes van zijn bord wipte. Dacht hij ook aan hun afscheid? En tegenover haar, haar moedertje, als altijd zachtvriendelijk kijkend, nu dat hun oogen elkaar raakten even haar toeknikkende. Was zij wel altijd een goede dochter voor hen geweest, wel dankbaar voor wat ze hier thuis had genoten? O, als ze er over nadacht, hoe vaak ze hen door haar stugheid en eenzelvigheid gegriefd moest hebben, dan voelde zij zich zoo slecht, zoo slecht. Nu zou het spoedig te laat zijn. Ze ging uit huis en wie weet in hoe langen tijd ze hen allen dan niet terug zou zien. Waarom had ze dan niet beter gewaardeerd wat God haar in hen had geschonken?

Het spreken van de anderen ging aan haar voorbij, teruggezonken als ze zat in haar treurig-zoete mijmeringen. Jo scheen in druk gesprek met haar vader; Wim luisterde. Haar moeder was met Dolfje bezig, die lastig werd van 't lange tafelen.

— Zal ik hem hier naast me nemen moe? had ze even gevraagd; maar moeder, lachend, knikte van neen; 't was waar-óók: het „jarig lam" mocht niets dan te pronk zitten!

... — Maar het liberaal beginsel is niet revolutionair, meneer Westerman. Dat is, vergeef me, de eenzijdigheid der christelijke partijen: dat ze de liberalen in den grond als één homogene massa beschouwen, terwijl er toch b.v. tusschen oud-liberalen en socialisten een hemelsbreed verschil is. En zelfs deze laatsten, voor zoover ze aan de politieke actie deelnemen, zou ik maar niet voetstoots „revolutionair" durven noemen. En dan nog — verleden Zondag op onze kiesvereeniging is het door Mr. Verburgh mijns inziens nog zoo goed betoogd, hoe revolutionair eigenlijk geen woord is om bang voor te hoeven zijn. Wat de mutatie-theorie van De Vries voor de plantenwereld heeft aangetoond, dat vertoont de geheele natuur ook in zijn oeconomische ontwikkeling: ze gaat niet steeds geleidelijk, maar met schokken...

Johan's stem, die onder 't spreken al luider en luider geklonken had, zoodat ook Ida, moeder en de kleintjes luisterden, zonk nu weg, en hij zat stil, met rood gezicht en zenuwachtig met zijn mes op den rand van zijn bord tikkende.

Een oogenblik sprak niemand in de kamer, en Ida keek angstig, ze begreep zélf niet recht waarom, naar haar vader, die, aandachtig naar de bloempjes op zijn thee-kop starende, met zijn vingers door zijn grauwe baardje streek.

Toen zei hij langzaam, woord voor woord:

— Zoo, zei Mr. Verburgh dat Zondag op de kiesvereeniging ... zoo zoo ... ja ... ach ... we leven in den nieuwen tijd, nietwaar, ja ... zoo ... zei Mr. Verburgh dat Zondag op de kiesvereeniging...

Hij zweeg; zijn vingers krauwelden zijn baardje; Ida zag een heftige gemoedsaandoening worstelen in de trekken van zijn gelaat. Het eten was afgeloopen; moeder bracht Dolfje en Lientje de kamer uit; en het zwijgen hing beklemmender nu de kinderen weg waren. De kruidenier hield zijn oogen met de handen bedekt, het hoofd steunend op den elleboog; Ida, in angstige verwachting van wat komen ging, had Jo's hand gegrepen, die zij zenuwachtig klemde in de hare.

Eensklaps richtte haar vader 't hoofd weer op, als was hij met zijn gedachten ergens ver weg geweest, en nog eens herhaalde hij nu, met een trekking als van pijn op zijn gezicht:

— Ja ... ja ... we leven in den nieuwen tijd ... ach-ach ... ja, vroeger ging men naar de kerk op Zondag; de jongelui van tegenwoordig wonen liever kiesvereenigingen bij ...

— Daar is de kerk zelf de schuld van, sprak Jo koeltjes. — Als er minder frazen gebruikt werden en minder in een taal werd gesproken die onze tijd niet meer verstaat, dan zouden zich niet

steeds grooter scharen afwenden, om elders het voedsel te zoeken dat de kerken niet meer geven kunnen.

Westerman schudde het hoofd.

— Je spreekt van een taal die onze tijd niet meer verstaat, jongen. Maar je vergeet dat de taal die je bedoelt Góds taal is, het Woord Gods, dat blijft van eeuwigheid tot eeuwigheid. Als onze tijd dat woord niet meer verstaat, zeg liever: niet meer verstaan wil, dan is dat de schuld van onzen tijd, niet van 't Woord Gods...

Johan haalde even de schouders op. — Ja, op deze manier komen we niet verder natuurlijk. Een „Woord Gods" bestaat voor mij niet; u kunt daarvoor dus moeilijk eerbied van mij vergen. En evenmin kunt u vergen van de menschen in de twintigste eeuw, dat zij den Zondag zullen blijven beschouwen als een soort van „heiligen" dag, alléén omdat een zekere wetgever, wie dan ook, heeft goedgevonden dat voor een bepaald volk in de oudheid te decreteeren. Ik voor mij, ik kom er rond voor uit, dat een Zondag op een kiesvergadering in dienst van 't algemeen belang, mij dikwijls stichtelijker schijnt dan een Zondag onder een preek over dingen, die ik en duizenden met mij niet meer versta, die onzen tijd meer kwaad dan goed doen, daar ze ons altijd maar bij 't verleden blijven bepalen, bij wat voor twee duizend jaren heet gebeurd te zijn, en die ik daarom, al smart het mij ook, bestrijden moet. Ik ben niet zonder piëteit, meneer Westerman — God weet het — maar ik acht het zoo goed als u mijn plicht te getuigen van wat ik hoe langer hoe meer als waarheid ben gaan voelen...

Op dat oogenblik klonk de plof van een stoel die omver viel, — en allen keken.

't Was Ida, die, hevig ontroerd, van tafel opgestaan, nu de trap opsnelde naar haar kamertje.

III.

— — — — — — — — — — — — — — —

Voor het raam van zijn kamer in Rotterdam stond hij, het papier in de handen.

Langs den grauwen muur van het hoekhuis aan de overzij, waar hij achter de slerrige vitrages der hooge ramen menschen bewegen zag, dwaalde zijn oog naar 't blauwe stukje lucht van ijle diepte, stug gebroken door het ijzeren spoorwegviaduct. Beneden, ergens uit een diepe geul, rommelde de straatdrukte.

Hij stond al wel een kwartier lang in diezelfde houding, als wezenloos, af en toe een trein ziende schuiven tegen de zonnige lichthelte, in geglimmer der koperen locomotief-monteering, pufjes blazend voor zich heen, met zijn staart van wagens kruipend

achter de huizen te voorschijn, waarachter hij een oogenblik later weer verdween. Klik-klekkerend klonk wat wielgerammel na. En de lucht stond weer strak-beweegloos, ijzeren doorslagen van het viaduct, dat op zijn metalen beslag licht-spettede. In de straat, beneden, krijschte een draaiorgel op; een stem aan de overzijde riep wat scheldwoorden.

En in zijn hoofd begonnen toen de woorden uit haar brief een voor een weer op te komen, en hij herhaalde stukjes zinnen, prevelend en als begreep hij niet. „Ik kan niet Jo; o, ik hoû van je, maar het kan niet, ik kan niet. We zullen nooit gelukkig kunnen zijn. En het mag ook niet. Ik kan Jezus niet dienen en met jou trouwen. Dat heb ik ineens gevoeld Jo, toen je zoo sprak aan tafel... over den Zondag... en over de kerk; dat klonk me zoo vreemd en zoo koud alles; het was toen of iets in me v e r k i l d e. O, toen voelde ik, dat ik nooit met je zal kunnen gelukkig worden, zooals ik vroeger hoopte, maar bovenal, o Jo, bovenal voelde ik: dat het niet màg. God w i l onze liefde niet Jo, en het vreeselijkste is, dat ik nu ook weet waaròm God onze liefde niet wil; het is — o Jo, misschien zal jij het niet willen gelooven, maar ik v o e l het: het is om mij te straffen, omdat ik jou méér heb liefgehad dan Hem. Toen vader ons gescheiden had heb ik Hem mijn geluk willen a f d w i n g e n, ik wou niet berusten, en daarom, o Jo, daarom doet Hij mij nu zoo lijden, dat voel ik. God laat zich niets ontwringen... dat heeft Hij mij willen leeren... en daarom, o Jo, 't is zoo vreeslijk, maar daarom mogen we elkaâr niet meer terugzien..."

Roerloos stond hij voor het raam, en de woorden, de zinnenreeksen, zooals hij die een half uur geleden bij zijn thuiskomst van kantoor vijf, zes keer had overgelezen, telkens maar weêr, kwamen op in zijn denken en rijden zich als bleeke, wanhopige vrouwen met loshangende haren en handen wringende ten hemel op. En één zin kwam maar steeds uit die allen te voorschijn, hardnekkig in zijn denken borend, dat denken doordringend met zijn klagend geluid: „...'k heb God mijn geluk willen afdwingen... afdwingen... daarom kan ik niet gelukkig zijn..."

Hij trachtte zich, als werktuigelijk eerst, aan den vastklemmenden drang van dien zin te ontworstelen, en dat bracht hem langzaam tot het besef eener werkelijkheid buiten hem terug. 't Was uit... 't was alles uit...

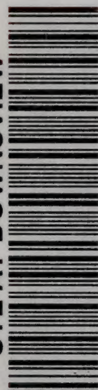
Hij staarde door het venster naar 't stukje stralenden hemel, verknepen tusschen de hoog-grauwe huismuren aan den overkant. Hij hoorde het gerommel van de stad onder hem, het ratelen van karren, tramgebel... En hij dacht aan het woelen in de straten beneden, het gejacht en geploeter om eer en geld. Het was of hij onder zich de stad hoorde hijgen en kreunen; hij zag die duizenden hun kleine levens leven in de dompige huizen; hij zag ze

geboren worden, idealen droomen, liefhebben en haten — en tuimelen aan den avond van hun kort bestaan in hun somber graf. Hij zag hen worstelen met gebrek en ellende; hij hoorde hun roode roepen opgaan naar de strakke luchten, schreiend om troost.

En... als een donkere schaduw aan de verre kim: — de reuzige reflex van hun aller hopen en vreezen, waar zij, in tragische zelf-begoocheling, hun moede oogen hunkerend naar hieven en hun bange armen opwaarts slingerden — zag hij, in eeuwige roerloosheid, dat Eéne, onverbiddelijke... wanstaltig-menschvormige... als een fata morgana... een sfinx... strak en wreed... zwijgende de eeuwen door...

Het is alles om niets... dacht hij bitter.

Baarn, 1906/1907.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 16 13 03 08 012 6